

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MİCHEL FOUCAULT'DA BİYOPOLİTİKA
ÇERÇEVESİNDE SALGIN DÖNEMİ

Ozancan DERNEK
FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Sema ÖNAL

KIRIKKALE-2023

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MİCHEL FOUCAULT'DA BİYOPOLİTİKA
ÇERÇEVESİNDE SALGIN DÖNEMİ

Ozancan DERNEK
FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sema ÖNAL

KIRIKKALE-2023

Özne olarak yaşamımızın her anında hissettiğimiz pandemi ile mücadelenin, toplumsal ve sosyal yaşantımız için oldukça değerli olduğunu idrak etmek gerekmektedir. Bu bağlamda tezimi, Covid-19 ile mücadelede önemli yeri olan meslek gruplarına ve salgın nedeniyle hayatını kaybeden tüm insanların anısına ithaf ediyorum.

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- * Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri, dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- * Tüm bilgi, belge, değerlendirme-sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- * Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- * Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- * Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza

Ozancan DERNEK

ÖZET

MİCHEL FOUCAULT'DA BİYOPOLİTİKA ÇERÇEVESİNDE SALGIN DÖNEMİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Sema ÖNAL

April 2023, 135 sayfa

Bu çalışma; tüm insanlık tarihini yıkıcı etkilerle birlikte dönüşüme uğratan salgın hastalıkları (Veba, İspanyol Gribi, Covid-19 vb.) Michel Foucault'nun beden inşası üzerinden biyopolitika kavramına dayanarak değerlendirmeye çalışacaktır. Beden kavramının felsefi bir altyapı ile ruh kavramının karşısına konularak dışlanması kavramın her geçen gün daha fazla önem kazanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda beden sadece bireysel anlamda değil toplumsal boyut kazanarak tartışılmaya açılmıştır. Toplum içerisinde bedenin algılanma süreci Foucault'cu bağlamda iktidar kavramı ile ilişkisini oluşturmuştur. Çalışmada Öncelikle bedenden yola çıkan felsefi bir düşünceyle iktidar ilişkisinin nasıl kurulduğu anlatılacaktır. Bedenin disiplin altına alınma sürecinde, gözetim altında alınmasında, üzerinde yaptırım uygulanmasında ve tahakküm altına alınma sürecinde birçok baskı erkinin söz sahibi olduğunu görmekteyiz. Bunlar çoğu zaman toplumun çeşitli unsurları olan ideolojik, dini, siyasal kuvvetler tarafından sağlanmaktadır. Modernleşme süreci ilerledikçe iktidar beden ilişkisinin de yapısı değişmektedir. Bu dönem beden üzerinde her türlü faaliyetlerin inşası olarak görünmektedir. Bu bağlamda hazırlamış olduğum çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde beden olgusunun felsefi bir boyuttan toplumsal boyuta dönüşümünün süreci anlatılacaktır. İkinci bölümün içerisinde beden inşasını daha kolay anlamamızı sağlayan Michel Foucault felsefesinin temel paradigmaları anlatılacaktır. Bu paradigmlar filozofun düşünce yapısının da temelini oluşturacaktır. Son bölüm ise çalışmanın ana omurgası olarak nitelendirebileceğim biyoiktidar ve biyopolitika kavramlarının üzerinden Foucault'cu bağlamda günümüze kadar yaşanan üç büyük salgın çerçevesinde ele alınacak iktidar-beden ilişkisi tüm ana hatlarıyla anlatılacaktır. Beden üzerinden oluşturulan bu çalışma Michel Foucault felsefesinde salgın dönemleri ile ilişkilendirildiğinde çalışmanın ilk bölümüyle birlikte felsefi zeminden toplumsal zemine devinim gösteren bir siyaset felsefesinin de oluşumunu sağlamaktadır. Böylelikle beden üzerinde ilişki kurulması Filozofu'nda deyimiyle bir iktidardan değil iktidarlardan bahsederek mümkündür. Biyoiktidarın beden üzerinden sağladığı tahakkümün tüm boyutları ele alınarak salgınlar süresince nasıl bir yol izlediğini anlatmak çalışmanın mahiyetini oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Michel Foucault, Biyoiktidar, Biyopolitika, Salgın, Beden

ABSTRACT

THE PANDEMIC PERIOD IN THE FRAMEWORK OF BIOPOLITICS IN MICHEL FOUCAULT

Kırıkkale University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy, Master's Thesis

Supervisor: Prof. Dr.Sema ÖNAL

April 2023, 135 pages

This work; will try to evaluate the epidemic diseases (Plague, Spanish Flu, Covid-19, etc.) that have transformed the entire human history with devastating effects, based on the concept of biopolitics through Michel Foucault's body building. The exclusion of the concept of body against the concept of soul with a philosophical background has made the concept gain more importance day by day. In this context, the body has been opened to discussion not only in an individual sense, but also by gaining a social dimension. The process of perceiving the body in society has formed its relationship with the concept of power in the Foucaultian context. In the study, first of all, it will be explained how the power relationship is established with a philosophical thought starting from the body. We see that many oppressive powers have a say in the process of disciplining the body, keeping it under surveillance, imposing sanctions on it and in the process of domination. These are often provided by ideological, religious and political forces, which are various elements of society. As the modernization process progresses, the structure of the power-body relationship changes. This period appears to be the construction of all kinds of activities on the body. In this context, the study I prepared consists of three parts. In the first part, the process of the transformation of the body phenomenon from a philosophical dimension to a social dimension will be explained. In the second part, the basic paradigms of Michel Foucault's philosophy, which enable us to understand body construction more easily, will be explained. These paradigms will also form the basis of the philosopher's mentality. In the last part, the power-body relationship, which will be discussed within the framework of three major epidemics in the Foucaultian context, will be explained in all its main lines, through the concepts of biopower and biopolitics, which I can describe as the main backbone of the study. When this study, which is created on the body, is associated with epidemic periods in Michel Foucault's philosophy, it provides the formation of a political philosophy that moves from philosophical ground to social ground with the first part of the study. Thus, establishing a relationship on the body is possible by talking about powers, not a power, as the Philosopher says. By discussing all the dimensions of the domination of the biopower over the body, explaining how it followed during the epidemics will form the nature of the study.2023 March

Keywords: Michel Foucault, Biopower, Biopolitics, Epidemic, Body

TEŞEKKÜR

İnsanın, özünü anlayabilme çabası içerisinde önemli bir yere sahip olan felsefenin tüm anlarına kattığı anlam şüphesiz çok önemlidir. Hayatın tüm derinliklerini değerler üzerinden anlama, dünyayı algılayış ve yorumlama biçimi bireyin toplum içerisinde kendisini var edebilmesini mümkün kılmaktadır. Toplum içerisindeki bedeni varoluşsal sıkışmışlığın içerisinde bırakan biyopolitik kararları salgın çerçevesinde incelediğim tez çalışmamda Michel Foucault'nun önemi günümüz dünyasında iktidar beden ilişkisi çerçevesinde yeniden sorgulanmıştır. Tezde ayrıca filozofun temel kavramları üzerinden insanlık tarihi için önemli olan beden inşasının mahiyeti irdelenmiştir.

Tez çalışma sürecinde desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Prof. DR. Sema ÖNAL'a tanıdığım andan itibaren sürekli yanımda olan ve akademik eğitimimi şekillendiren Doç. Dr. Banu Alan SÜMER'e ilgilerinden dolayı müteşekkirim. Ayrıca daima varlıkları ve sevgileri ile yanımda olan anneme, babama ve kardeşime; felsefi bakış açısı kazanmama, farklı düşünce dünyaları keşfetmeme katkısı bulunan Ankara Us Atölyesine teşekkür ederim.

Ozancan DERNEK

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ETİK BEYANI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM BEDEN KAVRAMININ SERÜVENİ	6
1.1. BİREYDEN TOPLUMA BEDENİN DÖNÜŞÜMÜ	6
1.1.1. <i>Beden ve Ruh İkiliği</i>	6
1.1.2. <i>Rasyonalitenin Karşıtı Olarak Beden</i>	9
1.1.3. <i>Toplumsal Bedene Doğru</i>	11
1.2. FELSEFİ BAĞLAMDA İKTİDAR BEDEN İLİŞKİSİ	17
1.2.1. <i>İktidar Kavramı</i>	17
1.2.2. <i>İktidar ve Beden Anlayışı</i>	20
1.2.2.1. <i>Moderniteyle Birlikte İktidar ve Beden Anlayışı</i>	23
1.2.2.2. <i>Biyoiktidar ve Biyopolitika</i>	30
2. BÖLÜM: MİCHEL FOUCAULT FELSEFESİNDE BEDENİN İNŞASI	38
2.1. FOUCAULT'DA BEDEN İNŞASININ PARADİGMALARI	38
2.2. MİCHEL FOUCAULT ÇERÇEVESİNDE SOYKÜTÜK VE ARKEOLOJİ	45
2.3. BEDEN İNŞASININ TARİHSELLİĞİ	52
3. BÖLÜM BEDEN ÜZERİNDEN BİYOPOLİTİKA VE BİYOİKTİDAR KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE MİCHEL FOUCAULT BAĞLAMINDA SALGINLARA BAKIŞ	57
3.1. ÜÇ BÜYÜK SALGIN	57
3.1.1. <i>Veba (Kara Ölüm)</i>	57
3.1.2. <i>İspanyol Gribi</i>	67
3.1.3. <i>Covid-19</i>	70
3.2. BİYOİKTİDAR VE BİYOPOLİTİKA KAVRAMLARI ÜZERİNE İNCELEME	73
3.3. MİCHEL FOUCAULT FELSEFESİNDE BİYOPOLİTİKA KAVRAMI	87
3.4. SALGIN TEMELİNDE İKTİDARIN BEDEN ARACILIĞIYLA BİYOPOLİTİKAYA ETKİSİ	93
3.4.1 <i>İktidar Temelinde Beden Üzerine Hukuk ve Söylem</i>	94
3.4.2 <i>Salgın Hastalıklarda Beden Üzerine Baskı Erkinin İşlevi</i>	98
3.4.2 <i>Salgın Dönemindeki Beden Üzerindeki Kavgalar</i>	102

3.5. MİCHEL FOUCAULT'DA BEDEN İLE BİRLİKTE BİYOPOLİTİKA	104
3.6. MİCHEL FOUCAULT FELSEFESİNDE BİYOPOLİTİKA VE BİYOİKTİDAR KAVRAMI İLE SALGIN HASTALIKLAR	113
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	128
ÖZGEÇMİŞ	135

KISALTMALAR DİZİNİ

Age.	Adı Geçen Eser
Bk.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
S.	Sayı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
Vb.	Ve benzeri
yy.	Yüzyıl

*“Bir hapsedilmişliği
herhangi bir hapsedilmişlikle
göstermek hakikatte var olan
herhangi bir şeyler göstermek
kadar mantığa uygundur”.¹*

DANİEL DEFOE

GİRİŞ

İnsan, tarih sahnesinde düşünce ve edimleri sayesinde teorik ve pratik hayatı olan bir varlıktır. İnsanı tam anlamıyla açıklayabilmek ve varoluşunu anlamlandırabilmek, oldukça karmaşık bir süreçtir. Tarih içerisinde insana özgü etkenler çözümlenmeye başlayıp teorik açıklamalarla birlikte pratik hayata yansıtıldığında karmaşıklık en aza indirgenecektir. İlkel insandan modern insana kadar geçen zamanda dünya tarihinde birçok olay ve olgular yaşanmıştır. Bu nedenle bireyin kendisini var ettiği toplumda ayakta durabilmesi oldukça güç olmuştur. Felsefi temelli bir kavram olarak 20.yy son çeyreğinden itibaren tartışma konusu olan beden olgusu oldukça önemli bir kavramdır. Tarihin içerisinde saklı kalmış olan beden süreç içerisinde ikili karşıtlıklarla ele alınıp ruhun karşıtlığında düşünülmüştür. Antik yunan felsefesinde ruh ve beden ikililiğine dayanan, ruhtan yana olduğunu belli eden anlayış, bedeni salt bir biçimde ruhun taşıyıcı unsuru olarak görmektedir. Bu bağlamda dönemin fikri beden ile paralel bir biçimde varlığı açıklama çabasıdır. Ruhun öncelikli hali karanlık çağ döneminde de oldukça etkilidir. “Kiliseler muhafazakâr olarak beden gerçekliğini ruhun kontrolüne bağlı tehdit olarak, şeytanın elindeki kuvvet olarak gösterdi. Bu bağlamda ruh ile beden arasında sert bir düşmanlık ilişkisi olarak tanımlandı.”² Tüm günahların kaynağı beden gösterilerek dini otoriteler üzerinde tahakküm kurdular.

¹ Camus Albert, **Veba**, Can yayınları, İstanbul, 2013, s.1.

² John Fiske, **Popüler Kültürü Anlamak**, Çev. (Süleyman İrvan), Ark Yayınları, Ankara, 1999, s.114.

Reform ve Rönesans hareketleri ile birlikte aklın egemen olduğu dönemde ruhun etkisinin giderek zayıfladığı görülmektedir. Beden felsefi zeminde daha net tartışılmaya açılmıştır. Dönemin önemli filozofu Descartes'in düşünceleri yeni bir zemin hazırlamıştır. Düşünce üzerinden bir töz anlayışı geliştiren Descartes'e göre beden mekânda yer kaplayan nesne haline dönüşmüştür. Filozofa göre "Beden maddedir. Mekanik maddelere göre hareket eder; yani beden açısından nedensel bir determinist anlayış vardır. Bedensel olayların hepsi mekanik bir kanun çerçevesinde gerçekleşir"³. Bu bağlamda La Mettrie Felsefesinde olduğu gibi Mekanizme dayalı beden anlayışı gerçekleştirilir ve makineye benzetilir. Bu beden tüm ihtiyaçlarını çark misali işleyen bir hâl alır. Beden ile akıl ilişkisinde bedenin nesneye aklın ise özneye dönüştüğünü görürüz.

Bilindiğinin aksine tarih anlayışı görünen çerçevede değil yeraltı tarihi denilecek biçimde de kendisini sürekli var etmiştir. Burada insanların unutulmaya zorlanmış, yok edilmeye çalışılmış içgüdülerini ve tutkularını görürüz. Beden ise bu yer altı tarihinin içerisinde kendisini var eder. Kaybolmaya yüz tutmuş beden hiçbir zaman önemli görülüp araştırılmaya değer görülmemiştir. Beden olgusunun yüzyıllarca felsefi argümanlar çerçevesinde tartışılması ve ikili bir yaklaşımla konuşulmaya değer görülmesi, toplumsal çerçevede bedenin ele alınmasını engellemiştir. Fakat modern ve postmodern dönemden sonra dünya genelinde beden üzerinden yapılan tartışmalar bu olgusunun toplumsal düzlemde ele alınmasını sağlamıştır.

Beden gerçekliği üzerinden bireysel yaşantımızda fiziksel deneyimlerimizin önemliliğini, farklı kültürlerde nasıl devinim gösterdiğini, nasıl etkilendiğini ve toplumsal bağlamda nasıl etkilediğini görmek, kavramın toplumsal çerçevede nasıl karşılık bulduğunu anlamakla paraleldir. Bu bağlamda bedenin önemli bir araştırma konusu olması onun biyolojik tarafından farklı olarak hayata gelen, yaşayan, olgunlaşan, yok olmanın ötesinde her türlü baskı kullanılan, damgalanan, çeşitli yaftalamalar yapılan, istenilen şekle büründürülen bir beden olgusu söz konusudur. Çalışmanın edimleri içinde bedenin saklanmış geçmişini kurcalamak ve onu toplumsal bağlamda açığa çıkarmak öncelikli hedefim olacaktır. Sonrasında bedenin tartışma boyutu içerisinde Michel Foucault'nun beden ile iktidar ilişkisini anlamak

³ Sirel Karakaş, Belma Bekçi, "Zihin/Davranış ile Beden/Organizma İlişkilerini Ele Alan Bilim Dallarının Doğuşu ve Gelişimi", NeuroQuantology, Sayı:2, 2003, s.240.

son derece önemli olacaktır. Fakat beden kavramının filozoftaki yerini anlamlandırabilmek adına onun beden inşası perspektifinde ortaya koyduğu paradigmaları incelemek gerekir. Tam anlamıyla bedeni anlamak filozofa izafe edilen buz dağının sadece görünen kısmını anlamakla ilişkilidir. Buz dağının bir argüman olarak nasıl bir diyalektik süreç içerisinde geçtiğini hangi bağlamların incelendiğini anlamak oldukça zordur. Lakin filozofun beden inşasında bazı temel kavramlarını söylenildiği gibi açıklamak konu bütünlüğü açısından oldukça önemlidir.

Bedenin oluşumundan sonra toplumsal hayat içerisinde kendini var edebilmesi iktidar ile olan ilişkisinin anlamlandırılmasıyla da oldukça alakalıdır. Bu bağlamda beden ve iktidar ilişkisi savunumun temel mahiyetini oluşturacaktır. Bedenin insan üzerinde mülk olduğunu düşünürsek bu mülkün üzerinde sadece insanın kendi tasarrufu olması gerekmektedir. Fakat geline nokta da beden öyle bir hâl almıştır ki üzerinde çok sayıda güç odaklarının, kişilerin, siyasal ideolojilerin etkisini görmekteyiz. Dini çerçevede ele alındığında ise bedenin Tanrıya ait ve insana verilen emanet konumunda olduğu bilinmektedir. Bedenlerimiz hukuksal bağlamda kamuya, akrabalık ilişkilerine göre anne ve babamıza, eğitim çerçevesinde öğretmenlerimize, aşk bağlamında karşımızdaki bireye aittir. Böylelikle bedenlerimizin çok sayıda sahibi vardır. Mülk bağlamında görünen beden iktidarı kendi üzerinde tahakküm kurma yoluna itmiştir ve yönetim ilişkisini doğurmuştur. Beden iktidar tartışması içerisinde Michel Foucault'nun fikirleri önemli bir yere sahiptir.

Filozofa göre bedenlerimizin sürekli iktidar biçimleri tarafından kontrol edilmiş, itaat etmesi sağlanmıştır. Klasik çerçevede bedenlerimiz üzerinde monarşiye dayalı baskı varken iktidarlar kendi varoluşlarını bedenler üzerinden tescillemişlerdir. Modern dönemle birlikte gelişen disiplin uygulamaları epistemeye dayalı aygıtlar yaratıp denetim ve gözetimi mümkün kılmışlardır. Bu bağlamda klasik dönemde baskı altına alma kendi varlığını tescillendirmekten ziyade boyun eğdirmek, sakin bedenler oluşturmak ereği istenmiş ve bedenin yeniden inşası sağlanmıştır. Filozofun düşünceleri, modern devlet düzeni içerisinde biyoiktidarların geliştirdiği beden üzerinden biyopolitik kararlarla birlikte yaşam ile ölüm süreci, hastalık kavramları, cinsellik üzerine denetimler ile ilgilenmiştir. Böylelikle beden ile

ilişkili her bağlam filozof için önemli olmuştur. Geçmişten günümüze tarih içerisinde salgın hastalıkların beden üzerinden alınan biyopolitik kararlar ile birlikte salgın hastalıkların biyoiktidar tarafından nasıl kullanıldığı anlaşılabilecektir. İlkel insanların salgın hastalıkların kaynağının farkında olamamaları ve çözüm üretememeleri kendileri için büyük bir muammaya neden olmuştur. Bu nedenle pandemi ile karşılaştıklarında kitlesel ölümlerin nedenlerini doğaüstü güçler ile açıklamaya çalışmışlardır. Onlara göre ölümlerin ve yıkımların yaşandığı pandeminin nedeni kötü ruhlar ve tanrılar olduğundan, kurtuluş içinde tanrılarından yardım bekleyip dua ve adaklar ile çözüm aramaya çalışmışlardır.

Pratik hayatta hiçbir karşılığı olmayan bu çaba insanın sadece salgınlar karşısında kendini psikolojik olarak rahatlattığı bir alana sürüklemiştir. Günümüzde dahi modern insanın karşılaştığımız pandemi gerçekliğine çözümü, belli bir kesim tarafından hâlâ tanrıdan medet ummak biçiminde gözükmektedir. Bu nedenle modern insanın ilkel insanlar gibi salgın hastalıklar karşısındaki tutumu, günümüz dünyasında felaket olarak nitelendirebileceğimiz ortamı hazırlamaktadır. Geçmişten günümüze kadar olan süreçte bireyin içinde bulunduğu konjonktürel yapıda birçok değişim yaşanmıştır. Birey sadece birey olarak değil, toplum içerisinde zaman geçtikçe birçok güce boyun eğen kişisiz kimliğe dönüşmüştür. Bu bağlamda; çalışmada modern insanın en büyük güç olarak kabul ettiği devlet sistemlerinin salgın hastalıkları nasıl fırsata çevirdiğine, biyopolitik kararlarla insanları güçsüzleştiren iktidar gerçekliğine Michel Foucault felsefesi ile değinilecektir ve üç büyük salgının toplumsal dönüşüme etkileri beden üzerinden anlatılmaya çalışılacaktır. Tarihsel zaman içerisinde ortaya çıkan salgınların toplum açısından ekonomik, politik, kültürel gibi farklı etki ve sonuçları olmakla birlikte süreç içerisinde farklı zamanlarda ortaya çıkan salgın hastalıklardan dolayı çok sayıda insan ölmüştür. Pandeminin dünya ekonomisine etkileri incelendiğinde ülkelerin büyük buhranlar yaşadığını bilmekteyiz. İstihdam oranlarında azalma, üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde dengesizlik, piyasalardaki arz talep isteğinin azalması gibi etkenler küresel anlamda krize neden olmuştur. Tarihsel süreçte yaşanan pandeminin insan yaşamına dönük etkileri sadece ekonomik alanda olmamıştır. Sosyal ve kültürel bağlamda da oldukça etkisi olan pandeminin insanların sosyal ve toplumsal ilişkilerine engel olduğu bilinmektedir. Neticede siyasal sistemler içerisinde alınan politik kararlar, salgınlara dayalı olarak değişmektedir. Eril gücün

iktidarda aldığı sorumluluk ve kendisini olduğu konumda bulundurma girişimi, toplumu yönlendirmede alınan kararların nasıl bir çizgide gideceğini de belirleyecektir.

Çalışmanın genel görünümü belirttiğim şekliyle üç bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde bedenın felsefi yönden toplumsal yöne doğru nasıl evirildiğı iktidar beden ilişkisi çerçevesinde insan hayatına özgü kavramlarla birlikte incelenecektir. Daha sonra çalışmanın ikinci bölümünde bedenın inşasının Michel Foucault felsefesinin temel kavramları ile birlikte ele alınarak nasıl oluşturulduğu saptanacaktır. Son bölümde ise Michel Foucault düşüncesinde biyoiktidar ve biyopolitika kavramlarının ne anlama geldiğı açıklanıp filozofun düşüncesinde toplumsal değişimi sağlayan biyopolitik kararlar ele alınacaktır. Sonrasında salgın hastalıkların yarattığı etki üzerinde durulup biyopolitik çerçevede birey ve toplum üzerinde etkisini açıklamak için filozofun bakış açısıyla yeniden ele alınarak ve bireyden başlayıp topluma uzanan sosyolojik çerçevede bedenın dönüşümüne etkisi irdelenecektir.

1.BÖLÜM BEDEN KAVRAMININ SERÜVENİ

1.1. BİREYDEN TOPLUMA BEDENİN DÖNÜŞÜMÜ

1.1.1. Beden ve Ruh İkiliği

İnsan varlığı yaşamda yer edindiğinden beri sorgulama ve arayış dürtüsü içinde kendisini tanıma çabası içinde olmuştur. Böyle bir çaba kendisi üzerinde farkında olmayı ve aynı zamanda yaşamın mahiyetine ilişkin doğum ve ölüm gibi olgularıda merak etmesinin yanı sıra kendisini doğanın içinde bir konuma yerleştirmesini mümkün kılmıştır. Tüm yaşanan bu süreçte bireyin kendisi üzerinde yaptığı sorgulamalar ve nereye ait olduğuna ilişkin belirlemeleri ruh ve beden ayırımına dayalı bir ikililiği meydana getirmiştir. Klasik felsefi düşünceye göre ikililiğin içerisinde bir tarafa ait olmak zorunlu kılındığında ruhtan yana bir tavır sergilendiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda beden sadece ruhun taşıyıcısı, Michel Foucault'nun deyimiyle de ruhun hapishanesi olarak anlaşılmıştır.

Ruh beden ilişkisine dair düşünce tarihinde oldukça farklı fikirler görmektedir. Böyle bir düalist yaklaşım içinde süreç dahilinde beden-ruh, akıl-beden, ruh-akıl, gibi ayrımları görmektedir. Ruh-beden yaklaşımı Descartes dönemiyle oldukça önemli bir hâl almıştır. Filozof akıl-beden ayrımı içerisinde rasyonaliteyi oldukça öne çıkarır. Böyle bir perspektifte insanlık kavramı doğayı kontrol altına alan us ile tanımlanacaktır. İnsanı metafizik çerçevede tanrısal bir güç ile aynı noktaya getiren us'un kendisi olmakla birlikte bedeni hayvansallaştıran, rasyonaliteyi ise insanlaştıran bir çizgiye ilerler. Ruh-beden ikililiği felsefe tarihi içerisinde antik çağa kadar uzanan bir gerçekliktir. Bu bağlamda Sokrates ruhu temele alarak “Beden Ruhun Mezarıdır”⁴der. Platon ise Sokratesin ölümü üzerine düşüncesini belirtirken “Entelektüel yaşamı, rasyonel ruhun bedenin saçmalıklarından kurtuluşu olarak belirtir.”⁵ Bu bağlamda filozofun düşünceside Sokrates gibi ruh beden ayrımında ruhu destekleyici bir çizgide olmuştur. Kendi

⁴ Nafize Şişman, *Emanetten Mülke Kadın Bedenin Yeniden İnşası*, İz Yayıncılık, İstanbul,2003, s.17.

⁵ Platon, *Phaedo, The Trial and Death of Socrates*, Macmillan, Londra, 1952, Aktaran: Genevieve Lloyd, *Erkek Akıl, Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*, Çev. (Muttalip Özcan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 27.

felsefi zeminine baktığımızda idealizm düşüncesi ile düşünceyi merkez yapıya alarak varlığın somut halini görmezden gelir.

İdealizm bu bağlamda düşüncenin özünü anlamaya ilişkin felsefi bir aksiyomu oluşturur. İdeal dünyadan gelen ruh, beden ile birleşerek anavatanına kavuşmuş olur. İdealar dünyasında beden ruhun varlığını somutlaştıran bir araç olmaktan ileri gelemmez. Sonraki dönemde ise Aristoteles, Platonun felsefi düşüncesinin karşıtı olarak ruhu bedenin etkileyicisi olarak görmektedir. Filozofa göre “Ruh yaşayan bir ontığın yapısı olmakla birlikte net olarak tözün kendisidir. Potansiyel bir yaşama sahip olmakla birlikte yapısı aktivite içerisindedir. O halde ruhun kendisi bedenin tanımlanmış olduğu mâna da aktivitesidir.”⁶ Filozof düşüncesiyle ruh ile birlikte onu varlığın kendisinden söküp açıklamaya çalışmaz. Potansiyel bir aktivite olarak formsuz yapı ile kendi kendisine gelişemeyeceğini söyler.

Antik dönemden sıyrılıp Ortaçağ dönemine geldiğimizde ruh-beden ikililiği çerçevesinde, bedeni işlenen tüm günahların sağlayıcısı olarak gören, kilise etkisiyle üzerinde açıklamaların yapıldığı, çeşitli yaftalamaların üzerine atıldığı, bedensel gereksinimlerin bertaraf edildiği bir yapı görmektedir. Beden sadece ruhu kirleten onu günaha sevk eden hazzın peşinde koşan gerçeklik olarak tanımlanmıştır. Karanlık çağda beden sadece ruhun taşıyıcısı, zaman içerisinde ölümlü bir nesneye dönüşecek araç olarak görülmüştür. Öncesinde belirttiğim gibi ruh-beden ikililiği Descartes’in düşüncesiyle önemli bir çizgiye gelir. Filozofun ikici yaklaşımında rasyonalite bedenden önce vuku bulur. Varlığı varolması bakımından varlık sebebi yapan düşüncenin özüdür. Düşündüğünüz takdirde varolabilirsiniz. Beden ve ruh filozofa göre iki ayrı öz biçiminde vardır; ruh herhangi bir ontik temele dayanmayan töz iken, beden belirli bir uzama sahip olan töz konumundadır. “Descartes’e göre, insan olgusu, onu evrenin hakimi yapan ideadır. Bireyi kimi bağlamda tanrısal kata denk seviyede yukarıya taşıyan güç, o aksiyomda stresi de yok eder. Bu perspektifte beden hayvansal iken düşünce insana özgüdür. Filozofa göre insan düşünen bir nesnedir. Yani şüphe eden, anlayan, saptayan, inkar eden, arzulayan ve imgelemede bulunan yanı sıra algılayan bir meta, düşünen bir ruh olarakda söyleyebiliriz.”⁷

⁶ Hatice Nur Erkızan, “Aristoteles”, **Felsefe Ansiklopedisi**, Cilt-1, Ahmet Cevizci(edt), Etik Yayınları, İstanbul, 2003, s.577.

⁷ Server Tanilli, **Yaratıcı Aklın Sentezi**, Adam Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s.84-86.

Filozof tin ile beden varlığını iki olgunun birleşmesi bağlamında olmayıp, iki farklı olgunun birbirini etkilemesi biçiminde yani bedensiz ruhun, ruhsuz beden varolamayacağını fakat ikisinin ayrı ayrı kendi varlığının olduğunu belirtir. Sadece belirli bir mekan dahilinde ortaya çıkan beden salt ide şeklinde meydana gelen ruhun birleşmesine, beden bir devinim ettiricisi aynı zamanda beden hisler ve hazlar bağlamında ruha etki etmesi anlamında görülebilir.

Ruh ve beden ikililiği içerisinde Descartes'in düşüncesine tamamıyla karşıt bir görünüm sergileyen Spinoza çoklu bir anlayıştan tek bir tözün varlığına indirgeme yapar. Filozofa göre ruh beden iki ayrı töz değil aksine aynı şeyin farklı görünümüdür yani töz birlikteliklerin tekliğidir. Leibniz felsefesinde ise Descartes'in yine tersine bir anlayışla öznelerin ruh ve bedeni aynı anda birlikte taşıdığını savunmaktadır. Descartes felsefesinde öznenin ruh figürü beden figüründen ayrıdır. Leibnize göre birliktedir. "Bir çok monad beden ve tin gerçekliğini birlikte taşır aynı zamanda bir çok monadın bedeni ve tini vardır."⁸ Filozofa göre tin ve beden ikililiği birbirine bağlanamayan iki saat biçimindedir. Birbirine hiçbir etkisi bulunmayan bu iki saatin kusursuz çalışması onların önceden içinde bulundukları uyumsal güçtür. Ruh ve beden iki ayrı olgu diye düşünmek öncesinde varolan uyumu bozmaktadır.

17.yy ve etkisinin getirdiği düşünceler ruh ve beden ayırımına ilişkin belirli saptamalar yapmıştır. Bu saptamaların başka bir boyutu ise 18.yy dan sonra aydınlanma çağının ortaya koymuş olduğu felsefi argümanlardır. Bu bağlamda ruh ve beden ikililiği özellikle materyalist düşüncenin filozofları tarafından (Thomas Hobbes, La Mettrie, Diderot) maddeye indirgenen bir tavır halini almıştır. Tanrıya dayalı ruh anlayışını açıklamaya karşıt bir düşünce yapısı geliştirmişlerdir. Onlara göre maddesiz bir ruhun varlığı olanaksızdır. Evrenin tek ve temel varlığı maddenin kendisidir. Tüm varlıkların varolma sebebi maddelerin kendi varlığının içinde gizlidir. Metafiziğe dayalı bir anlayışla Tanrı, ruh, şeytan, ahiret, diye bir şey asla yoktur. Ruhsal olay ve olgular bedene dayalı ortaya çıkar, aksi bir durum olarak ruhun kendi varlığı yoktur. Beden dışında herhangi bir töz kabul etmek saçmalaktır.

Aydınlanma çağı içerisinde ele alabileceğimiz Locke ve Hume felsefesi içerisinde beden ruh ayırımına dayalı bu ikililik metafizik tarafın bir kenara itilmesiyle ele alınmalıdır. Onlar içinde her türlü metafizik öge saçmalık belirtisidir.

⁸ Ali Akay, **Kapitalizm ve Pop Kültür**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002, s.48.

Ruh ve bedene dayalı tözsellik tartışmalarıda metafizik argümanların içinde olup her türlü empirist düşüncenin karşısında yer alır ve böyle bir karşıtlık asla kabul edilemez. Descartesle başlayan ruhu bedenden ayrı düşünüp daha radikal biçimde bedenin varlığını önceleyen rasyonalite metafiziğin önemini kaybettirmiştir. Fakat ruha atfedilen değer önemini yinede yitirmemiştir. Çünkü antik çağdan başlayan karşıtlık savaşı daima ruhu öncelemiştir. Böyle bir zemin oluşması ruhun önemini yitirmesini oldukça zorlaştırmıştır. Öncelikle akıl çağının getirdiği felsefi düşüncede akıl tinin yerini almıştır. Bu süreç tin beden diyalektiği bağlamında değil us beden karşıtlığı bağlamında vuku bulmuştur. Bu perspektiften bakıldığında aydınlanma felsefesi de, bedeni ikililik yaklaşımı ile incelemiştir. Aklın karşısında bedeni konumlandırarak onu yok etmiştir. Rasyonalitenin hükümrانlığını salt doğanın karşısına koyan aydınlanma çağı, bedeni açılanan ilişki içerisinde nesneleştirerek, egemenlik ilişkisine mecbur kılmıştır.

1.1.2. Rasyonalitenin Karşısı Olarak Beden

Aydınlanma çağının temel yapısını oluşturan kartezyen felsefe, akli farklı bir konuma yerleştirerek, beden olgusunu yok sayar. Çünkü aydınlanma çağı ile birlikte modernizm anlayışı akli dünyanın merkezi yerine koyarak onun kendisine ait egemenliğini meşru kılar. Aydınlanma düşüncesi içinde aydın bir yapı rasyonalite düzenini bütün öznel için doğuştan getirilen bilgi gibi iyi varsayılan tüm öğeleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda her türlü düşünce sistemi veya topluma dayalı olgular usa veya usla somutlaşan aksiyomlara yaslanmak mecburiyetindedir. Böylelikle her türlü egemenlik anlayışından kopuş rasyonel düşüncenin amaçlarını oluşturmaktadır. “Dini argümanlardan kopuş hedeflenerek tamamen katı rasyonel düşünceye dayalı toplum oluşumu istenmektedir.”⁹ Böyle bir toplum inşasının temel yapısı tamamen insan akli idi. Çünkü toplumsal yaşama dair her görünüm us tarafından kategorize edilmektedir. Süreç içerisinde beden yapısını oluşturanda aklın kendisi olacaktır. Akıl-doğa ikililiği temelinde akıl yüütmeler doğa ile hükümrان anlayışı temeline dayanmaktadır. Doğanın hükümrانı ve yönetimi salt biçimde akıldır.

Aydınlanma felsefesi denildiğinde ilk akla gelen isimlerden birisi Immanuel Kant olacaktır. Filozof akıl ve beden ilişkisinde temelden bir ayrım yapar. Ona göre

⁹ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu**, Çev. (Sungur Savran), Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2003, s.25-27.

“Beden engellenirken, rasyonalite determinizmden kurtulmuştur. Böylelikle öznenin hayatı fazlasıyla özgürlük için olacaktır.”¹⁰ Elbette varolan özgürlük insanın akli yetisini muazzam kullanmasıyla mümkündür. Aydınlanma, insanın aklını herhangi bir temele veya kişiye dayanmadan özgürce kullanmasının sonucu mümkündür. Filozofa göre öznenin aklını yeteri kadar kullanamaması içine düştüğü olgunlaşmamış bir fikriyata sahip olmasıyla açıklanabilir. Bu durum başkalarının fikri yapısı temelinde kendi hayat çizgisini oluşturmak böylelikle düşünme olgusundan uzaklaşmak ile daha da kötüsü aklını yok saymayı beraberinde getirir. Filozofa göre özne gerek kamusal alanda gerek ise özel alanında akli yetisini oldukça yetkin kullanmalıdır. Ancak bu çerçevede aydınlanma hususunda faydalı birey olabilir. “Özsel aklını toplum içinde veya önünde serbestçe ve açık bir biçimde kullanmak sürekli özgür bir yapı ile mümkündür. Sadece bu perspektif özneye ışık ve aydınlık getirecektir. Aklın özel bağlamda kullanılışı çok dikkatli ve dar alan çerçevesinde kalacak yapı ile sınırlandırılmıştır. Böyle bir sınırlandırma aydınlanmanın özü için herhangi bir engel teşkil etmez. Kendi özsel aklını kamuya dair alanlarda kullanmak, herhangi bir öznenin, bilgisinin bilgisini dolayısıyla usu takip edenlere, araştıranlara faydalı olacak şekilde göstermesini anlıyoruz. Us’un subjektif bir biçimde uygulanmasında bireyin, kendisine ait mesleği perspektifinde, özüne bırakılan ve topluma bir katkısı veya edimi yerine getirmesi olarak anlamlandırıyorum.”¹¹

Michel Foucault’ya göre Kantın düşüncesinde öznenin düşünce yapısında özel ve kamusal alanda farklılıklar vardır. Kant rasyonalitenin kamusal düzlemde kullanılmasını özgür, özel alanda kullanılmasında egemen karşısında boyun eğmek bağlamında kullanıyordu. Aydınlanma ile birlikte kartezyen felsefenin özelliği düalist yaklaşımı sürdürmeye devam etmiş ve bir çok reddiyeleri de beraberinde getirmiştir. Kanaatimce aydınlanmanın temelinde var olan kartezyen düşünce basit çerçevede izlenmemeli ve bir kenara bırakılıp üstünün kapatılmaması gerekmektedir. Bunun nedeni kartezyen düşüncenin ikilikler bağlamında, rasyonel, sosyolojik boyutlara yeni cevaplar getirmeyi arzulayan idea’ya dayalı felsefi bir eğilimdir. Yani aydınlanmanın temelinde yatan Copernicus devrimi basit bir fizik kuramı olamaz. Bilindiği üzere Copernicus devrimi doğa üzerinde yeni birtakım felsefi anlayışında

¹⁰ Philip Smith, **Kültürel Kuram**, Babil Yayınları, İstanbul, 2007, s.28.

¹¹ Immanuel Kant, “**Aydınlanma Nedir?** Sorusuna Yanıt”, Çev. (Nejat Bozkurt), Toplum Bilim Aydınlanma Özel Sayısı, Sayı: 11, Bağlam Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s.17-18.

ortaya çıkmasının önünü açmıştır. Doğanın yeni görünümü neticesinde üzerinde ölçülebilir, kontrol edilebilir ve üzerinde hükümler yapılabildi. Bu bağlamda insanı iktidar öznesi, bedeni ise iktidarın nesnesi haline büründüren doğa anlayışı oluşmuştur. Beden ile doğa üzerinde benzerlik oluşturulması, aklın doğa karşısındaki üstün olma gerçeğini beden üzerinden sağlamıştır.

Aydınlanma felsefesine elbette eleştirel bir tutum sergileyen düşünürlerde vardır. Bu durumun sebebi insanı üstün gören ve doğayı nesne haline çeviren bir anlayışın benimsenmesidir. Horkheimer bağlamında rasyonalitenin zıtlığı, birey ve natural yaşamı metalaştırıp herhangi bir araca benzetmesinden, ziyade bireyi natural yaşamdan üstün tutmasıyla ilişkilidir. Öyleki rasyonel zihin birey ile natural yaşam arasındaki farklılığı yok saymıştır.”¹² Aydınlanma felsefesi ile birlikte birey-meta, birey-evren ayrımında insan temele alınıp üstün olma yetisi verilmiştir. Dolayısıyla karşıtlık bağlamında toplum çerçevesinde yöneten ile yönetilen ilişkisi meşru kılınmıştır. Eleştirel bir bağlamda gelişen bu tutum Aydınlanma felsefesinin totalizm ideolojisinin zeminini oluşturmuştur. Böylelikle rasyonalite felsefesi temel yapısında yer edinen ide, akıl temelli yapısıyla salt doğanın karşısında egemenliğini ilan etmiştir. Böyle bir egemen anlayış beden ile akıl arasında net ayrımı sağlamaktadır. Daha önce belirttiğim gibi bu ayrım sadece beden akıl ile ilişkili bir ayrım değil nesne ve özne arasındaki, insan ile doğa arasındaki ayrım olarakda görülmektedir.

1.1.3. Toplumsal Bedene Doğru

Kartezyen düşünce doğrultusunda tüm anlatılan ikilik biçimlerinde ruh çerçevesinde önem öngörüsü ve uzun çerçevede varlığını belirlemesi, bedenin ikincil bir kategoriye atılmasına neden olmuştur. Bedenin sadece kendi anında varolduğu ve belirli bir süre sonra yok olacağının yanı sıra maddi bir nesne olarak görülmesi ruhun asla yok olmayacak yok olduğu takdirde ise varlığını bir şekilde devam ettirerek ölümsüz dünya içerisinde daima yer edinecektir. Bu bağlamda bedene yüklenen organizmacı anlayış klasik bağlamda toplum çerçevesinde doğa /toplum çizgisinde naturel olana aittir.

Toplumsal bedenin inşası çalışmamın ana omurgası olan Michel Foucault felsefesine dayalı iktidar beden ilişkisi bağlamında oldukça önemlidir. Bu anlamda

¹² Martin Jay, **Diyalektik İncelem**, Ara Yayınları, İstanbul, 1989, s. 371-374, Aktaran: Erhan Atiker, Modernizm ve Kitle Toplumu, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 57-58.

felsefi bedenden toplumsal bedene geçişin temel argümanlarına yer vermek çalışmanın niteliği açısından oldukça önemlidir. 18.yy Fransız devrim hareketi ile başlayan daha sonrasında tüm Avrupa da sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte toplumsal yapıda da bir çok değişim yaşanmıştır. Klasik dönem olarak nitelendirilen toplumsal dönüşüm de önemli bir çok fikir insanının katkıları vardır. Katkıların temel argümanı incelendiğinde ortak bir tema olarak toplum yapısının modern dönem öncesinden modern döneme devinimi vardır. Bu düşünürler toplumu temel çıkış noktası hususunda onaylamış ve toplum yapısı düzeni, anomi, yabancılaşma, toplumu kontrol etme ve toplumların yapısı ile ilgilenmişlerdir. “Bu bağlamda klasik toplum düşüncesi içerisinde direkt olarak çalışmanın önemli kavramı olan “Beden” olgusunu göremeyiz. Lakin varlığını daim olarak kabul ettiği kavramı görünmez bir nitelik yükleyerek ele alınmıştır.”¹³

Klasik Toplumda Beden Anlayışı

Klasik bağlamda bedenin görünmez hâl alışı yıllar boyu süren kartezyen düşüncenin temeline dayanmaktadır. Weber’in düşüncesinde organizma sistemi içerisinde rastgele bir topluma dayalı özne terminolojisi anlama ve yorumsama bağlamına eğilerek ayrıştırılır. Marks çerçevesinde beden üzerinde herhangi bir açılama yapılmadığı için ihmalkârlık görürüz. Bağlamı içerisinde ihmalkârlığın temel nedeni filozofun doğum ve ölüm olgusuyla ilgilenmemesidir. Böyle büyük bir problemi fark edip açıklamalar yapan kanaatimce Michel Foucault’nun kendisidir.

Michel Foucault’nun felsefi düşüncesinin oluşmasın da oldukça etkili olan Emile Durkheim fikriyatında beden kavramı üzerine net şekilde yer vermemiştir. Bir çok bireyin özüne ait saptamalarında bireyin salt bedenine atıf yapılmıştır. Düşünürün düşünceleri toplumsalcı bir çerçevede bütünleşmiş insanın özüne gerekse dinsel siteme toplumsal nitelik atfetmiştir. Bu bağlamda toplumsalcılık denilen yaklaşıma göre; “Toplum, kendisini oluşturan öznelerin üzerinde, özüne ait özellikleri olan ve kendilik çerçevesinde oluşan realitedir. Yeniden özüne ait zihni, ruhsal realitesi ve bireyselliği vardır. Tüm özne kazançlarının, medeniyet araçlarının temeli ve üreteni toplumun kendisidir. Özünü meydana getiren bireylerin toplumsal kontrol ve yenilenmesinde salt biçimde mühim sayılabilecek etki durumu olmaz.

¹³ Aylin Nazlı, “Görünmeyen” Beden’den Görünen Beden’e Beden’in Sosyolojisi, **Sosyoloji Araştırma Dergisi**, Sayı:2, 2005, s.73.

Toplum kendine ait kanunlara ait olarak meydana gelir, düzen halini alır ve yenilenir. Özneleri tüm insan yetkinlikleri ve kazançların revize eden ve formlandıran vuku bulduğu toplumsal şartlardır.”¹⁴ Böyle bir görüş toplum yapısını birey üzerinde kendi başına varolan temel bir gerçeklik olarak görmektedir. Bireyin salt zihni toplumsal yapının net yansıması olur. Bu perspektifte doğa elinde bulundurduğu realiteden bağımsız ve özgür konumda olmamakla birlikte toplumsallık için önemlidir. İnsanın kendi doğası önsel olarak önem barındırmaz. Sebebi insanın salt doğası sadece ilk anda bireyler aracılığıyla kendisini var eder.

İnsan doğası ile toplum doğası üzerine yapılan birtakım açıklamalar hep karşıtlık doğurur. Durkheim toplumun verili görünümünü açılarken bireysel zihnin üstünlüğünün yanısıra toplumun köklerinin insana ait alanda olduğunu söyleyenleride eleştirir. Ona göre toplum gerçekliği özne ile sosyalleşme arasındaki sıkışıklık üzerine bunun yanı sıra insanın narsistliği ve ahlaki değer çerçevesinde kurulur. İnsanın doğası gereği narsist yapısı bireysel beden üzerinde hazza dayalı, dürtüler ışığında hüküm sürer. Diğer taraftan bireyin kendisini aşan sosyalleşme süreci ortaya çıkaran beden gerçekliğide vardır. Bu gerçeklik ise toplumsal yönün kendisidir. O halde diyebilirim ki felsefi boyut toplumsallaşma sürecinde sosyolojik boyuta dönüşür. Düşünürün ısrarla durduğu başka bir temel savunu bedenın üzerine işlenen sembolik bağlamlardır. Bedenin üzerine damgalanmış imajların oluşumu bedeni temsil eden tarzında oluşumunu sağlamaktadır. Çünkü toplumsal yaşam içerisinde bedenler bu imajlar sayesinde kendi yerlerini kolayca edinebilirler. “Durkheim simgelere oldukça önemli yer vererek, onları kollektif oluşumlar ile bireylerin arasındaki toplumsal hisleri sağlayan dış dünyaya dayalı söylemler biçiminde görmektedir.”¹⁵

Aydınlanma çağı içerisinde önemli bir yere sahip olan Max Weber, çalışmasının tümünde beden üzerinden herhangi bir açılama yapmamaktadır. Lakin önemli eserlerinden biri olan Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı çalışmasında ahlakın bireylerin edimleri ve bedene dayalı zevklerini etkileyerek, çileye dayalı bir yapı sunmuştur. Çalışmasının özünde toplumsal ananelerin vücut perspektifinde ki etki alanı yok sayılamaz biçimde irdelemeye açmaktadır. Max

¹⁴ Eyüp Kemerlioğlu, **Bilgi Sosyolojisi**, Saray Kitabevi, İzmir, 1996, s.87.

¹⁵ Edward A. Tiryakian, “Emile Durkheim”, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi-1**, Tom Bottomore, Robert Nisbet(edt), Çev. (Ceylan Tokluoğlu), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2006, s.331.

Weber'in protestanlığa dair eseri temelde birkaç cümleyle özetlenir; a) Evreni varlık noktasına getiren ve yönlendiren fakat asla bireylerin zihninin kavrayamayacağı mutlak yaratıcı vardır. b) Salt gücü bulunan yaratıcı tüm insanlığın önceden kurtuluşunu veya lanetlenişini biliyordur ve asla bu belirlenimi değiştiremeyiz. c) Tanrı evreni kendi mükemmeliğini göstermek için yaratmıştır. d) Bireylerin görevi Tanrı için yaşamak ve onun mükemmelliğini her bağlamda göstermektir. e) Dünyevi hayatta bireyin doğası, bedeni, günah, yaşam ve ölümü sadece yanılısamadır. Asıl gerçeklik tanrısal merhametin himayesinde olmaktır. Bu bağlamda yaratıcının varlığı insanın kaderini ve doğasını oluşturmuştur.

İnsan ise yaratıcının varlığını olumlmalı ve pekiştirmelidir. Tanrıya ait olan bedeni tüm günahlardan uzak tutmalı yanı sıra ölüme kendini hazırlamalıdır. Weber'in *Protestan Ahlakı* eserinin altyapısında kapitalist anlayışın beden- disiplin ilişkisi yatmaktadır. Ona göre çalışkanlık öğretisi bedeni dini boyutlarda denetlerken, diğer taraftan ekonomik olarak kontrol içinde tutmaktır. Kanaatimce diyebilirim ki çalışmaya alıştırılmış beden üzerinde hükümrancılık kurulan bedenin kendisidir. Çok dikkat edilirse dini argümanlar ve kapitalist sistemin gereklilikleri akla dayalı bir şekilde disipline edilen bedeni ortaya çıkaracaktır. İşin kısa özeti bir lidere sahip olma, kendini topluluğa ait hissetme ve kontrol edilebilir yaşam içinde denetim altına alınmaktan ileri gelir. Toplum içinde *Protestan Ahlakı*'nın tersi bir yapıyla işsiz olabilmek topluma dayalı denetim yapısından kurtulmak ve görünürlüğünü kaybetmek anlamına gelir. O halde günümüz toplumunda dahi kapitalist sistem içerisinde çalışmak salt bir biçimde kazanç ve ekonomik değer sağlamaz, özneyi kontrol edebilmek, denetimi elinde bulundurabilmek ve ekonomik disiplini de sağlamaktadır. Düşününürün bu çalışması sadece insan varlığı ile Tanrı anlayışının ilişkilerini anlatmakla kalmayıp ileride daha çok önemsenecek disipline edici anlayışında temellerini atmıştır. *Protestan Ahlakı*'nın içerisinde Ortaçağ pratiklerinden miras kalan tıbbi ve dine dayalı beden idaresini görmekteyiz. Denilebilir ki Weber eserinde çileciliğin kökenlerini atarken daha sonrasında Michel Foucault'nun modern disipline edici egemen anlayışında temelini atmıştır. Çünkü her anlayışta çileye dayalı disiplinlerin bireysel kontrol ve topluma ait yapılanma yapısının eril gücün bizzat aracı olarak anlaşılabilir.

Beden Sosyolojisinin Gelişimi

Beden kavramının fikir çerçevesinde sürekli yok sayılan karşıtlıklara maruz kalması sürekli olarak kavramın tartışılma konusu olmasına dönüşmüştür. Uzun süre boyunca ihmal edilen beden, hem modern hem de klasik toplum disiplini olarak tartışılma konusu haline gelmiştir. Kavramın oldukça farklı alanların konusu olmakla birlikte diyet, estetik, seksist yaklaşımlar, hüküm giydirmeye, sağlık, ekonomik gibi başlıklarla da karşımıza çıkmaktadır. Beden kavramının tarihi her ne kadar insanlık tarihi içerisinde rönesans ve reform hareketleri ile başlasa da bilinen şudur ki, kavramın tarihsel süreci çalışmanın içeriğinde bahsedildiği gibi oldukça eskiye dayanmaktadır. Son dönemde bedene olan ilginin arttığını görmekteyiz. Modern dünya kurgusu içerisinde yeme içme alışkanlıklarının bozulması, toplumsal etkilerin yaşam üzerindeki tahakkümü ilginin kaynağını oluşturmaktadır. Bedenin felsefi altyapısı ile birlikte toplumsal düzlemde nasıl etkilendiğini anlayabilmek düşünsel bağlamda yeni bir model ortaya koyacaktır. Ünlü sosyolog Giddens'e göre "İnsanlar olarak bizler, bedene dayalı canlılarız. Hepimizin bedeni var. Sadece bizlere ait olmayan bedenin salt bir biçimde topluma ait olduğunda söyleyemeyiz. O halde denilebilir ki bedenlerimiz içinde bulunduğumuz toplumun norm ve yaşadığımız deneyimlerin neticesinde oluşmaktadır."¹⁶ Dolayısıyla beden artık toplumsal bir hâl almış ve sosyolojik bağlamda incelenmesi zorunlu olmuştur.

Bedenin sosyoloji alanı içerisinde incelenmesini sağlayan diğer unsurlardan birisi de fiziksel sağlık üzerine artan merakla ilişkilendirilebilir. Böylelikle vücuda artan yoğun merakı, doğu toplumları dışındaki toplumlarda artış gösteren obezite ve popüler kültür birikiminin basın ile birlikte zorunlu kıldığı hiçbir kusuru olmayan beden oluşturma girişiminin kitleler tarafından kabul görülmesine bağlayabiliriz. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bedene artan ilginin yoğunlaştığını görmekteyiz. Modern endüstri toplumunun postmodern dünyadaki endüstriye dönüşmesi ile birlikte üretim gücünün bedensel güç dışında zihinsel güç odağına kayması ile birlikte hizmet alanı oluşmuştur. Dolayısıyla bireylerin boş zamanı artmış ve yeni bir tüketim kültürü oluşmuştur. Beden ise yeni oluşan tüketim kültüründe nesne haline dönüşmüştür. Değişen toplum yapısında son yüzyıl içerisinde beden üzerinden hazzı değerlerin ön plana çıkması, seksist hareketlerin bedene ayrı vurgu yapması,

¹⁶Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s.126.

ekonomik, eğitim ve sağlık alanında yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Çalışmamın özünü oluşturan Michel Foucault bağlamında beden üzerinden salgın hastalıkların analizi, öncesinde belirttiğim şekliyle beden algısının değişimiyle de paralel ilerlemiştir. Bu bağlamda salgın biçimleri, bu salgın biçimlerinde hem tıbbi hem de ruhsal ilerlemenin önem kazanması biyoteknolojinin gelişmesiyle de birlikte iyileştirmeye yönelik etik değerlerinde önemini arttırmıştır. Bir başka düşünür Baudrillard fikir hayatında bedenin modernite ile birlikte ruh anlayışının önüne geçtiğini belirtmiştir. Çünkü kavramın kendisi edindiği ideolojik olgularla ve ahlaki işlevlerle ruhun bütünü haline gelmiştir. “Bedenin yeniden üretilmesiyle paralel olarak kavramın kendisiyle yakından ilişkili olan perhiz, tedavi kültü, dişilik/erkeklik saplantıları, beden üzerinden oluşturulan siyasal rejimler merkezi konuma gelmiştir.”¹⁷ Bedenin toplumsal bağlamda incelenmesi üzerine önemli katkıda bulunan bir başka düşünür Bourdieu’dur.

Sınıfsal bağlamda beden kavramının nasıl değişim gösterdiğini kültürel, ekonomik ve sosyal sermaye arasında bedene dayalı sermayenin de nasıl farklı bir oluşum biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda bedene dayalı güncel üretimin bedene dayalı sosyoloji içinde analiz edilmesi gerekmektedir. Topladığımızda beden özellikle Michel Foucault gibi Fransız yapısalılık sonrası düşünürlerin daha öncesinde bahsettiğim sosyologların ve feminist hareketlere dayalı seks, cinsellik gibi konularda toplumsal çözümlemenin içerisine girmiştir. 20.yy’ın son çeyreğinden sonra besin tüketimi bozuklukları, bedenin toplumsal etkilerle dönüşümü fikrinin yaygınlaşması, bedenin salt bir biçimde fiziki nesne gibi irdelenmesi ve toplumsal ürün olduğu fikrinin yaygınlaşması felsefi düzlem içerisinden sosyolojik bir düzleme dönüşmesini sağlamıştır. Farklı olarak bedenin tüm tarih serüveni içerisinde gücü elinde bulunduran yapılar tarafından iktidarın nesnesi haline dönüşüp kullanılması bu alan içine bir çok düşünürü de yönlendirmiştir.

Bedene artan ilgi daha önce belirtildiği gibi kavramı felsefi alandan çıkartıp sosyolojinin alanına geçirir ve toplumsallaşmanın içinde tartışılmaya bırakmıştır. Yeni oluşum içerisinde beden önemli bir araç konumuna gelmiştir. Dolayısıyla yeni kimlikle, tüketim kalıpları, yeni estetik kaygılar, yeni simgeler ve çalışmanın da

¹⁷ Jean Baudrillard, **Tüketim Toplumu**, Çev. (Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2008, s.163.

önemli bir bağlamı olan yeni iktidar tipleri inşa edilmiştir. Diyebilirim ki beden modernleşen yaşamın yeni modeli haline gelmiştir.

1.2. FELSEFİ BAĞLAMDA İKTİDAR BEDEN İLİŞKİSİ

1.2.1. İktidar Kavramı

İktidar algısı hukukçular, eğitimciler, sosyologlar, tarihçiler, siyaset bilimi uzmanları ve filozoflar açısından oldukça mühim ve kaotik bir algıdır. Birçok düşünür kavramı genel itibari ile devlet içi ilişkilerle eş tutarken, diğer taraftan pratik hayatında temeline dönüştürüp açıklamaktadır. Dolayısıyla iktidar kavramı tanımlanması itibariyle oldukça güç bir kavramdır. Kavramı açıklayabilmenin en basite indirgenmiş yolu iki kişi arasındaki ilişki ile analogi kurarak anlamlandırılabilmesidir. “Barışın savaş üzerinde iktidar gücü varlığını kabul ettiğimizde realitede barışın edimlerinin savaşın edimleri üzerinde oldukça etkili olduğunu veya barışın savaşın edimlerini etkilediğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle savaşın edimleri, eğer barışın etkisi olmadan farklı bir edimsel örüntüye dönüşebilirdi denilebilir.”¹⁸ Dolayısıyla iktidar kavramı iki özne arasındaki etki olgusuyla anlaşılabilir. Bu etki güç istencini özsel yapısında tuttuğu iktidarın istendik davranışında yatar. Bu istendik davranış bütün otorite ve disipline edici ilişkilerin özüdür.

İktidar ise bu özün neticesinde ortaya çıkar. Biçimi yada altapısı, kendisini var edebilme şekli, vizyonu, ideolojik yapısı nasıl olursa olsun iktidar en kapsayıcı anlamıyla birtakım topluluk veya kişilerin onlardan olmayan topluluk veya kişiler üzerindeki etkisini anlatır. İktidar ilk anlamda karşılıklı değiş tokuş ilişkisine dayalı bir sistem yapısıdır. Lakin bu değiş tokuş işleminde her zaman daha kazançlı taraf olacaktır. Çünkü iktidar yapısı eşitsizliğe dayalı bir yapıdır. Böyle bir yapı iki tarafta hiçbir zaman tamamen kazançlı veya zararlı çıkacak bir ilişki üzerine kurulmamıştır. İktidarın düzenleme olgusunda oldukça önemlidir. Çünkü eşit olmayan güçlerin bir düzen dahilinde yaşaması ve normatifleştirilmesi gerekmektedir. Güçlü olan tarafın güçsüz olan tarafı cezalandırma ve ödüllendirme yapabilmesi için maeşruiyetinin düzenleme aracılığı ile sağlanması gerekmektedir. İktidar kavramı siyaset ile paralel

¹⁸ Robert Dahl, **Modern Political Analysis**, Prentice-New Jersey, 1963, Aktaran: Nur Vergin, Siyasetin Sosyolojisi, Bağlam Yayınları, 5.Baskı, İstanbul, 2007, s.131.

şekilde algılanıp devlet yönetimi hususunda temel gerçeklik olarak görülmüştür. Fakat iktidar kavramı sadece devlet işleyişi temelinde olmayıp gündelik pratik hayat içinde oldukça önemlidir. O halde iktidar sadece devlet ile sınırlandırılmayıp toplumun her alanında vardır. İktidar bir iradi gücün diğer özneye hüküm kurmasıdır. Yani iktidar bir yapının diğer üzerindeki güç istencine dayanır. Bu bağlamda Weber iktidar kavramını egemenlik kavramı üzerinden açıklar. “Egemenlik, belirli mahiyetteki bir istence boyun eğmeye hazır belirli bireylerin beklemesi demektir. Belirli kişilerin edinilmiş alışkanlık sonucu boyun eğmesinin olasılığına disiplin düzeni diyoruz.”¹⁹ (Elias Cannetti)²⁰ iktidarı tanrının hüküm kurma biçimiyle paralel görmektedir. “Tanrıya boyun eğen her kimse O’nun iktidarı altında olduğunu koşulsuz kabul eder ve kendi yaşam biçimiyle uzlaşma yoluna gider.”²¹ Kişilerde gücünü kabul ettiği egemen sahiplerinin, yani iktidarların himayesi altında yaşarlar. İktidar biçimlerine bakıldığında özelliklerine ve kullanım amaçlarına göre iki şekilde olduğunu görmekteyiz. İktidarın davranışı ya engelleyici ya da yol açıcı biçimde karşımıza çıkar.

Engelleyici iktidar kapsamı gereği kendisi gibi olmayanları engellemek temeline kuruludur. Yol açıcı iktidar ise ortak paydada ilerlemek noktasında iktidarını her kesimle paylaşmaktadır. Bu bağlamda Michel Foucault felsefesine bakıldığında sık sık önümüze gelmektedir. Eril güç üzerinden hem politik hem felsefi hem de toplumsal bir analiz yapan Foucault kavramı “bir aktörün diğer aktörlerin edimlerini etkileyecek bir yapıda bulunması”²² anlamında kullanır. Fakat düşünür iktidar kavramının tanımlanmasını oldukça imkansız olmakla beraber, iktidarın ne olduğunun bilinmediğini aynı zamanda bir görülüp bir görülmediğini, bazen var olduğunu bazen ise yok olduğunu belirtip anlaşılması zor şeyi çözemediğimizi vurgular. Filozof iktidar kavramını, edilgen bir disipline edici olgu ile bireyin diğerlerine tahakkümü üzerinden incelenmesi gerektiğini belirterek; iktidarın üst perdeden incelenmesi dışında, onu elinde bulundurmayan ile onun içinde olanlar arasında bölüşülemeyen bir şey olmadığını sadece akılda tutulması gereken olgu olduğunu vurgular. İktidar, “... orada veya burada yeri bilinemez,

¹⁹ Max Weber, **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev. (Özer Ozankaya), İmge Kitapevi, İstanbul, 1995, s.91-93.

²⁰ Avusturyalı romancı, oyun yazarı ve düşünür.

²¹ Elias Cannetti, **Kitle ve İktidar**, Çev. (Gülşat Aygen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.280.

²² Mark Philip, Michel Foucault, **Çağdaş Temel Kuramları**, Çev. (Ahmet Demirhan), Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1997, s.100.

birilerinin eline hiçbir zaman geçmemiştir, asla zenginlik veya mülk sahibi gibi edinilemez... iktidar işler. İktidar bir ağ olgusu ile birlikte işler ve yapının üstünde özneler gezinmekle yetinmez, daimi eli gücünde bulunduranlara boyun eğmek yada istençlerini pratik hale getirmenin zorunluluğunda kalmaktadır.”²³ Filozofun çalışmalarının hedef koyduğu nokta iktidarın ne olduğu ile ilgili değil onun toplum ve birey üzerindeki tahakkümüdür. İktidarın sadece baskı, disipline edici ve kontrol edici yönünün dışında üretici yönü olduğunda savunmaktadır. İktidar hem öznelere üretir hemde o öznelere bir biçimde bastırır. Foucault’ya göre iktidar toplumun her yerinde varlığını hissettirir. Bu her yerde olma biçimi ilk bölümde belirttiğim şekliyle kamu ve özel alanlar da olmaktadır.

İktidar sadece devlet ilişkisine değil toplumun her tarafına giren olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünre göre iktidar bedenlerimiz üzerinden geçiş yapıp her bireyin bedeni üzerinde vardır. “İktidar baskı kurmaktan çok dönüştürür, suskunluk değil insanların konuşması gerekir. İnsanların düşündüklerini ifade etmesi sonucu onları disipline eder. Direnç göstermek isteyenleri baskılamaz tam tersine hareketlenmeyi meşru kılar, nitekim güç sahibi salt iktidardır. Saklanan olgu konuşulan şeyin kendisidir. Gizlendiği alanda şahsından bahsedilerek karanlığa çekilir. Ne zaman kendisi üzerinden ifade ediliş vardır, o zaman aydınlığa çıkar. İktidar bireyleri konuşturarak yeniden iktidarını kurar.”²⁴ Filozofa göre iktidarın salt biçimde yönetimin içinde bulundurduğu ve güvenlik güçleri ile ilgili kurumlar ile yönetildiğini analiz etmek kabul edilebilir kabul edıştır. Belirtilen kurumların devlet ve toplum adına alınan kararları bildirmek, uygulamak, ve karşı çıkanları cezalandırmak için siyasal kararlar aldığı bilinir. “Güç sahipleri, politik güçlerle bir etkileşimi olmamış gibi ama birebir etkileşimi bulunan birtakım kurumlar aracılığı ile de pratik yaşama sunulur.”²⁵ Düşünre göre siyasi güç, belirli yapılar neticesinde oluşturulmaz, kolektif yapı nazarında yer edinen ve siyasi güç oluşumu biçimiyle yakın görünen yapısal kurumlar, aile, eğitim, din ve ekonomi gibi kurumlar tarafından da üretilir.

²³ Michel Foucault, **Toplum Savunmak Gerekir**, Çev. (Şehsuvar Aktaş), Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s.43.

²⁴ Ali Akay, **Foucault’da İktidar ve Direnme Odakları**, Bağlam Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s.30.

²⁵ Michel Foucault, Noam Chomsky, **İnsan Doğası: İktidar Karşı Adalet**, Çev. (Tuncay Birkan), Bgst Yayınları, İstanbul, 2005, s.44.

Eğitim kurumu bağlamında düşünüldüğünde sadece bilgi üretimi yapmakla kalmadığını iktidarı var edecek, toplumsal sınıfları oluşturacak bilgiyi ve gücüde üretecektir. O halde denilebilir ki iktidar devlet olgusunu aşan bir yapıda görünmektedir. Çünkü devlet varolan iktidar bağlamında işlemektedir. Ama belirtmeliyim ki devlet bedeni, cinselliği, aileyi, üretimi ve epistemeyi kapsayan iktidar ağı karşısında üst yapıda durmaktadır. Yani devlet iktidarın üzerinde vuku bulan bir siyasi güçtür. Siyasi güç ilişkileri an be an yenilenen, dogmatik bir yapısı bulunmayan türdür. Siyasal güç birlikteliğinin temelinde özgürlüğe dayalı özneler vardır. “Yani iki farklı bireyden teki kapsayıcı şekilde diğerinin boyunduruğunda olacaktır ve üstünde hiçbir sınırı olmayan şiddet uygulayacağı nesne haline dönüşürse burada iktidar olmaz.”²⁶ Daha önce belirttiğim gibi iktidar üzerine oldukça fazla tanım yapan düşünürler olmakla birlikte, Michel Foucault’nun tanımlamaları ve araştırmaları siyasal gücün bedene dayalı birlikteliğini irdelemek için önemlidir. Siyasal güç ilişkisi analiz edilirken beden kavramı oldukça önemlidir. Çünkü iktidar beden üzerinden geçişle işlemektedir. Bu bağlamda iktidar beden ilişkisini açıklamak çalışma içeriği açısından oldukça önemli olacaktır.

1.2.2. İktidar ve Beden Anlayışı

“Devletin kolluk kuvvetleri olarak biçim verdiği ve sonrasında kaldırabildiği, inanç sistemlerinin örttüğü kapitalist moda anlayışının bir örtüp bir açtığı, giyim firmalarının uğraştığı, kozmetik ürün üreticilerinin yapay güzellik sunduğu, görsel basının yeni modeller ürettiği dolayısıyla kendisine ait olmayan etkiler dahilinde tamamen değişime uğrayan beden kendi bedenimiz olamaz.”²⁷ Düşünürün makalesinin girişinde bahsettiği bu sözler beden üzerinden iktidar kontrolünü anlamamız açısından oldukça önemlidir.

Beden tarih süresince yüzyıllar boyu bir çok kurum ve gücü elinde bulunduranlar tarafından himayesi altına alınmıştır. Bu bağlamda etkilerle biçimlenen bedenler kendi bedenlerimiz olmaktan uzaklaşmıştır. Hiçbir dini inanç sisteminin, ideolojik tutumların, siyasi hedeflerin, beden üzerinde yaptırımında bulunmaktan başka bir amacı yoktur. Kitlesele, kültürel, eğitime dayalı ve politik

²⁶ Nesrin Canpolat, Foucault, **Kadife Karanlık**, NurdoğanRigel (edt), Su Yayınları, İstanbul, 2003, s. 100.

²⁷ Ömer Naci Soykan, “Beden Fenomenolojisi İçin Düşünceler, Beden Politikasının Bir Yüzü Spor”, **Varlık Dergisi**, Sayı: 1064, İstanbul, 1996, s.54–59.

yaşamın her anında gücü elinde bulunduranların karşılıklı ilişkilerle bedeni tahakküm altında tutmak için politikalar ürettiği bilinmektedir. Belirlenen politikalar bireylerin pratik yaşamlarını etkileyerek özgür alanlarından alıkoymaktadır. Bedenlerin öznelere alınıp iktidara geçirildiği bir ortam hazırlanmaktadır. “Gündelik pratik yaşamlarını etkileyen bu politikalar öznelere özgürlük alanlarına sızmaktadır. Bu bağlamda spor faaliyetlerinde, kültürel tutumlarda ve inanç biçimlerinde nasıl etkide bulunduğunu belirlemek için iredelleyici bir araştırmaya gerek yoktur.”²⁸ Devletin yapısı içerisinde bulunan tüm kurumlar bazen tek olarak bazen ise diğer kurumlarla ilişki dahilinde bireylerin bedeni üzerinde hükmetmeye çalışırlar. Bedenlerimiz bizim olmaktan ne zamandan beri çıkmıştır? Ne zamandan itibaren tahakküm altına alınmıştır?

Belirtilen iki soruyu cevaplayabilmek oldukça zordur. Michel Foucault’nun da düşüncelerinin özünde belirtmeye çalıştığı gibi “*İktidar her anımızda her biçimdedir. Kapalı yada tamamen gözler önündedir.*” İlk bölümde belirtildiği gibi beden kavramının tarihi insanlık tarihiyle paralel ilerlediği için baskı altında olma süresinde paralellik içindedir. “Uygarlık tarihi beden üzerinde hüküm kurmanın tarihidir. Oturmuş bir kültürün sağlanamadığı toplayıcı ve avcı toplumlarda beden kısmen özgürlük içindeydi. Oturmuş bir toplum yapısına yani tarım hayatına geçişle bedenin kısmen olan özgürlüğüde yok oldu. Çünkü artık tarım toplumunun sistemleşen bir çalışma hayatı vardı. Yerleşik düzen bir çok kuralı yanında getirdi. İnsanların birbirini bertaraf etmeden düzen içinde yaşaması bir takım kültürel yasaklar neticesinde oluştu. Birisinin canına kıyma yasağı, ensest ilişkiye dayalı cinsellik yasağı iktidarın yapısıyla şekillendi.”²⁹ Bedenle ilgili iyileştirmenin tarihi süreci özel mülk edinmenin başlamasıyla birlikte görünmektedir. Dolayısıyla yerleşik hayata geçişi sağlayan ve dağılmasını engelleyen normlar beden üzerinde de bir takım zorunlu kuralları içermiştir.

Beden ile ilgili değişimler toplumlarda, kültürlerde ve dönemlerde sürekli farklılık göstermiştir. Farklılıklar karanlık çağ ekseriyetinde başlar ve günümüz dünyasında dahi varlığını hissettirmektedir. Karanlık çağda beden kilisenin etkisi altındadır. Çalışmanın ilk bölümünde belirttiğim gibi o dönemde beden ikinci plana

²⁸ Mahmut Sert, **Spor Dünyasında Beden-İktidar ilişkisi**, Toplum Bilim Futbol Özel Sayısı, Sayı; 16, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002, s.101-102.

²⁹ Yaşar Çabuklu, **Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset**, Kanat Yayınları, İstanbul, 2004, s.107.

atılmış ruha ayrı önem verilmiştir. Çünkü beden günahın sağlayıcısı olarak biliniyordu. Dönemin içeriğinde olan çileci anlayış biçimi bedensel hazları günahın kaynağı olarak algılanmasını sağlamıştır. Her türlü gücün kaynağı tanrının ve kilisenin kendisidir, bedende kiliseye bağlı olarak tahakküm altına alınmaktadır. “İbadethanenin sahibi olan Hz. İsa’nın vücudu ve kanı oldukça önemliydi . Hristiyan ibadethaneleri bir taraftan hazza dayalı istençleri kontrol içinde baskılarken diğer taraftan toplumun canını ve bedeni gelip geçici çerçevede görmektedir.”³⁰ Karanlık çağ döneminde iktidar ve bedenin karşılıklı ilişkisi dini argümanlara dayalı olarak sürerken, moderniteyle birlikte akıla dayalı ilişkiler ağında sürmüştür. Süreç içerisinde laik bir devlet anlayışı benimsenerek, siyasi olarak iktidarı elinde bulunduranlar akılla kendini var eden toplum modeli çerçevesinde şekillenmiştir. Lakin beden yine iktidarın kapsamı alanında olmaktan kurtulamamıştır. Hatta daha da fazla bedensel rejimlere dayalı bir dönem oluşmaya başlamıştır.

Moderniteden önce beden üzerinde tahakkümün varlığı kabul edilse de moderniteyle beraber bu tahakküm daha sert hale gelmiştir. “Foucault’ya göre insanın edim ve bedeni üzerinde düzenleme sağlayan iktidar modern döneme bağlı kalmayıp daha öncesinde de vardır. İktidarlar modernite öncesi toplumsal denetimi sağlayan unsur olarak varlığını sürdürmüştür. Daha sonrasında modernitenin başlancıyla birlikte iktidar değişim göstererek, eskiden benimsendiği biçimiyle kontrolü önemsemeden gerçekleştirmezdi. Nitekim problem hissedilir yapıya dönüşmüş, aydınlanma çağına ait dünyanın araçları ile birlikte teşkilatlanması, programlanması ve biçimlendirilmesi önemsenen şey olarak tanımlanmıştır.”³¹ Michel Foucault’ya göre modernite ile birlikte, toplumsal denetimde izleme yöntemleri değişmekte insan tüm davranışları ile birlikte kontrol edilebilmektedir. Bu dönem bedensel talim dönemi olarak adlandırılmaktadır. Her şeye boyun eğen beden yaratıp, bedenlere sahip olunmaya çalışılmıştır. Filozofa göre bedene sahip olma, beden farkındalığı sadece iktidarların bedeni çevrelemesiyle sağlanmıştır.

Bedeni kontrol eden bir çok iktidar ve araçları mevcuttur. “İdmanlar, vucüt geliştirme, çıplak beden, kusursuz bedenlerin yüceltilmesi... tüm bunlar, bireylerin bedeni üzerinde iktidarın pratik uygulamaların da bireylerin kendi bedeni üzerinde

³⁰ Çabuklu, Age., s.107-108.

³¹ Zygmunt Bauman, **Yasa Koyucular ile Yorumcular**, Çev. (Kemal Atakay), Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2003, s.54-55.

arzularını ortaya çıkartmıştır.”³² Bedenin tarihine bakıldığında, bedenin siyasal alan içerisinde iktidarla birlikteliği olduğunu belirtebiliriz. Bu bağlamda iktidar bedene doğrudan müdahale etmektedir. Onu damgalamakta, disiplin altına almakta, acı duygusunu yaşatmakta dolayısıyla tümüyle kontrol altına almaktadır. Foucault’ya göre bedenin politik şekliyle kontrol edilmesi ekonomik alan ile doğrudan ilintilidir. Bedene dayalı kuşatılmasını sağlayan ana etkenlerden birisi büyük ölçüde üretim gücünden kaynaklanmaktadır. “Beden salt biçimde hem üretken beden hem de bu bedenin tabi kılınmasıyla yararlı hale gelebilmektedir.”³³

Alman felsefesi temsilcileri iktidar ve beden arasındaki ilişki düzenini sınıflar arasındaki ilişki düzeni ile paralel görmektedir. Bu bağlamda güçlü sınıflar güçsüz sınıfların bedeni üzerinde hüküm sahibi olmaktadır. 19.yy’da burjuvazi sınıfının proleterya sınıfı üzerinde hüküm kurması ve beden üzerinden sert kararları uygulaması sınıf çatışmasını kuvvetlendirmiş ve bedenin disipline olma sürecinin önemini arttırmıştır. Bireyin bedeni, beden üzerinden alınan politik kararların somutlaştırılmasıdır, dolayısıyla sınıflar arası çatışmalar beden üzerindeki çatışmayı kuvvetlendirir. Kısaca iktidar ve beden ilişkisi her zaman her koşulda farklılık göstermiştir. Bu farklılıkların temelinde yatan dönemsel olarak politik çerçevenin, toplumun konjonktürel yapısının ve inançsal sistemlerin farklılaşmasıdır.

1.2.2.1. Moderniteyle Birlikte İktidar ve Beden Anlayışı

Michel Foucault’ya göre feodal bir yaşam biçiminden nüfusa dayalı devlet yapısına dönüşüm sağlanmıştır. Bu bağlamda siyasal perspektif moderniteye dayalı görünümden değişim göstererek akıla dayalı bir yöne doğru dönüşmüştür. Modern iktidar anlayışında geçmişe oranla farklılık gösteren şey tüm tekniklerin laikleşmesiydi. Elbette tekniklerin hepsi yeniden üretilmedi fakat kiliseden bağımsızlaştırılarak devletin içeriğinde kullanılması yenileşme sürecini mümkün kıldı. Diğer ifadeyle moderniteyle birlikte eskimiş olan iktidar tekniklerinin yerini yeni siyasi teknikler almıştır ve bu teknik tamamen akıla dayalı bir tekniktir. Fakat yeni ortaya çıkan modern devlet anlayışı eskisinin özelliklerini hâla muhafaza etmektedir. Bireyselleştirici iktidar anlayışı temelli olup tüm teknikleri ne kadar da

³² Michel Foucault, **İktidarın Gözü, Seçme Yazılar-4**, Ferda Keskin (Yay. Haz.), Çev. (Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s.39-134.

³³ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, Çev. (Mehmet Ali Kılıçbay), 3. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 2006, s 63.

değişmiş olsa amacı aynıdır. Öznelerin bedenini asla göz ardı etmeden, üzerinde sahiplik oluşturmaları filozofun deyimiyle “akla dayalı devleti öznelerin üzerinde, ne biçimde görüldüğünü hatta varoluşlarını bertaraf ederek ilerlemiş yapı biçiminde olmayıp; net şekilde aksine öznelerin salt şarta bağlanacağı, ve özneciliğe farklı form verilmesi oldukça farklı örüntüye zorunlu kılınmasıyla fazlaca ilerleyici biçim olarak görülmektedir.”³⁴

Akıla dayalı siyasal anlayış ile daha öncesinde varolan politik güç anlayışı belirli noktalarda farklılıklar göstermiştir. Moderniteyle birlikte insanlar öte dünyada ki yaşamları ile uğraşmazlar, daha çok dünyevi hayat ile o yaşamlarını kurgularlar. Bu yüzden dinsel amaçlar yerini dünyevi amaçlara bırakır. Bir başka farklılıkta yeni iktidar temelinde uygulayıcıları ve araçları açısından sayısal artış sağlanmaktadır. Bu araçlar her ne kadar kolluk kuvvetleri gibi görünsede bir o kadar da hastahaneler, okullar, hapishaneler, özel şirketler... gibi kurumlar olarak da görülebilir. Moderniteyle birlikte iktidarın görünümünde oldukça fazla değişim olmuştur. Belirli olan iktidardan belirli olmayan iktidara, tekil iktidardan çoğul iktidara geçişler yaşanmıştır.

Önceden iktidarın kim olduğu belirliydi, modern dönemde iktidarın kim olduğu net bir şekilde belirli değildir. Filozofa göre modernitenden önce de beden iktidarın nesnesiydi. O dönemde beden düzenlenen, kısıtlanan, boyun eğen bir bedendir, lakin yenilik hareketlerinden sonra bedeni boyun eğen hale getirmek üzere daha çok ilgi artmıştır. O’nun deyimiyle “hayat artık gücü elinde bulunduranın (iktidar’ın) aracı konumundadır. Hayat ve vücut. Eski dönemlerde salt biçimde halk bulunmaktadır, üstüne yaşamları yok edilmiş kanuna dayalı halk durumundaydı. Şuan vücutlar ve demografik yapılar bulunmaktadır.”³⁵

Baskı Düzeninden Disiplin Düzenine İktidar

Modern bağlamda iktidar anlayışında farklı olan öğelerin en başında baskıcı iktidar yapısından disipline edici siyasal güç formuna dönüşmesidir. Moderniteye dayalı dönem dışında bedeni cezalandırma oldukça önemlidir. İktidar sahipleri şahsi varlıklarını veya güç gösterme biçimlerini direkt beden üzerinden sağlamaya

³⁴ Michel Foucault, Noam Chomsky, **İnsan Doğası: İktidara Karşı Adalet**, Çev. (Tuncay Birkan), BGST Yayınları, İstanbul, 2005, s.66.

³⁵ Foucault, Age., 2005, s.152.

çalışırlardı. Bireyin yaşam hakkı iktidarın kendi hükmünün devamlılığı için elinden alınabilecekti. Modern döneme geçildiğinde bedenin ortadan kaldırılması gibi bir amaç gütmeye durumu söz konusu değildi. Aksi olarak iktidarın kendi varlığını sağlaması için disipline edici gücü elinde bulundurması gerekmektedir. Michel Foucault *Hapishanenin Doğuşu* eserinde, cezaya tabi tutmaya dayalı sistemine şekilde dönüştüğü yanısıra moderniteye dayalı iktidarın geçmişteki iktidardan farklılaşan öğelerin neler olduğunun analizini yapmaktadır. Eser iktidarın nasıl değişim gösterdiğini anlatabilmek adına oldukça önemli bir örneklendirme ile açılış yapar. “Hem kral hem de babasını öldüren Damiens meydanda kurulmuş işkence masasında vücudunun tüm parçaları kesilerek öldürülmeye çalışılır. Uzun süren işkence sonucu ölemeyen Damiens’in bedeni ayrılmak üzere dört ata bağlanır. Daha sonra at sayısı arttırılarak zor da olsa bedeni parçalanır.”³⁶

Böyle bir ölüm iktidarın beden üzerinde kurduğu gücün göstergesi olup aynı zamanda onun zaferi konumundadır. Foucault’ya göre özneyi halkın gözünün önünde teşhir eden, meydanda ağır işkence yaparak, milim milim yok eden ceza yönetmi ilerleyen süreçte yerini bedene dokunmadan öldüren giyotin yöntemine bırakmıştı. Cezalandırma yöntemi ilerleyen süreçte örfe dayalı hukuk sisteminden uzaklaşarak yerini modern hukuk anlayışına bırakmıştır. Dolayısıyla artık cezalandırma acıya dayalı olmaktan çıkıp gizli kapaklı cezalandırmaya dönüşmüştür. Artık ceza meydanlarda panayır havasında gerçekleşmeyip daha görünmez biçimde gerçekleşecektir. Baskıya dayalı iktidar anlayışının yerini eğitsel bir iktidar anlayışı almıştır. “Fiziki çerçevede etkisini kaybeden ceza anlayışı, daha ağırbaşlı, gizli kapaklı bir hâle dönüşmüştür. Nasıl şekilde bulunursa bulunsun bir yapı gerçekçe durmaktadır: Eziyet içinde bırakılan, ayrıştırılan, tüm bedeni parçalanan, vücut bölgelerine damga basılan, ölü veya canlı teşhir edilen, izlenecek bir beden haline getirilen beden birkaç on yıl sonra kaybolmuştur. Vücut, azap ile baktırmanın öncelikli amacı olmaktan uzaklaşmıştır.”³⁷ Reform ve rönesans hareketlerinden sonra 18.yy sonlarına kadar beden cezalandırması merkezi bir konumdaydı. “İnsanın bedeni elde edilebilir tek zenginliktir, elde edilen tek şeydir. Beden salt şekilde cezalandırılabilen bedendir. Çünkü ırkların tümünün elinde tuttuğu salt gerçekliktir,

³⁶ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Çev. (Mehmet Ali Kılıçbay), 3. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 2006, s.32-37.

³⁷ Revel Judith, *Michel Foucault Güncelliğin Bir Ontolojisi*, Çev. (Kemal Atakay), Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.141.

ve sürekli zengin olmayı temsil etmektedir.”³⁸ Dolayısıyla beden egemen gücün kendi iktidarını direkt tescil ettiği alana dönüşmektedir. Disipline edici iktidarın ortaya çıkmasıyla cezalandırma işlemi değişmiş ve iktidar işleyiş biçimi farklılaşmıştır. Moderniteyle beraber acıya tabi tutulmanın ve işkence etmenin yerini, kapatma, hapishane, sürgün etme ve oturma yasağı gibi somutlaşmış cezalar almıştır.

Beden hem araç hem de aracı konumuna gelmiştir. Belirtilen yeni cezalandırma yöntemleri bireyin özgürlüğünü elinden almış ve onu kontrol altında tutmayı sağlamıştır. Artık bedene müdahale etme biçimleri daha sistemli şekilde yapılacaktır. Ceza her ne kadar değişim göstermiş olsa da her an iktidarın kaynağı olmuştur. Modern çağ artık disiplinci iktidarın ışığında vardır. son 200 yıldır cezalandırma sistemi üzerinden yapılan değişiklik; cezayı normlara indirgeme Michel Foucault’nun deyiimiyle seyrekleştirme ve genelleştirme ile şahsını belirtmiştir. “Etkisini arttırmış, politik ve liberal maliyetini en aza indirmiştir. Yeni politik liberal ekonomiyi, yeni politik teknolojiye dayalı gelişmeyi sağlamıştır.”³⁹ Filozofa göre “ceza uygulama teknikleri ister işkence biçiminde olsun isterse ruha yönelik olsun siyasal bedenin tarihsel süreci içine yarılmaktadır. Ceza uygulamaları hukuka dayalı teorilerin sonucu olmaktan çok, siyasal anatominin bölümü olacaktır.”⁴⁰ Modern dönemle beraber bedenin salt cezalandırma değeri yoktur. İşkence yöntemlerinin yok olması iktidarı iyilikle insancıl olgularla görmemiz anlamına gelmez. İktidarın başka bir biçimde cezalandırma işlemini gerçekleştirmesi anlamına gelir.

Cezalandırma süreci artık ıslah etkisi ile birlikte kendini göstermiş olmayıp, bedenin kendisidir, kişinin ruhu, gündelik pratikleri ve edimleridir. Artık cezalandırma, her işlenen suçun manevi olarak tedavi edilebilir görüşünden çıkılarak gerçekleşir. Bu bağlamda işkence etme yöntemleri ayrı tarafa doğru geçmektedir. Cezalandırma aletleri doğrudan araçlar olmayıp baskı altına alma biçiminde seyrekleştirilmiştir. Zaman zorunlu davranışlar, normlara bağlılık, ortak çalışmalar ve sevgi saygı çerçevesinde edimlerde bulunmak gibi birincil hedeflerdir. Foucault’ya göre “İslah tekniklerinde belirtilen, arzulanan şey kolektif sözleşmenin

³⁸ Revel, Age., 2005, s.141-142.

³⁹ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, Çev. (Mehmet Ali Kılıçbay), 3. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 2006, s.39.

⁴⁰ Foucault, A.g.e., 2006, s.66.

kapsamı çerçevesinde edinilmiş kanun bireyselleşmesinden ziyade, etki altına alınan birey, alışılmış davranışlar, normlar, dikteler üstünde baskın güce ait olmuş politik güce kölelik yapan özneye dönüşmüştür.”⁴¹

Foucault’nun düşünce sistemi içerisinde modernite ile birlikte ortaya çıkan disipline edici iktidarın özellikleri şunlardır: ⁴² “a) Düzenleme, kontrol etme ve gözetim teknolojileri ile bütündür. b) Düşünce ve davranış biçimleri beden üzerinde çalışan eğitim araçlarıyla değiştirilmiştir. c) Yönelimi dinsel olmayıp rasyonaliteye dayanmaktadır. d) Hapishane, askeriye, okullar, hastahaneler benzeri kurumların içerisinde.” Bedenleri kontrol altına alabilmek için bir çok teknik ve araçlar insanlık tarihi boyunca sürekli vardır. Kimi zaman dini ibadet yerlerinde, kimi zaman askeri kışlalarda yerini göstermiştir. Lakin modern dönemle birlikte bedeni kontrol altına alma düşüncesi egemenlik kurma biçimi haline gelmiştir. Filozofa göre bu olgu kölecilikten farklıdır. Çünkü beden üzerinde bir sahiplenme söz konusu değildir. Disipline etmek, sabit bir makam şöforlüğünden farklı yapıdadır. Aynı zamanda bireylerin bedeni üzerinde tahakküm kurmasını sağlayan çile anlayışından da ayrılır. “Baskının geçmişteki anları, sadece yetkinliklerin ilerlemesini yada bağımlı olmanın mecburiyeti biçiminde olmayıp eş zamanlı onu aynı mekanizmaya tabi tutma biçiminde daha çok itaatkar kılan ilişki oluşturmayı hedefleyen insan bedeni sanatın vuku bulduğu andır.” ⁴³ Artık işlenen süreç bedenin hareketlerinin denetime tabi tutulduğu, baskı politikalarının oluşturulduğu, iktidarın son derece mühim aracı olduğu süreçtir.

Beden kendisini sürekli kurgulayan siyasal yapının etki alanına girer. Politik güçlerin yapısı bedenlerin sadece nasıl davranması gerektiğini değil istenildiği takdirde çalışmaları için el konulacağını gösterir. Böylelikle iktidar kendisine bağımlı bedenler oluşturmaktadır. Modern iktidar anlayışı kendisine bir çok araç ve teknik yaratmıştır. Böyle bir yaratım sonucunda en verimli bedenlerin nasıl oluşturulacağını denemiştir. En etkileyeci denemesi de gözetim çerçevesinde oluşturulan biyopolitikaların geliştirilmesidir.

⁴¹ Foucault, A.g.e., 2006, s. 199-201.

⁴² Philip Simith, **Kültürel Kuram**, Babil Yayınları, İstanbul, 2007, 172.

⁴³ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, Çev. (Mehmet Ali Kılıçbay), 3. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 2006, s.210.

Beden ve Gözetim

Alışla gelmiş toplum yapısında gözetmek ile ilgili bir çok görüş vardır, fakat en önemlileri arasında gösterilen görüşler Max Weber ve Karl Marx'a aittir. "Gözetime bağlı iktidar biçimleri Marx için sınıfsal çatışmalar ekseninde, Weber içinde bürokrasi içerisinde gün yüzüne çıkmaktadır."⁴⁴ Marx felsefesinde kapitalizmin gücünü elinde tutan üreticiler, en verimli şekilde mal üretebilmek için işçileri kontrol ve tahakküm altında tutmuşlardır. Fabrikaların üretimi güçlendirmesi aynı zamanda gözetim olgusunuda güçlendirmiştir. Çalışanların üretim araç ve gereçlerini mülk ediminden ayrı tutulmaları sermayeyi emeğin üzerine çıkartmıştır. Böylelikle sermayeler çalışanların bedeni üzerinde hüküm sahibi olmuştur. Weber ise rasyonel bir yapı olduğunu düşündüğü bürokrasinin yöntem ve teknik olarak kayıt ve dosyalama işlemini oldukça etkin kullandığını söylemektedir. Dolayısıyla devlet düzeni beden üzerinde nasıl gözetim mekanizması geliştirdiğini gözler önüne serer.

Foucault'nun da belirttiği gibi hastahaneler, okullar, hapishaneler, kiliseler, örgütler sistemin denetim yapısının kurulmasına yardımcı olur. Bu bağlamda Foucault'nun "*ponoptizm toplumu*" gözetime dayalı iktidarın analizini yapmaktadır. Filozof Bantham'ın ponoptikon kavramından oldukça etkilenerek bakışları ve görmeyi sağlayan tekniklerin nasıl kontrol yapısına dönüştüğünü açıklar. Çünkü kavramın kendisi disipline edici topluma geçişin en iyi örneğidir. Foucault ise kavramı metaforik bağlamda kullanıp iktidarların ürettiği göz tekniği ile bireylerin bedenlerini gözetim içinde tutmasını ve baskı yapmasını ifade eder. Ponoptikon mimarisi temelde bazı ilkelere dayanmaktadır. "Çevrede çember şeklinde bir yapı, tam merkezinde sığınak; bu sığınak halkanın ön yüzüne bakan büyük pencereleri bulunmaktadır. Diğer yapı bölümlere ayrılmıştır; bölümler yapının bütün büyüklüğünü dolaşmaktadır. Bunlardan bir tanesi iç yöne doğru duran ve sığınağa doğru bakan aynı zamanda diğeri de dış yöne doğru duran aydınlığın bölümlere tenefüs etmesini sağlayan çiftler penceresi vardır. Böyle bir yapıda ana sığınakta bir gözetici ve tüm bölümlere bir tane akıl hastası, bir hasta, bir hükümlü, tek çalışan yada ilkokul çocuğu koymak yeterlidir. Arkadan vuran aydınlık ile birlikte diğer yapılardaki ufak görünümüleri var olduğu biçimde anlamlandırmak oldukça mümkündür. Kaç tane oda bulunmaktaysa, bir o kadar drama salonları vardır,

⁴⁴ Uğur Dolgun, "Çalışma Yaşamında Gözetim", (http://www.isguc.org/armaganlar/turan_yazgan/20.pdf), s.532.

tiyatrodaki tüm oyuncular tektir, tümüyle bireyselle indirgenmiş yanısıra daimi olarak bilinebilir durumdadır.

Gözükmeden gözetime tabi kılan düzenleme, sürekli gözükmeye ve tanımaya ortam açan uzamsal birimler oluşturmaktadır. Neticede, bölümler aksine çevrilmekte yada net şekilde üç tane biçimi örtmek, aydınlıktan uzaklaştırmak ve depolamak tamamen olduğundan farklı gösterilmektedir; belirtilenlerden sadece ilki muhafaza edilmekte ve diğerleri yok edilmektedir. Aydınlık altında bulunma ile gözetiminin bakışı, nitekim muhafaza eden biçimde gözükme aydınlık olmamaktan ziyade tutucudur.”⁴⁵ Foucault’ya göre görünmek yanılgıdır. Yukarıdaki alıntıda hükümlü kontrol edilmekte ama kendisi görememektedir. Yani bir epistemenin metasıdır. Lakin karşılıklı ilişkinin bireyi değildir.

Mahkûmda iktidarın sürekli kendisini izlediği düşüncesi yaratılmaktadır. Dolayısıyla iktidarın her an gözetiminde olan bilinçli birey pasifize olmaktadır. Modernite ile birlikte gelen gözetim tekniğinin önemli bir ögeside daha öncesinde beden üzerinde yapılan törensel işkenceye dayalı cezalandırma biçiminden oldukça farklı olmasıdır. Bir bakıma yeni gözetim sisteminde iktidarın kim olduğunun anlamı gözükmemektedir, nitekim politik güç tek kişi veya özne değildir. Çok geniş anlamda bir bütün yapısıdır. Filozofun ifadesiyle: “Panoptikon alışılmışın dışında istençlerden yola çıkarak, aynı türden politik gücün kontrol altına aldığı mükemmel bir makinedir. Real bir ait olunma biçimi, ideal bir biçimden maddesel şekilde oluşmaktadır. Nitekim hükümlüyü iyi olmaya, akıl hastasını sakinliğe, emekçiye sürekli çalışmaya, okula giden çocuğu düzenli olmaya, hastalığa yakalanan insanı iyi olmaya ikna etmek için yoğun bir güç kullanmaya gerek yoktur.”⁴⁶ Ponoptikon mimarisi iktidarın simetrik olmayan biçimi üzerine entegre edilmiştir.

Tek biçimli gözetim yapısı geliştirilerek, bir tarafta salt biçimde gözetken, diğer taraftan ise salt gözetleyen iki kısma ayrılmıştır. Bu yeni bir teknik olmakla birlikte her türlü kolektif yapıda değişmez hakikatdir. Modelin zorunlu neticesi olarak karşı koyma durumu oluşmaksızın izlenenler toplumu oluşturur. Mimarinin sahibi olan Bantham’a göre kurum yapıları içerisinde iktidarı parçalamasının yanı sıra iki ayrı sonucuda oluşturdu. Tek taraflı gözetimde, kişilerin edimleri

⁴⁵ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, Çev. (Mehmet Ali Kılıçbay), 3. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 2006, s.295-297.

⁴⁶ Foucault, Age., 2006, s.29

biçimlendiriliyor, yaşam olguları denetime tabi tutuluyor, ve arzulanan kalıbın içine sokuluyordu. İkinci mühim netice ise gözetimin tek taraflılığı, izlenenlerin kollektif yapısını tek çerçeveye getirmesiydi. Moderniteyle birlikte iktidarların birlikte iktidarı kullanacak yetkin kişilere muhtaç olması ayrıca bu muhtaçlığı giderebilmek için gerekli eğitimden geçilmiş olması, birey edimlerine ilişkin epistemeye sahip bulunması ve ne şekilde kullanılacağını bilmesi iktidar episteme birlikteliğini doğurmaktadır. İnsanların her an izlendiği fikri, onların edimlerini değiştirip, kısıtlanmasını sağlamakta ve tek düze bir davranış örüntüsü doğurmaktadır. Dolayısıyla kollektif öznelere bir biçime sokulmuş nesnelere dönüştürmektedir. Ponoptikon tekniğini benimseyen iktidar biçimleri salt biçimde hapisanede değil okullarda, askeri kışlalarda, hastahanelerde oldukça yaygındır. Bireylerin her alanda gözetilmesine kadar genel bir çerçeve çizilmiştir. Bu genel çerçeve kamu alanındaki mekânların incelenmesinden çok özel alan içindeki beden izlenmesine kadar dönüşmüştür. Artık bu gözetleme, disipline etme biçiminin önemli parçası haline gelmiştir.

Belirtilen teknikle hedeflenen, hükümdarların uyguladığı baskıya dayalı iktidar oluşumu değil, bireylerin aktif çabalarının sonucu olarak uygulanabilirliğini doğuran otomatik, genel, toplumun her alanına nüfuz eden, izleme sisteminin oluşturulmasıdır. Anlatılan teknik tüm egemenlik yapılarının tekniği olması itibarı ile baskı düzenini oluşturacaktır. Özellikle modern bağlamda hapisane dizgesini güçlendirmesinin yanı sıra, Michel Foucault onun yerine geçecek bir şey ortaya koymaz. Düşünre göre bu teknik herkesin bir şekilde kendisine yakalandığı fakat hiçbir kimsenin farkında olmadığı organizma yapısıdır.

1.2.2.2 Biyoiktidar ve Biyopolitika

Tarih serüveni içerisinde iktidar ve bedenin karşılıklı ilişkisi şekil değiştirmiş, acı veren bir iktidar yapısından disipline eden bir iktidara dönüşüm sağlanmıştır. İktidarın gücü elinde tutabilmek amacına uygun olarak değişim yaşanmıştır. Bu değişimler varolan iktidarı bir başka iktidar biçimine çevirmiştir. Foucault'ya göre modernite ile birlikte ortaya çıkan yeni iktidar türü, teorik olarak disiplinci gözükmeyip fakat içine disiplini empoze ederek üzerinde bir takım değişiklikler sağlayarak yeni teknolojik iktidar biçimi yaratmıştır. Ortaya çıkan bu yeni iktidar biçimi, disiplini tamamen kaldırmayarak uygulama alanı yaratmıştır. Filozofa göre

yeni iktidar biçimi beden üzerinde tahakküm kuran iktidar biçiminden farklı olarak direkt insanların yaşamlarını konu edinmiştir. Disipline edici iktidar, bireylerin büyük çoğunluğunu yönetmeyi hedeflerken onları gözetim altında tutarak, acı vererek, eziyet ederek bireysel bedenlere dönüştürmüştür. Yeni vuku bulan teknolojiye dayalı iktidar ise salt beden ile ilgilenmemekte, karşıt olarak yaşam, ölüm, salgınlar gibi yaşamın içeriğinde olarak süreçlerle ilgilenmektedir. “Bu bağlamda ilk önce beden üzerinden iktidar teknolojisine bağlı olarak tekleştirme ereği istenmiş, sonrasında siyasal güç algısı beden insan ikililiğinden kurtulup insan ve tür yönüne dönüşmüştür.”⁴⁷ Yeni yaratılan bu iktidar biyoiktidardır. Michel Foucault’ya göre biyoiktidar hayata iki etken üzerinden etkide bulunmaktadır. İlk etkisi insan bedeni üzerinde baskın olmaya çalışan disiplinci iktidardır. “Filozof bu baskıyı anatomi politiği olarak adlandırmasının yanı sıra bedeni disipline ettiğini, yeteneklerini ortaya çıkardığını ve daha sakin kıldığını, üretim güçlerinin sağladığı ekonomi ile bütünleştirdiğini söylemektedir. Filozof İkinci etki olarak nüfusun biyopolitiği olarak bir olgu sunar, bu olguda beden üzerinden nüfus yapısını düzenlemekte ve kontrol altına almaktadır.”⁴⁸ Dolayısıyla biyoiktidarlar çoğul bedenler üzerinden bireyselleştirilmiş bedenler üzerinde etkisini göstermektedir.

Biyopolitika da liberal sistemlerin ortaya çıkması ile birlikte yine bedenleri konu olarak bireyselleştirilmiş olarak değil filozofun ifadesi ile nüfusların bedeni üzerinde baskın olur. “Biyopolitika kapitalist sistemin ilerlemesi için oldukça önemli gerçekliktir. Nitekim beden yapılarının kontrollü şekilde yaratım araçlarının kapsamına girdirilmesi ve demografik nüfus biçiminin ekonomik bağlama bağlı olarak planlaması yapılmıştır.”⁴⁹ Biyopolitik iktidar biçimleri doğum-ölüm oranlarını, üreme oranını, yaşam standartları, ve nüfusun üretim ile ilgilenmektedir. Ayrıca bu iktidar yapısı, toplumsal kurumlarıda en etkin biçimde kullanmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda bedenlerin yaşamsal faaliyet standartlarının artması sağlanmaktadır. Biyopolitika baskıcı iktidardan ayrı olarak belirli işleve sahip yapılar oluşturur. Bu yapılarda; önceden tahmin etmek, sayısal tahminler, geniş çaplı önlemler bulunmaktadır. Global bağlamda alınan önlemlerle, artık hastalanma oranı

⁴⁷ Michel Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir**, Çev. (Şehsuvar Aktaş), Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s.248.

⁴⁸ Ferda Keskin, “Özne ve İktidar”, **Michel Foucault, Seçme Yazılar-2**, Ferda Keskin (Yay. Haz.), Çev. (Işık Ergüden, Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s.16-17.

⁴⁹ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, Çev. (Hülya Tufan), Afa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993, s.144

değiştirilip en aza indirgenmektedir. Doğum sayıları kontrol altına alınıp düzenlenmekte ve insanın hayatta kalma süresi uzatılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla insan bedeni üzerinde değişimler sağlanarak yeniden inşasının mümkün hâle getirilmesi söz konusudur. Biyoiktidarda baskıcı iktidarda olduğu gibi bedeni terbiye edici bir iktidar anlayışı söz konusu değildir. Yani bir birey üzerinden ayrıntılı beden incelemesi yapılmaz. Beden üzerinde küresel düzenin sağlanması, biyolojik süreçlerin insan bedeni üzerinden ayarlanması söz konusudur. Geline nokta bir kişinin hayatının son bulması değil, yaşama hakkı sorgulanmaktadır.

Egemen güçlerin hüküm sürdüğü zamanlarda; baskının, kişinin yaşamı üzerinde etkili olması ve her türlü gücü uygulama olgusunun yerini, salt bir biçimde beden üzerinde yapılacak değişiklikler almıştır.

1.2.2.3.1. Biyopolitika ve Demografik Yapı

Modernite ile birlikte ilerleyen politik güç yapıları, hem liberal ekonomiye hemde politik problem biçiminde nüfusun demografik yapısıyla uğraşmıştır. Zengin olan nüfus, iş üretim gücü nüfusu, kendi doğal artışı ile kullanılan kaynaklar arasındaki dengeyi sağlayan nüfus. “Hükümeti elinde bulunduranlar halkın kendisiyle değil veya niceliksel artıştaki nüfusla değil, yaşamda kalma süreleri, üreme sayıları, hastalıklı nüfus sayısı gibi birçok değişkenlerin hayat standartları üzerindeki etkileri ile uğraşmıştır.”⁵⁰

Biyopolitikanın asıl ilgilendiği temel konulardan birisi nüfusların hastalık-sağlık oranlarıdır. Bilindiği üzere tarih süresince bir çok salgın hastalık yaşanmış ve nüfusun sayısında radikal değişiklikler gözlenmiştir. Bilindiği gibi “Ortaçağ’da veba, sıtma gibi pandemilerden milyon sayıda ölümler yaşanmıştır. Daha sonrasında 14.yy ile birlikte İngiltere’de yaşanan veba salgınından dolayı nüfusun büyük kısmı yok olmuştur.”⁵¹ Fakat modernitenin doğuşuyla birlikte böyle salgınlar tıbbi bilginin gelişmesi ile bertaraf edilmiş, büyük çaplı ölümlerin önüne geçilmiştir. Gelişen teknoloji ölüm oranını en aza indirmiş farklı problemlerin çözümüne yönelik çalışmalar başlamıştır. Dolayısıyla gelişen tıp alanı bireyin doğumu, ölümü, hastalıkları gibi süreçlerin de söz sahibi olmuştur. İktidarlar için bireyin bedeni

⁵⁰ Michel Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir**, Çev. (Şehsuvar Aktaş), Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s.251-253.

⁵¹Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s.132.

üzerindeki sağlıklı yaşamı toplumsal huzurun sağlanması için oldukça önemlidir. Nüfus yapısı içerisinde biyopolitik olarak karşımıza çıkan diğer düzenleme işlemi doğum kontrolü ile nüfus artış hızının kontrolünü sağlamaktır. Özellikle kadınların üremeyi sağlayan etken olma kapasitesi iktidarların kadın bedeni üzerinden siyasal kararlar almasını sağlamıştır. Denilebilir ki doğum kontrol müdahaleleri kadın bedeni üzerinde bir alan yaratarak nüfusun hangi zaman artacağı hangi zaman azalacağı konusunda yetkin güce sahip olmuştur. Nüfus yapısının yeniden ele alınması bireylerin bedeni üzerinde baskı kurulması aile içi ilişkiler üzerinde de değişimler yaratmıştır.

Ailevi denetimi sağlayan cinsel doyumun kontrol içine alınması bu doyumun ötelenmesi gibi bir kültürün gelişmesi sağlanmıştır. Bütün insanların evrensel gereksinimi gıda ve cinselliktir. Lakin belirtilen istençler daima karşıtlık halindedir. Gereği ise yeni bir oluşum halinin sürekli gıda oluşum haline etki etmesidir. Böyle bir gerçekliğin naturel neticesi nüfusun demografik yapısında önleyici tedbirin bulunmasıdır. Elbette bu önleme tavırları pozitif veya negatif şekilde karşımıza çıkmaktadır. İnsan toplulukları bu tedbirlere uymadığı takdirde nüfus şiddetli biçimde açlık ve salgın hastalıkların denetimine girecektir. O halde nüfus yapısında cinsellik kavramı önemli bir yer tutacaktır. Eşcinsellik ve cinsel bağlamda kendi kendini tatmin etmek dini öğretilere ters bir durumdur. Bu bağlamda birinci tedbir olarak karşı cinse duyulan istek aile kurumu için oldukça önemlidir. Bu bağlamda doğum kontrolü de önerilecek bir olgu değildir.

Yapılması gereken geç yaşta evlilik, kendi öz denetimini sağlayan bir değer yargısı ve mantıktır.”⁵² Nüfusun demografik yapısı içinde biyopolitik anlayışla birlikte cinsellik üzerine düzenlemeler önemli bir yer tutar. Çünkü cinselliğin kontrol altına alınması, nüfusun nicelik ve nitelik yapısının kontrol altına alınması demektir. Bu bağlamda nüfus demografisinin düzenlenmesi bir o kadar da toplumsal ahlak düzeninin sağlanmasında iktidarlar için cinsellik son derece önemlidir.

1.2.2.3.2 Biyopolitika ve Cinsellik

Psikiyatrinin babası olarak bilinen Sigmund Freud düşüncesinde cinsellik, “ilk başta, yaratma dürtüsü, dolayısıyla farklı iki cinsiyetten, öznenin karşılaşma

⁵² Yaşar Çabuklu, **Toplumsal Sınırında Beden**, Kanat Kitap, İstanbul, 2004, s.50.

istencidir.”⁵³ Düşünüre göre bu tanım her şeyden önce biyolojik bir temele dayanmaktadır. Foucault’ya göre ise “naturel bir nitelik veya özne hayatında bir gerçekliktir. Cinsel istenç planlanmış kategori biçimidir, biyolojik olmamakla birlikte tarihe ve kültüre dayalı kökene sahiptir.”⁵⁴ Filzoofun tanımı kültür, söylem ve politik iktidar ilişkisi ile paraleldir. O halde cinselliğin ne olduğu kültürlerin yapısına dayalıdır. Filozof cinsellik kavramını farklı zamanlara ayırarak, her zamanın kendine özgü cinsellik anlayışı olduğunu savunmuştur. Bu argümanı ile cinselliğin iktidarın aracı konumunda olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Her dönemin kendine ait cinsellik anlayışı olmuş ve kavrama yüklenen anlamlarda sürekli değişmiştir. Kimi zamanlar işlevsel olarak gözükürken kimi zamansa etik değerler çerçevesinde algılanmıştır. Filozofa göre Avrupa’nın cinsellik algısı diğer milletlerin erotizm algısından farklıdır. Erotizm hazzı arttırmaya yönelik iken avrupanın cinsellik algısı utanmaya dayalı hakikati gün yüzüne çıkarmaya odaklanmış, bu durumun keşfi için itiraf edilmeye zorunlu kılınan bir teknik benimsenmiştir. Foucault *Cinselliğin Tarihi* adlı eserinde belirtilen tekniğe yer vermiştir. Cinsellik olgusu en büyük günah sayılırken, günahın çıkartılmasında da en baş sırayı almaktadır. Çünkü günah çıkarma ritüelinde beden üzerinden yapılan günahların arındırılmasına oldukça önem verilir.

Cinselliğin bütün işleniş biçimi, etkileri, bağıntıları tamamen izlenerek disiplin altına alınmaktadır. Geleneksel dönemde günah çıkarma ritüelinde cinselliğin yaşanma biçiminin yanı sıra onun üzerinden kurulan fantazileri de itiraf etmek önemli bir arınma biçimidir. Filozofa göre “geleneksel günah çıkarmanın cinselliğe dayalı kurallara aykırı olan edimleri açıklama mecburiyeti olmaksızın, zevke dayalı tüm her şeyi, tin ile beden ayrımından sıyrılarak cinsel istençle benzerlikle oluşturduğu doyumunu şahsi çerçevede diğerine oldukça fazla belirtme istenci, neredeyse sınırı olmayan bir gayrettir.”⁵⁵ Cinselliğe dayalı disipline etme ve revize etme girişimleri, bedenin her türlü günahın altyapısını oluşturduğu gerçekliğinden gelir.

⁵³ Nesrin Canpolat, “**Foucault**”, Kadife Karanlık, Nurdoğan Rigel (Edt.), Su Yayınları, İstanbul, 2003, s. 122.

⁵⁴ Spargo Tamsin, **Foucault ve Kaçıklık Kuramı**, Çev. (Kaan H. Ökten), Everest Yayınları, İstanbul, 2000, s.11.

⁵⁵ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi-I**, Çev. (Hülya Tufan), Afa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993, s.26.

Hristiyanlık öğretisinin cinsellik üzerine yüklediği anlam zevkin ötesinde işlevseldir. Çünkü dini öğreti cinsellik olgusunu üremeyi sağlayan eylem olarak görmektedir. Bu durum hristiyan öğretinin dışında da Roma döneminde de yaygın bir durumdur. Bir erkeğin evlenip çocuk sahibi olmak amacıyla sevişmesi cinsel zevkin baskısından kendisini arındırması romalı yurttaşların öncelikli benimsediği bir olgudur. Dolayısıyla cinselliğe dayalı eylemlerin bastırılması çok eskilere dayanmaktadır.

Cinselliğin kontrol altına alınması reform hareketleri ile başlayan ilerleyen süreçte de doruk noktasına ulaşan bir gerçekliktir. Akıl çağı ile birlikte cinselliğin yargılanmasından ziyade disipline edilmesi söz konusudur. Bu bağlamda dönemin içeriğinde cinselliğe sahip özneler üzerinde yeni politik kararlar gelişmeye ve günden arındırılmaya yönelik çok türlü laik yöntemler kullanılmıştır. “Cinselliğe hakimiyet kuran eşcinsellik olmak üzere tüm inanış biçimleri bu perspektifte dile getirilmeye başlandı.”⁵⁶ Günden arınmanın ikâmesi olan modern kurumlar, cinselliğe ilişkin insan bedeni üzerinden her türlü normları oluşturmuştur. Artık dini kurumların yerini hastahaneler, psikologlar, almaktaydı.

Evlilik yasaları ve düzenlemeleri aydınlanma çağından önce klisenin kontrolü altında yapılmaktadır. Bu durum aklın ön plana alındığı dönemden itibaren hukuksal çerçevede ele alınmaya başlandı. 18.yy’dan itibaren cinsellikle ilgili temel ilgi alanları da değişime uğradı.

Tek eşlilik ile ilgili mahremiyet olgusu artarken daha önce unutilan alanlar ilgi odağı oldu. Bu alanlardan ilki kadın bedeni üzerine yönelimin artması ve bedenin histerileştirilmesidir. Dolayısıyla kadın bedeninin cinsellik ile doyuma ulaştığı zannediliyor ve patolojik vaka olarak tıbbi anlamda irdelenmesi gerektiği düşünülüyordu. Aynı zamanda kadının üremeyi sağlamasından kaynaklı toplumsal yapının analizi önemli bir hâl almıştır. Bu dönemin en önemli alanlarından biriside çocuk cinselliğinin önem kazanmasıdır. Tüm çocukların cinsel bir gereksinimi veya kimliği olduğundan yola çıkılarak çocuklar hem cinselliğin dışında hemde bir o kadar içinde olan varlık olarak görülmekteydi. Bu bağlamda aileler, okullar, pedagoji uzmanları çocuk cinselliğini sorumlulukla gözetim altına almışlardır. Diğer alan ise

⁵⁶ Tamson Spargo, **Foucault ve Kaçıklık Kuramı**, Çev. (Kaan H. Ökten), Everest Yayınları, İstanbul, 2000, s.16.

üreme ediminin toplumsallaşmasıdır. Çiftler toplumsal üretim için sorumluluk altındadır. Çiftlerin doğurganlıkları hem ekonomik hem de politik düzenleme ile kontrol altına alınmıştır. Son alan ise sapkın zevklerin psikiyatrinin konusu olmasıydı. Bu sapkın davranışlar tedavi sürecine alınmış ve bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla 19.yy'dan itibaren cinsellik dört temel alana bölünmüştür. “Histerik kadın, cinsellik yaşayan çocuk, çiftlerin doğurganlığı ve sapkın zevk anlayışı”⁵⁷ kadın bedeninin histerik hale dönüşmesi, bedeni fiziksel ve psikolojik belirtiler toplamına indirgemek demektir.

Histeri sadece kadınlar için kurgulanmış fakat erkekler için olduğunda inkârına başvurulmuştur. Bu bağlamda hekimlerin histerik kadın bedeninin düzene sokulma çabası, akıl hastahanelerinde histeri hastalarının gösteri düzenlemesini beraberinde getirmiştir. Çocuk cinselliği ile ilgili olan alan, öncelikle erkek çocukları üzerinde durumu anlamaya çalışmıştır, dolayısıyla düzenleme ilk önce erkek liseleri vb. alanlarda uygulanmıştır. Sonrasında emzirme ve yetiştirme ile ilgili problem yaşanmasından kaynaklı kadın cinselliğide önem kazanmış ve kadın mastürbasyonu da önemli hale gelmiştir. Fakat kadınların bu durumunun engellenmesi için genç kızlar üzerinde cerrahi uygulamalar düzenlenir ve acı çektirilerek işkencelere tabi tutulur. En acı vereni ise kadın cinsel organının kızgın demirlerle yakılmasıdır, ve bu yöntem oldukça sık uygulanan bir yöntem idi. Böylelikle akıl çağı ile birlikte cinsellik kavramı biyoiktidarın oldukça önemli bir konusu haline gelmiştir. Reform hareketleri ile birlikte cinsellik söylemi toplumsal bir problem haline gelmiştir. Cinsellikle ilgili söylemleri artması iktidar için yeni bir alan açmıştır.

Artık cinsellik üzerine yapılan her reform hareketi aynı zamanda nüfus, işgücü, sosyal ilişkiler açısından önemli olacaktır. Kısaca cinselliği disipline etmek hayatı disipline etmek olacaktır. Bu yüzden “Michel Foucault cinselliği tarih serüveninin yeniden düzenlenmesi olarak görmektedir.”⁵⁸ O halde beden iktidarın nesnesi olmaktadır. Çünkü bedeni sahiplenen iktidarlar, onun üretime sağladığı desteğin farkındadır ve politik araç olarak kullanmayı önceler.

⁵⁷ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi-I**, Çev. (Hülya Tufan), Afa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993, s.109-111.

⁵⁸ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi-I**, Çev. (Hülya Tufan), Afa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993, s.111.

Michel Foucault'nun eseri *Cinselliğin Tarihi*'nde beden oldukça farklı görünümlemlerle önümüzde belirlemektedir. Diğer tarafta örf adetler ve normlar neticesinde hapsedilmiş özne bedeni bulunurken, diğer taraftan farklı cinsel arzu edimlerin aracı ve etiğe, hukuka, dini dogmalara, topluma ilişkin suçların arttığı beden söz konusudur. Bedenin normlar tarafından sarmalanması, üremesinin kontrol altında tutulmasını mümkün kılacaktır. Beden sarmalanırken hem sosyal hemde dinsel açıdan cinsellik disipline edilecektir. Bu durumda cinsellik üzerinde söz sahibi olan bir çok kurum ve yapılara dayalı iktidarlar oluşacaktır. Bu perspektifte biyoiktidar kendisi için oldukça meşru bir ortam yaratarak bedene dayalı cinsellik üzerinde de kendisini var edecektir.

2. BÖLÜM: MİCHEL FOUCAULT FELSEFESİNDE BEDENİN İNŞASI

2.1. FOUCAULT'DA BEDEN İNŞASININ PARADİGMALARI

Michel Foucault'nun birey üzerinden açıklamaya çalıştığı felsefi düşüncesinin kavramlarını aktarmadan önce, kavramın oluşturulma sürecinin hangi nedenselliğe dayandığını aktarmak çalışmanın ilerleyişi açısından oldukça iyi olacaktır. Bu perspektifte filozofun kavramın ne olduğuna dair ifadesinin bulunması ve düşünce sisteminde ortaya koyduğu kavramların hangi nedenle ortaya çıktığını net bir şekilde aktarmaması diğer filozoflara gönderme yaparak açıklığa kavuşturulmasını mühim kılıyor. Bu bağlamda Foucault'nun hem yetiştirdiği hemde yakın dostluk kurduğu Gilles Deleuze'nin *felsefe nedir* isimli çalışmasında kavram üzerine açıklaması olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla kavramların değeri ve önemleri, felsefe yaparken hangi nedenlerle ortaya çıktığıyla bağlantılı olarak tartışma konusu olmaktadır. Filozof'un eseri kavramların pedagojik yapısını bahis alır. Bu bağlamda “kavramlar net bir şekilde ifade edilememiş problemlere bağlı olarak yaratılırlar.”⁵⁹

Tüm kavramların bir yaratım sonucu ortaya çıktığı ve belirli tarih serüvenine dayandığı bilinmektedir. Kavramların belirli tarih içerisinde vuku bulması onların anatomik bağlamda farklı problemlere cevap veren farklı fikirsel boyutlardan gelen bütünleştirici sonucunu doğurur. Bu perspektifte Foucault'nun felsefi kavramları düşünüldüğünde bu kavramların diğer kavramlara göndermede bulunması ile ilgili birleştirici özelliğidir. Çünkü “tüm kavramlar Deleuze ve Guattari'nin ifadesiyle ‘hiçten yaratılmamıştır’.”⁶⁰ Dikkatle radikal problemlere önem veren yaratılmış kavramların dil içerisinde oturmuş olan kavramları içeriyor olması yeni vuku bulan kavramın iç tutarlılığının göstergesidir. Böylelikle denilebilir ki kavram bir olay üzerinden açıklama yapar, şey üzerinden açıklama yapmaz. Dolayısıyla yanıtına sahip olduğu bir olayın üzerinde görünümün işlevince onaylanır veya inkâr edilir.

⁵⁹ Gilles Deleuze, Felix Guattari, **Felsefe Nedir?** Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2001, s.23-25.

⁶⁰ Gilles Deleuze, Félix Guattari, A.g.e., 2001, s. 26.

Felsefe şeyler veya ontiklerden kavram üreterek etkinlikte bulunur. O halde bir felsefecinin felsefe ile ilgilenmesi yaratıcı manâ da kavram üretme yetkinliğine sahip olmasını gerektirir. İki filozofun felsefesinden yola çıkarak belirtebiliriz ki; Foucault'nun şahsi kavramlarını üretmesi, tüm birikimlerinin felsefenin özüne ilişkin çalışmalar olduğunun göstergesidir. Diğer yandan filozofun kavramlarının oldukça fazla olması, felsefesini yaparken üzerinde çok az ifade edilmiş yada zemine oturmayan, spesifik problemlerle ilgilendiğini göstermektedir. Bu çalışmada filozofun tüm kavramları üzerinden bir ilerleme yapılamayacağı için belirli seçkilerle gidilmek zorunluluğu doğmuştur. Hangi seçkilerle kavramların analizi yapılacağı konusu daha çok filozofun çalışmanında ana çizgisi itibari ile beden problemi üzerinden ortaya konulan kavramlar olacaktır. Bu bağlamda beden üzerinden aktırılacak kavramlar dayanak noktası oluşturduğu için üzerlerinde açıklama yapmak ve detaylandırmak gerekmektedir.

Gerçeklik

“Gerçeklik kavramı Foucault felsefesi içerisinde varlıksal alanı kuran üç temel alanın ilkidir.”⁶¹ Filozof ilk dönem eserlerinde bedenin varlığının soy-bilim irdelemesini gerçeklik kavramına odaklanarak sürdürmüştür. Filozofun gerçeklik kavramına varlıksal alanı kuran temel fenomen değerini atfetmesi, felsefe tarihi üzerine yaptığı açıklamalarda daha net anlaşılabilir bir hâl olmuştur. Ayrıca filozofa göre İmmanuel Kant'ın eserleri öncelikle modernite ile birlikte doğan felsefenin bir boyutunun gerçekliğin işleyişi biçiminde üretilmesine zemin sağlamıştır. Böyle bir perspektifte Foucault dünyanın ne olduğunu, bireyin ne olduğunu, gerçekliğin ne olduğunu, epistemenin ne olduğunu ve ne şekilde bilinebileceğini sormaktadır. Bu sorulara dayalı problemleri gerçekliğin yapısal varlığını sağlayan ve gerçekliğin kökleri olduğunu kabul eder. Diğer taraftan Kant'ın düşüncesi özellikle akıl çağı üzerine irdelemeleri ile şimdiki zaman ve güncel olan üzerine kurulu, kaosu oturmuş yaşanmışlıklar alanına inşa eden beden üzerine analitik bir sorgulama modeli üretmiştir. Foucault gerçekte bağlantının irdelenmesi olarak aks ettirilecek bu modele şuanın ontolojisini yapmak adını vermektedir. Michel Foucault'ya göre gerçeklik logostur. Öğrenime tabi kılınan, muhafaza edilen, yeniden oluşturulan sözün ontik

⁶¹ Michel Foucault, “Ahlâkın dönüşü”, *Özne ve İktidar*, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2014, s.250.

olarak olup olmayacağı veya sözün konumunu ve niteliğini problematik duruma getirerek gerçekliğin ulaşımına izin veren, bu ulaşımın formu ve sınırlarını çizen gerçekliğin siyasal düzenlemeleri olan çaba felsefenin kendisidir. Felsefe tarafından kavramı oluşturulmuş söz ile birlikteliği üstünden beden, bilginin nesnesi halini almaktadır. Filozof sözün özelliğinin felsefe geçmişi süresince değişmeden kalmadığı aksine serüven içinde parçalanmalardan sonra vuku bulan felsefi irdelemelerin gerçekliğin başkalaşımını tetiklediğini düşünmektedir. “Foucault’ya göre gerçeklik, insanlık tarihi süresince değişime uğrayan ve varlığın farklı biçimleriyle birleştirici ilişkisini muhafaza eden yapısıyla; varlığın, yenileme, kümeleme, iletme, yönlendirme ve dolaşım gibi süreçlerini yürüten sistemin kendisidir. Bu bağlamda filozofa göre gerçekliğin yeni episteme bedeninin ve bu beden nesneyle ilişkisinin izlenebilir tarihi vardır.”⁶² Filozofun bedeni, felsefe tarihine Rene Descartes sonrasında ilerlemiş beden görünümünün olumsuzluğu olarak yerleşmiştir.

Filozofa göre sürecin ilerleyişi epistemenin ayrı ayrı türlerine ve epistemeye dair farklı ilgileri ortaya çıkartan gerçeklik formunu akıla dayalı biçimlerinin varlığına eşdeğer şekilde olmuştur. Foucault’ya göre gerçeklik tarihin içinden geçerken ona ait olan belirli farklılıklarla kontak kurmaktadır. Örneğin “iktidar, her şekliyle gerçekliğin yaratımı ve fonksiyonunu sağlayan ve şahsi benliğiyle bütünlüklü görünen net şekilde formel dayatması olan, ayrıca verili bir gerçeklikler bütününe toplumsal yapının kültüre aşkın özelliği olarak onaylamıştır. Filozof gerçekliğin siyasal güç ile birlikte etkinliğini gerçeklik rejimi olarak adlandırmaktadır.”⁶³

Gerçeklik Oyunu

Gerçeklik oyunu, epistemenin bedeni ile bilmenin nesnesi arasında ikili bağıntıyı kurmaktadır. Diğer bir ifadeyle gerçeklik oyunu beden ile nesne birlikteliğinin içeriğini belirlemekte ve bu birlikteliği işleyişe koyacak, düzenleyecek veya süreklilik sağlayacak varlıksal yapıyı üretmektedir. Nitekim gerçeklik oyunu,

⁶² Michel Foucault, “**Hakikat ve Hukuksal Biçimler**”, **Büyük Kapatılma**, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011, s.162- 164.

⁶³ Michel Foucault, “**Entelektüelin Siyasi İşlevi**”, **Entelektüelin Siyasi İşlevi**, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, s. 51- 52.

bir bireyi belirli özellikte bir epistemenin beni yapan ve kapsayıcılığının tamamına verilen isimdir. Bunların hepsi bedenleşmenin imkanlarını ve biçimini belirleyerek, bilmeye ait olacak bilgisel süreçlerin neler olacağını belirler. Filozofa göre “nesneleşme ve bedenleşme birbirinden ayrı olamaz. Gerçeklik oyunları olarak adlandırılacak olan şey nesne ile bedenin karşılıklı ortak paydalarından doğar.”⁶⁴ Bu bağlamda Foucault’nun analizinde bedenin tarihsel oluşumunun vuku bulma biçimini açıklayan olaylar kümesinin kavrama dönüşmesi gerçeklik oyunu ifadesi ile yapılmıştır. Böylelikle, gerçeklik oyunu, güç ilişkileri ve kendilik ilişkileri ile subjektif deneyimi kuran üç temel unsur içinde bulunmaktadır. Filozof bağlamında “belirtilen oyunlar bedene mecburiyete dayalı determinizmle yada formlar belirlenime bağlı öteki taraftan mecbur kılınmaz. “Beden ve metanın sadece eş anda, belirlenmiş şartlar çerçevesinde birbirini oluşturdukları lakin öteki dışında dönüşmekten aynı zamanda bu tecrübe mekânının kendisini de dönüştürmekten farkı olmayan bir alan açar.”⁶⁵

Gerçeklik oyunu terminolojileştirilmesi, subjektif bir tecrübenin daha çok bütünleştirici, forma dayalı incelemeye mümkün kılınamayacak çerçevede ayrıntılı ve daimi yenilenme biçimine gelmektedir. Beden olgusu şahsını tanımlamış bir beden, meta biçiminde adlandırılan bir madde ve ikiliği arasındaki muktedir bağıntılar, sabit hiçbir nitelik taşımamaktadır. Değişkenin alanından doğan görünenler için kesintisiz akış (Pante rei) söz konusudur. Filozofun tüm çalışma alanlarının seçkinliği bunları hastalık, değer, gözetim gibi alanlarda kurulmuş gerçeklik oyunlarının sonucu olarak görmesidir. Filozof tüm çalışmalarının özetinde gerçeklik oyununu belirli bir meta cinsini saptanmış beden hâllerine ilişkilendirerek, kabul edilmiş bir an, bir kapsam ve özneler için oluşabilecek tecrübenin serüven biçimine tabi olarak doğuştan gelen bilgisini kurma biçimi olarak belirtmektedir. Bu bağlamda özellikle modern bedenin tarih içine çıkışını anlayabilmek için gerçeklik oyunları mihenk taşı konumundadır. Filozofa göre bedenin varlığı, insanlık tarihinde bir sürece kadar gerçekliğe ulaşmak amacını güderek gerçekliğin ötesinde yapıya dönüşmüştür. Gerçeklik oyununun geçmişteki formu halinde bulunan bu durumun ait olduğu konumu artık yeni şekilde üretilmiş gerçeklik oyununun alması, gerçekliği bedenin bir uzvu konumuna getirmiştir. Filozofa göre gerçeklik oyunu, varlıksal etik

⁶⁴ Michel Foucault, “**Foucault**”, **Felsefe Sahnesi**, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s.350.

⁶⁵ Michel Foucault, **Marx’tan Sonra: Michel Foucault ile Söyleşi**, Chivi yazıları Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2004, s.133.

siteminde dönüşümler sağlayarak sürekli epistemasi ve öğrenme şekli değişen bedenler oluşturmaktadır. Belirtilen yenilenmede filozof bilginin doğuşunu belirtmekle yükümlüdür gibi davranışların üzerinden problemleştirmiştir. Bu bağlamda gerçeklik oyunları hiç kuşkusuz gerçekliğin kendi tarihi içindedir.

Kendilik Kavramı

Kendilik kavramı felsefi düşünce tarihinde çok eskiden beri varolan bir kavramdır. Ego, kişi ve kişilik gibi anlamları bulunan kavramın en belirgin ifade ile metanın karşısı olarak görmek ve bedenin kendisini tanımladığını bilmek gerekmektedir. Felsefe tarihinde ruh, özne, beden, aklın kategorileri gibi bir çok kavramla ifade edilen aslında kendilik probleminin kendisidir. Michel Foucault felsefesinde ise kendilik, tarihsel sürecin irdelenmesinin üzerine kurulduğu seçmeci bir yapıdır. Filozof felsefesini kendilik, gerçeklik ve iktidar ile olan yapı üzerine çözümlemeyle ilerletmeye çalışmıştır. Bu bağlamda kendinden önceki tüm kendilik problemlerine karşı olarak tarihe dayalı kendilik olgusunu önermiştir. Filozofun ilk dönem eserleri ötekileştirme davranışını belirleyen akıl hastalığı, suç, ceza gibi radikal yaşanmışlık üzerinden normal diye adlandırılan insanın nasıl kurulduğunu incelemiştir. Son dönem çalışmalarında ise kendilik kavramının bireyin kendisi üzerinden nasıl şekillendiğini irdelleyerek düşüncelerini belirtmiştir. O'na göre kendilik bedenin kendisi üzerinden kendini ortaya koyan kaotik görünümdür. Farklı olarak bedenin şahsını ahlaki argümanlarla var etmesi, belirtilen var etme çabası nasıl elde edeceğini belirleyen de yine kendilik olgusuyla ilişkilidir. Filozofun kendisinde farklı bir biçimde düşünsel zeminde yer buluyor ki, kendilik üzerine birliktelikler belirli form yapısına göre anlatılmalıdır ve gerçeklik mümkün olan hâllerden sadece görünendir, kendilik üzerine birlikteliğin şahsi modeli, dönüşümünü kavramak gerekir. Kendilik kavramı oldukça kaotik bir çokluk içermektedir.

Kendiliğin kendisiyle bağıntısı, benlik üzerinden yaşanmışlık formlarını da içeren karmaşıklık olarak anlaşılmaktadır. Örneğin seksistlik, filozofun kendilik kavramının bir çıktısı olarak gözlemlendiği yine kendiliğe dair önemli göstergeler taşıyan spesifik deneyimin kendisidir. Yine filozofa göre kendilik kavramı kendilik kültürü olarak adlandırdığı bilgisel ve yaşanmışlık sürecini doğurmaktadır. Kendilik kültürü, etik çerçevede, kavramın etiksel tutumunu bedenin kendiliğe zorunlu kıldığı etik hâllerine tabi kılınmasını, ve beden olarak edim gösteren bireyin en mükemmel

varlık modelini içermektedir. Dolayısıyla Foucault kendilik ilişkisini ahlaki çerçevede tanımlar. Ayrıca kendilik kültürünü tarihsel süreçte ayırarak tanımlama yaptığını görmekteyiz. Ona göre modernite ile birlikte klasik çağ kendilik anlayışı tamamen değiştirilmiştir.

Problemleştirme

Michel Foucault'nun felsefesi irdelendiğinde insanlık tarihinin suç, cinsellik, ceza, hayatın son bulması gibi temel kavramlarla ele aldığı görülmektedir. Farklı olarak kavramları araştırma yöntemi felsefe tarihindeki diğer filozoflar gibi olmadığı için hemen dikkat çeker. Cinsellik, ceza, gözetim, ölüm, delilik, psikiyatri gibi kavramları antropolojik veya kronolojik olarak nitelendirilmeyecek yöntemlerle irdemiştir. Kendine has özgün yöntemi arkeoloji ve jeneoloji isimli eski yöntemleri kaotik etkileşimi ile üretilmiş yöntem olarak yeniden üretmiştir. Lakin filozofun iki yöntemi de kullanma nedeni, üzerinde durduğu her problem için özgün bir biçimi hangi amaç ve doğrultu neticesinde kurduğunu, düşünce tarihinde sayısız fenomen üzerinden yaptığı bu seçimlerin nedenini anlamak için filozofun düşünce yapısının analizini yapmak gerekir. Bu bağlamda filozofun kendi yöntemini anlatmaya çalıştığı ifadelerine bakıldığında Problemleştirme kavramı ile karşılaşmaktadır.

Kavram filozofun felsefesinde iki biçimde vardır. İlki kronolojik veya antropolojik araştırma yöntemine karşıt olarak kullandığı biçimiyle olan görünümüdür. Bu yöntem en kapsayıcı ifade ile herhangi sorunun ve onun kontrolünde türetilmiş yanıtların temelinde oluşturulan eylemi kapsamaktır. Filozof belirtilen nedenle altyapısındaki problemleştirmeleri belirtebildiği suç, ceza, gözetim, cinsellik, delilik gibi gerçekliklerle ilgilenmiş ve tarihi soruşturmalar yapmıştır. Filozof Avrupa'nın kültürel yapısının analizini; toplumsal, ekonomik, politikaya dayalı nitelikler çerçevesinde çalışmasının konusu yapmıştır. Çünkü Michel Foucault, belirtilen üç yapının bir davranışı pratik alandan teorik alana taşıyan etkenler olarak düşünmektedir. Özellikle söz konusu yapılar bir olguyu belirsiz hale getirerek bir olayın nesnesine dönüştürürler. Belirsiz hale getirilen her edim yine yukarıda ifade edilen yapılar tarafından problem haline getirilir. Böylelikle problemin ortadan tamamen kalkması için çözüm yolları üretilir. En son kerte de çözümlenmeye çalışılan problem kültürleşerek güçlü bir öge olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda problemleştirme, davranışların ve çözümlerin bilinç üzerinde vuku

bulan ilişkisel evren olarak gözükür. Filozofa göre bedenin kendisi ile aynı zamanda başkasıyla birlikteliğini kuran salt görünümün özü itibarı ile problemleştirme ile yaratılmış kaotik olgulardır.

Bedenleşme

Michel Foucault felsefesinde bedenin varoluş serüveni bedenleşme kavramı ile ifade edilmiştir. Filozof bedenleşmeyi “bir bedenin, daha net söylemle, tabikide töze dayalı zihnin zorunlu düzenleme formlarından sadece bir tanesi olan subjektif olmak ile kurulmasını sağlayan süreç..”⁶⁶ ifadesiyle açıklamıştır. Filozofa göre birey hayatı boyunca amaçsallık potansiyeli çerçevesinde kendi öz bilinciyle seçimler yaparak ve yaptığı seçimlere uygun bir biçimde davranarak, bedenselliğini kendisi oluşturmaktadır. Filozofun varlık alanında beden kendisine ait ve kendinde bir ontik olarak kabul edilemez. İçinde bulunduğu ortama göre kendiliği kendisine rağmen değişim gösterir. Bu bağlamda bedenleşme iktidara bağlı olarak gerçekleşir. Böylelikle birey, bir bedenleşmeyi sağlamak için çeşitli normlar tarafından dönüştürülerek bedenleştirilen varlıktır.

Deleuze’ye göre Foucault’nun bedenleşme felsefesi tarihteki akılcılık çözümlerinin gün yüzüne çıkmış halidir. Foucault, birey ilişkilerinin çözümlenmesine yönelmiş ve bu duruma bedensellik adını vermiştir. Bu duruma göre “insan kendisiyle kurduğu birlikteliklerde ötekileştirilme ve özgür olma konumlarında taraf olan bir aklın tarihi deformasyonunu, yol değişimini, anomilerini gösteriyordu.”⁶⁷ Bu perspektifte bedenleşme bir insanın kendisine dair gerçekliği kendisi tarafından açıklama sürecidir. Bedenleşme olarak nitelendirdiği bu olgu bir çok ayrıcalıklı faktörü kapsar; insanın kendi ruhu, bedeni, edimleri üzerinde vuku bulan işlemler aracılığıyla uygulanan tüm yeniden üretme biçimleri bedenleşme adını alır. Sürecin genel ifadesinde önceki başlıklarda ifade etmiş olduğum kendilik denmektedir. Filozofa göre kendilik, insanın kendi bilinciyle beden olmak için ortaya koyduğu şeyler olmayıp doğduğu kültürün üzerine dayattığı ve öğrettiği kalıp yaşam biçimidir.

⁶⁶ Michel Foucault, “Ahlâkın Dönüşü”, **Özne ve İktidar**, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2014, s.260.

⁶⁷ Gilles Deleuze, Felix Guattari, **Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni I**, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014, s.14-15.

2.2. MİCHEL FOUCAULT ÇERÇEVESİNDE SOYKÜTÜK VE ARKEOLOJİ

Michel Foucault'nun özne varlığını inceleme şekli, ideye dayalı yada faydacı felsefi düşünce biçiminde önemli felsefe argümanlarının, fenomen yapılarını incelerken ele aldığı kabullere dayanmaktadır. Felsefi olarak ayrı durmayı, gelenek karşıtı gibi görünen bir yapıya sahip olması filozofun çalışmalarının küçümsenmeyecek olması, farklı bakış açısıyla irdelenmesi gerektiğini zorunlu kılmıştır. Hiç kuşkusuz Foucault günümüzde tek başına ayrı bir ekoldür. Onun ışığında gerçekleşen koskoca bir kavram birikimi felsefe için hatırı sayılır bir kavram çokluğuna tekabül eder. Filzofu bu kadar önemli kılan şey onun tarihi ele alma biçimi olmuştur. Tüm felsefi düşüncesinde alışılmışın ötesinde bir inceleme ile ele alınan tarih yeniden üretilen alan gibi gözükmemektedir. Lakin filozofun tarihi ele alış biçimi yeniden üretim gibi olsa da asla buluş gibi algılanmamalıdır. Çünkü filozofun ele aldığı tarih biçimi ilk olarak Nietzsche felsefesinde ele alınmıştır.

Kendisi de bu durumu kabul ederek hangi şekilde filozoftan etkilendiğini bir çok söyleşide ifade etmiştir. “Foucault’ya göre Nietzsche felsefeye yeni bir bağlamda yorum getirmiştir. Fakat filozofun ortaya koyduğu yorumbilim doğası gereği bir kalıba oturtulamayan etkinliktir. Foucault’ya göre Nietzsche felsefesinden sonra tüm düşünce sistemi sadece teşhis koymak üzerine dönüşmüştür; yorumbilim, filozoflar arasında sürekli rastlanan herkese ve tüm tarihe hitabeten bir gerçeklik yaratma istencini yok etmiştir.”⁶⁸ Çünkü Nietzsche düşüncesinde gerçeklik koskoca bir yalandır. Foucault felsefenin tarih ile ilişkisini Nietzsche’den sonra büyük bir kırılma yaşadığını söylemektedir.

Öncesinde felsefe tarihe edebiyat ilişkisi üzerinden bakarken sonrasında içinde bulunduğumuz ana ilintili olarak bakmıştır. Nietzsche’nin Foucault felsefesini derinden etkilediği diğer bir nokta ise altyapıya atıfta bulunmadan ahlakın temel öğretileri ve kavramlarını irdelenmiş olmasıdır. Foucault; “görüngübilim, geçmişin aşkın şekilde bir özneye dayalı, us’un tarihini açımlayabilir mi? Friedrich Nietzsche

⁶⁸ Michel Foucault, “**Yaşam: Deneyim ve Bilim**”, **Felsefe Sahnesi**, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s. 368.

okuması yapmak şahsi düşüncemde bir ayrılış yarattı.”⁶⁹ Bu bağlamda etkilendiği biçimiyle kendi özne analizini oluşturur. Foucault’ya göre Nietzsche, episteme ve epistemenin nesnesi arasındaki bütünleşmeyi parçalayarak epistemeyi gerçekliğe ulaşmayı bertaraf etmeye çalışan bir hileye dönüştürmüştür. O halde bilgi kendinde şey olmaksızın tahakküm ilişkisine dayalı bakış açısının neticesidir. Foucault bu gibi söylemlerden etkilenecek iktidar ilişkisine yaptığı vurguda da bir değişime gitmiştir. Çünkü bilgi üzerinden gerçekliğin ne olduğu noktasında Nietzsche’nin de Foucault gibi iktidar birlikteliğine odaklandığını görmekteyiz. Bu bağlamda bilgi altyapısız ve temelsizlik olgusunun içine hapsolmuştur.

Episteme iki düşünür içinde bireyin bedenselliğini içinde bulduğu düşünülmüş bir birliktelikte sahip olduğu tikel bir bütünlük anlamına gelir. Foucault’nun Nietzsche’den etkilenme sürecini anlayabilmek için Nietzsche’nin felsefesinin çözümlenmesini incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda filozofun felsefesi Kant’ın felsefesinin sorunlarını çözmek üzerine kurulu olduğunu söyleyebiliriz. Ortaya çıkan Kant felsefesinde ki sorunlar Nietzsche’ye göre anlam ve değer kendi felsefesinin özünü oluşturmamasıyla ilişkilidir. Böylelikle Kant felsefesi anlam ve değer eleştirisi ile birlikte ele alınmıştır. Nietzsche felsefesini iki kavram üzerinden oluşturduğunu görmekteyiz. İki kavramın eleştirisi olarak görülen felsefi yapı pragmatik ve idealist felsefe içinde hatalı bulunması ile ilişkilidir. Nietzsche etkilenmiş olduğu iki kavramının karşısına kendi felsefi özünü oluşturan soybilim kavramını koymuştur. Bu yöntem biçiminde altyapı ve nedensellik süreçlerinin ikamesi olarak değerlendirme sürecini görmekteyiz. Nietzsche soybilim kuramında değer olgusunun alt kategorilerine yeniden değer üretimi yapmıştır. Daha net ifadeyle soykütükte köken ve değer aynı özelliktedir.

Herhangi bir değer bir başka değere köken olması ise soykütüğe dayalı bilimin vuku bulduğu işlemdir. Kısaca bir değer aynı zamanda bir köken veya kök, bir kök veya kökünde değerdir.

Büyük felsefi düşünceler metafiziğe bağlı düalizme dayanmaktadır. Tüm felsefi alanlarda var olan ikilik çeşitli şekillerde karşımıza çıkmıştır. Nietzsche’nin felsefi düşüncesi içerisinde de soybilimi anlam ve görünüm ikililiğine

⁶⁹ Michel Foucault, “**Kültür Sorunları: Foucault-Preti Tartışması**”, Felsefe Sahnesi, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s.291.

dayanmaktadır. Onun felsefesinde anlamı belirgenleştiren görüngü kavramıdır. Filozof kavramı kuvvet kavramı ile ilişkilendirmiştir. Fakat kuvvet kavramını Nietzsche felsefesinde fiziksel kuvvet olarak algılamamak gerekir. Onun için kuvvet, gerçekliğin çoğunluğunun tahakküm altına alınmasıdır. Kuvvetler fenomenlerin üzerinde sürekli etkide bulunur ve fenomenin kendisi de etkisinde bulunan kuvvetin göstergesi haline alır. Filozofa göre tüm fenomenlerin kuvvet neticesinde oluşmuş tarihi vardır. Çünkü tüm kuvvetler gerçekliği elinde tutup yönetmeyi arzularlar. O halde tüm tarihi serüven kuvvetlerin kendi aralarında geçen hükümlanlık kurma çabasının göstergesidir. Tarih ise bir fenomenin sürekli aynı kuvvet altında ezildiğini göstermez. Çünkü tüm fenomenler her daim üzerinde yeni bir kuvvet yapısı görmüştür. O halde fenomenler bir şeyin görüngüsü asla olmayıp sadece tarihsel bağlamda değişen kuvvetlerin göstergesidir. “Anlam ise fenomenler üzerinde hükümlanlık yapmaya çalışan kuvvetleri çözümleme çabasıdır.”⁷⁰ Bu bağlamda Foucault’nun Nietzsche’den etkilendiği anlam kavramı felsefi düzlemde mutlak göreceliliğin kendisidir.

Belirtilen görecelilik ilişkisel bir irdelenmeyi zorunlu olmadığı anlamına gelir. Farklı bir zamanda bir şeyin anlamını kendi bağlamı çerçevesinde ele almalı ve kendi yapısına göre incelemeyliyiz. Çünkü anlamın tarihi olamaz. Diğer ifadeyle anlam bir serüvenin sonunda gerçekleşen konjonktürel yapının hepsidir. Yaşama ait bir anlamın irdelenmesi olayın vuku bulduğu zamanı, araştırmanın sebebi gözükten epistemeyi ortaya koyan güçleri ortaya çıkarır. Bu bağlamda yaşamın sürekliliğini sağlayan kuvvetleri belirtmek anlamın irdelenmesi ile mümkündür. Soybilimin sabitlik, durağanlık gibi olmayan yapısı, felsefi etkinlikte bulunmak için herhangi bir atıf gerektirmemektedir. Lakin soykütüğün, görünenler için bazı özellikleri standart olarak algılandığı için her modelde var olan atıf biçimi burada mevcuttur.

Soykütüksel öz, bir nesnenin kontrol altına almaya çalışan kuvvetlerden ona en sıcak olanın yüklediği anlamdır. Kuvvetler kendi etkinliklerini sürekli sürdürdüklerinden dolayı üzerinde etkide bulunduğu fenomenlerinde anlam değişikliğine uğradığını söyleyebiliriz. Bir başka olguda Nietzsche felsefesinde her kuvvetin öz bir değişim halinde olmadığıdır. Yani herhangi bir fenomenin etki altına alınması için kuvvetin daha öncesinde var olan fakat kendisi gibi olmayan kuvvet

⁷⁰ Deleuze Gilles, **Nietzsche ve Felsefe**, Norgunk Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2010, s.13.

şekline büründüğünü belirtebiliriz. Tarihin gerçekliği içermediği, gerçekliğin tarihe ait olduğunu kabul edersek Foucault ve Nietzsche’de yöntem fenomen olgusundan daha çok ön plandadır. Bu bağlamda Foucault’nun etkilendiği Nietzsche’den aldığı soykütük ve arkeoloji, çalışmalarına aks ettirdiği yöntemin teknik tarafını oluştururken analizleride tarih olarak görünmektedir. Foucault’nun tüm çalışmalarında genel olarak fenomenlerin soykütük ve arkeolojik bir tarihi vardır. O halde iki yöntemi anlamak filzoofu anlamayı mümkün kılmıştır. Lakin filozof kendi eserlerinde, söyleşilerinde, yazılarında asla yöntemini detaylı bir şekilde anlatmamıştır. Sadece Foucault’ya ait Nietzsche *soykütük ve tarih* adlı eser; filozofun tarih okumasının etkilendiği Nietzscheci modeli ve soykütük - arkeoloji çalışmalarını anlama imkanı sunmuştur. Filozof metinde soykütüksel irdelemenin temel ilkelerini sunmaktadır. Ona göre kavramın en önemli özelliği olayları tikel ele almasıdır. Diğer taraftan soykütük analizi hiç tarihsel geçmiş yokmuş gibi bakılan bir okuma ile tekdüzeliğe izin vermez. Çünkü epistemeyi yaratan malzemeyi karmaşık kabul ederek anlam ve kökü yok eder. Soykütük özel çalışma ile gerçekleşir. Soykütük tüm insani özellikleri (duygular, bilinçli olmak, içgüdüler) analiz sürecinin önemli korelasyonu sayar.

Filozofa göre tarihi soykütüksel biçimde irdelemek, fenomenlerin özsel süreçlerinin parça parça inşa edilmiş olduğu gerçekliğini ifade eder. Şeylerin temel yapısına köken atfetmek parçalı yapının bozulması anlamına gelir. Soykütüğe dayalı irdeleme aklın tesadüf üzere doğduğunu gösterir. Bu irdeleme gerçeklerin sanılanın aksine insanların şahsi mücadelesi sonucu doğduğunu gösterir. Bu bağlamda özgürlük ise sürekli olan bir fenomen değil, iktidarların icadı olarak karşımıza çıkar. Foucault’cu soykütük gerçekliği sayısız hata olarak görmektedir. Gerçeklik, soykütük için tarihsel sürecin olgunlaştırarak değişmez kıldığı, bundan dolayı da çürütülemeyen bir hatanın neticesidir. Gerçek sorunu ile ilgilenmek hataların tarihsel sürecini kavramakla mümkündür.

Foucault’ya göre tarih soykütük havuzunun içinde olan hatalar, kazalar, sapmalar, rastlantılar, başlangıçlar, zaferler gibi olguları içinde barındıran sürekli oluş içerisinde bulunan bir anlayıştır. Belirttiğim olgular öncesinde irdelediğim kuvvetler olmakla birlikte her birisi gerçeğe dayalı anlam ve değer taşıyan fenomenleri oluşturur. “Böylelikle soykütük, gerçeklik değeri taşıyan bir hakikatin

hangi olaylar neticesinde oluştuğuyla ilgilidir. Bunu yaparkende zamandan farklılaşmaya çalışır.”⁷¹ Foucault’ya göre soykütüğün mekânı, beden ile tarihi serüvenin kontak kurup bağlandığı mekândır. Beden üstünde geçişin izi olan hazzın ve güçsüzlüğün neticesinde anamlanan ‘Ben’in ayrıştığını görürüz. Soykütük için beden tarihle kuşatılmıştır. Her beden başka bir beden varlığını mümkün kıldığı için soykütük bedenler çokluğunun üzerindeki kuvvet ilişkilerini açığa çıkarır. Foucault’ya göre “bireyler farklı bireyleri kontrol içinde tuttuğunda ahlaki değer farklılığı doğmaktadır.

Toplumsal sınıfların aralarındaki hükümlanlık kurma düşüncesi liberal özgürlük anlayışını sağlar. Bireyler arzuladıkları şeyi elde edince, elde ettiklerine ait bulunmayan zamanı karşıdakilerine zorunlu kıldıklarında mantık ortaya çıkar. Baskının vuku bulduğu alan ne kadar çoksa, baskı birlikteliği de o kadar birlikteliktir.”⁷² Soykütük tüm süreçleri başlatan ve ilerleten hükümlan kuvvetlerin tarihidir. “Etik değerlerin tarihi, fikirlerin, fizik ötesi kavramların tarihi, özgür veya çileci anlayışın geçmişi belirtilen, bunları, yöntemler çerçevesinde ki vaka olarak açıklamaktadır.”⁷³ Böylelikle tarih serüveni tesadüfe dayalı vakaların sonrasında ilerlemesinden başka bir şey değildir; geçmiş bilinenin dışında ne düzenlemedir ya da gelişimdir. Filozof geçmişin nizamı ve gelişimsel olması yanılgısını tarihçilerin yöntemlerine bağlamaktadır. Çünkü tüm tarihçiler geçmişte var olan yazılı kaynaklara başvurarak topluma yönelik davranışı anlamaya çalışmışlardır.

Lakin böyle bir tarih araştırması filozof için oldukça hatalıdır. Çünkü böyle bir araştırma yöntemi doğanın geçmişini iyi şekilde analiz edememektedir. Bu bağlamda geçmişin bu şekilde kalıntıları esasında tarihçilerin tahakkümü altındaki üretimidir. Foucault’ya göre tarih yazımı tüm materyallerin bir anıt haline getirilmesi olarak gözükmektedir. O halde tarih bir çözümlemeden ziyade yaratımdır. Tüm tarih araştırmalarının maddi malzemeler ile oluşması, filozofa göre fikir tarihindeki dağılmaları arttırmış ve real anlamdaki tarih serüveninin içinde uzun dönemleri oluşturmuştur. Form ve yorum katan iradenin sabit ve fikirsel tarih anlayışı yaratma düşüncesi, fenomenleri var eden süreçlerin yaratılmasında ve fenomenleri ortaya çıkartan süreçlerin anlaşılmasında daimi olarak engel teşkil etmiştir. Foucault bu

⁷¹ Michel Foucault, “Nietzsche, Soybilim ve Tarih”, Felsefe Sahnesi, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011, 235-236.

⁷² Michel Foucault, Agm., s.240.

⁷³ Michel Foucault, Agm., s.241.

sorunu giderebilmek adına soykütüğe dayalı araştırmaya bağlı varolanın zıttı bir araştırma evreni geliştirilmesi, yenilenmiş bir altyapı oluşumunun olması gerektiğini savunmuştur.

Arkeoloji, bir beden teorisine veya beden-nesne fikrine atıfta bulunmaksızın bir gerçekliğe erişmenin şekliyle direkt epistemenin mahiyetine ve episteme ilerleyişini aksiyonlayan sistemlere atıfta bulunmak için kurguya dayalı yapıdır. Bu yapı tarihçinin geçmişte var olan metinlere atıfta bulunmasının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Tarihçinin ana çizgisi metinden ziyade toplumun içine girerek işlev ve rollere bağlı olarak ilerleyen bir tarih anlayışı sunmak olmalıdır. Arkeoloji, bilme arzusunun yönetilmesi bağlamında düşünce tarihinin aks ettirdiği teorik yöntemlerin dışına çıkmayı zorunlu görmektedir. O halde arkeoloji üzerinde konuşulan fenomenlere bağlı olarak filozofların söylediklerini yapının içine dahil etmektir. “Deleuze’ye göre bir zamanın sözleri, o zamanda etkin şekilde ifade edilmiş kelimelerin, cümlelerin birikimini oluşturmak bağlamında tespit edilir.”⁷⁴ Belirtildiği gibi bir zamanın sözceleri her daim cümleler üstü bir şeydir.

Foucault’nun cinsellik argümanı üzerine inceleme yaptığımızda klasik tarihle filozofun kavramı ele aldığı konunun tarihi oldukça farklılaşmaktadır. Klasik bağlamda Freud dönemine kadar gelen süreçte cinsellik kavramı üzerine hiç konuşulmamıştır. Bu bağlamda Freud tarihi anlamda bir kırılma noktasıdır. Foucault’nun irdelemelerine baktığımızda ise cinsellik üzerine en çok konuşulan zamanın klasik dönem olduğunu söyler. Onun için konuşmaktan utandığımız şeyler ilgi ile karşılanır fakat serbestçe konuştuğumuz şeyler ise kuşkuyla karşılanır. Bu bağlamda akıl yürütme biçiminde karşımıza çıkan sözcükler, toplumu tüm noktalarına kadar kuşattığı için düşünürlerin satır aralarında gizli kalmışlardır. Sözcüklerin gizli kalmış olması filozof için bir bastırmanın nesnesi olarak ifade edilmektedir. O halde sözcükler oralardan çekilip çıkartılmalıdır. Dolayısıyla sözcüklerin peşini bırakmamanın boyutu ifade etmek istediğini ifade etmesiyle ilgilidir.

Filozof klasik tarih anlayışının ihmalkâr olarak davrandığı gizli kalmış olguları epistemenin taşıyıcısı olarak görmektedir. Oana göre bir zamanın formu,

⁷⁴Gilles Deleuze, **Bilgi: Foucault Üzerine Dersler 22 Ekim-17 Aralık 1985**, Otonom Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2019, s.84-85.

söylenecek her şeyi ifade edebilen, her şeyi gösterebilen biçime sahip olmalıdır. Bu bağlamda tarihe dayalı tüm formasyonların ilkeleri doğuştan gelen epistemedir. Bu ilkeleri önem farkları oluşturarak sınıfsal bir çizgide düzenlemek tam da yorumcuların yapması gerekendir. Lakin arşivcinin arkeolojik çalışmaları tarihsel yapının her ilkesinin episteme önemi yüklediği kaotik bir birikim üstüne yoğunlaşmak anlamı taşır. Foucault'a göre "fonksiyona dayalı yapılar formsal düzenlemeler içine atılmış ve maskeleyiş şeklinde tarihe dayalı içeriklerdir."⁷⁵ Tüm bu içerikler bizzat tutarlılıkları oluşturan güçleri, maskeleri üreten kuvvetleri gözler önüne sermeye yaramaktadır. Filozof bu içeriklerin geneline 'ırklaştırılan epistemeler' adını vermektedir.

Arkeolojinin dinamiklerinde yatan bu olguyu şöyle tanımlar: "Kavramsal olarak tanımlanmayan epistemeler, gerektiği kadar benimsenir duruma gelmemiş epistemeler; kırılğan epistemeler, sınıfsal açıdan epistemeler, istenilen bilimsellik ya da episteme seviyesinin altındaki bilgi süreçleri olarak bertaraf edilmiş tüm bir takım episteme."⁷⁶ O halde arekoloji belirtilen episteme türünden sonra söylemleri eleştirme imkanı sunmaktadır. Filozofa göre arekoloji; "Yerel, kesintili, bertaraf edilmiş, meşru kılınmış bilmeleri, gerçek episteme adına, bir zümrenin elinde bulunan bir bilimin hakları adına filitreden geçirmeyi, hiyerarşik yapıya sokmayı isteyen bütünlükçü düşünce mercine karşı eyleme geçirmektir."⁷⁷ O halde denilebilir ki Foucault'nun arşivi, görmeye ve işitmeye dayalı birlikteliğe karşılık gelmektedir. daha önce belirtilen sözcüksel bölümün birlikteliği olan görsel durum 'ışık rejimi' olarak ifade edilir.

Işık ortamda bulunan nesnelerin üzerinde görünürlük yaratımı bağlamında değil, nesneler dahil görünürlüğün kendisi olduğu anlamındadır. Kavram maddeleri organize ederek nesnenin işleviyle uyumla hale getirir. Çalışmamın ilerleyen bölümlerinde irdelenecek olan biyopolitik ve biyoiktidar ilişkisi içinde hastahane, okul, hapishane, kışlanın ışık rejimi ile dönüştürülerek cezalandırmanın, yerleştirmenin, eğitmenin konumuna dönüştüğünü görmekteyiz. O halde belirtilen ışık disipline dilecek olan davranışın açık seçik halde belirginleştirilmesidir. Michel Foucault'nun modelleri önceki bölümlerde bahsedilen soykütük ve arkeoloji

⁷⁵ Michel Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir: Collège de France Dersleri**; 28 Ocak 1976 Tarihli Ders, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002, s.23.

⁷⁶ Michel Foucault, Age., s.23.

⁷⁷ Michel Foucault, Age., s.24-25.

karşısındaki tutumlara karşılık gelmektedir. Filozofa göre bir araştırmanın malzemesi arkeolojik olarak araştırmanın problemide soykütüksel olarak incelenmelidir.

2.3. BEDEN İNŞASININ TARİHSELLİĞİ

Michel Foucault'nun yazılarının en net ifadesi yaşam ve varoluşın öğeleri arasındaki birlikteliğin kaotik doğasına atıfta bulunmasıdır. Filozofun felsefesi bağıntı kurma ve ilişkilendirme çerçevesinde farklılık ve ayrı olma durumlarının gerçekliğini zorunlu kılarak problemleştiren eleştiri etkinliği olarak görebiliriz. Diğer ifadeyle filozof, bağlam ve ilişkiyi süreklilik ve düzen kurmanın karşısına koyarak felsefenin bilgisel tarafını yeniden kurgulamıştır. Böylelikle bu yeni bilgi anlayışı, bilgiye konu olan bir çok görünen, üzerine başka biçimde konuşmaya ve yeni biçimde kurgulanmış evrende irdelemeye imkan sağlamıştır.

Foucault'ya göre felsefenin açık ödevi olan görünüm tarihi serüvende etkili olmayı sağlamış daha önce ifade edilmemiş ifade eden ve sadece düşüncenin oluşma, dönüşme kriterlerine yoğunlaşanlar olarak iki farklı filozof şekli üretmiştir. Foucault birinci biçimde filozof olmayı istemeyen birisidir. Ona göre “felsefede yeniliğin biçimi gerçekliğin epistemesini kullanışlı kılarak muhatabına gerçekliği nasıl elde edebileceğini söyler.”⁷⁸ Filozofun uzak durduğu şey okura herhangi bir kuram önermektir. Onun gayesi arekolojiye dayalı bir anlatı sunmaktır. Foucault çalışmamızın ana konusu olan beden üzerinden de fikirlerini arkeoloji temeline dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. Filozofun beden üzerinde yoğunlaştığı fikirlerin tamamı 17.yy sonrası oluşturulan beden felsefesinin nokta bir ifadeyle hümanizme dayalı gelişen beden fikrinin karşısına konumlanmıştır. Foucault'nun yaşadığı dönemde varoluşçuluğa dayalı bir nesne tasarımının yoğunlaştığı dönemdir.

Bu tasarıda beden özgür bir konumdur ve anlamın tarihler üstü yansımasıdır. Filozofa göre ise kültüre dayalı tarih anlayışı incelendiğinde varoluş felsefesinin hümanist bedene dair geliştirdiği fikirler geçersiz olmaktadır. Çünkü reform ve rönesans hareketlerinden sonra insanın kültür içinde kendine ait bir konumu olmadığı son yüzyıllarda ise bedenın nesne konumuna indirgenip yeniden üretilmesi söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bu perspektifte insan terimi son dönemde çıkmış bir söylemdir. İnsanın natural dünya alanında irdelenmesi ile

⁷⁸ Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2003, s.126.

başlayan ve merkezileştirme sürecindeki ilkesel tutuma bakıldığında, egemen olma, güçlü olma gibi bir sıfatı taşımadığı bu bağlamda modernitenin getirdiği varlık anlayışı içinde insanın var olamadığı görülmektedir. 20.yy ile birlikte insan kavramı klasik dönem anlayışında ki Tanrı fikrinin yerine geçmiştir. Foucault'ya göre aydınlanma çağından sonraki akıl antropolojik ve hümanist bir yapı içinde olduğundan dolayı varoluş olgusuna dayanak oluşturma ve determinizmi sağlama görevi yüklemiştir. Metafizik bağlamda güçlü bir beden düşüncesi de bunun sonucudur.

Foucault 19.yy tüm bilimlerinde bedene verilen ayrıcalıklı konumun olumsuz sonucuna bakmaktadır. Filozofa göre “bedenin epistemeye içerik halinde bulunması özerklik ve dışlanma gibi Komünizmin problemlerine yanıt oluşturma çalışmasıdır. Lakin birey, tüm bilimlerin konusu haline geldikçe onun gerçekliğine inilememiş ve ortamdaki kaybolmuştur. Foucault amacını sağlayamayan hümanist bakış açısının karşısına ‘söylemin tarihsel bedenini’ getirmiştir.”⁷⁹ Foucault felsefesi içerisinde arkeoloji söylemin alanı şeklinde oluşmuş olan insan bedenin inşa koşullarını irdeleyerek bedenin tarih serüveni içerisinde oluşumunu incelemiştir. Bu perspektifte Foucault, arkeoloji düzenlemesini de fenomeni arşive dayalı araştırmalarda gerçekleşen oluşum olarak görür. Bedenin köken ve anlam itibarı ile araştırma konusu haline gelmesi yeni bir felsefi fikir üretimini sağlamaktadır. Foucault'nun bedene ait saptadığı sorular yeni bir beden soruşturmasının aksiyomudur. “Filozofun sorusu artık dünyanın beden tarafından nasıl yaşanabildiği, deneyimlenebildiği değildir. Sorun bizleri etki altına alan sistemsel yapıya ait olması, fonksiyon oluşturma, belirtilen yapıda bağlayıcı olarak var olabilmesi çerçevesinde bir bedene zorunlu kılınan şartların bilinmesidir.”⁸⁰

Bu modelde beden hakkında ifadede bulunmanın verili bir imkanın neticesinde şekil aldığı klasik yöntemle beden felsefesi yaparken işe koşullanmayan diğer olgularla kaotik ilişkiler olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Foucault bu modelle bedeni modernitenin dayattığı transandantal tarih anlayışından kurtarmayı hedefler. Ona göre 17.yy ile birlikte Avrupa felsefesinin yapısal özelliği bilinci beden ile özdeşleştirip yüceltmesidir. Diğer yandan filozof bir olgunun tarihsel başlangıcını

⁷⁹ Michel Foucault, “**Bir Soruya Cevap**”, **Felsefe Sahnesi, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan**, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s.120.

⁸⁰ Michel Foucault, “**Michel Foucault ile Söyleşi**”, **Felsefe Sahnesi, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan**, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s.263.

ele alırken değişimlerin izini sürdüğünü belirtmiştir. Kısaca tarihin klasik görünümüne göre sürekliliğe dayanarak incelenmesi insanın bedeni oluş ve olaylara göre kullanmasını gerektirmiştir. Böylelikle klasik tarih tüm ilerleyişini verili bir bedeni varsayarak sentetik akitiviteye bağlanmış olarak görür. Foucault'nun beden çalışmalarının özgünlüğünün kaynağı tarihi yeniden okumak, arekolojik saptamaları ve soykütük olgularıdır.

Arkeolojinin sunduğu arşiv, araştırmanın yapıldığı dönemin değişkenlerini, paradigmalarını sağlarken soykütük analizinde arşivin ortaya koyduğu çokluğun sınırlamasını yaparak ve tüm kabul edilenleri göz ardı ederek bedeni bütünüyle deney üstü özelliklerinden sıyrarak bedenin inşasına imkan tanımamaktadır. Filozofa göre “soykütüğün tarihsel serüveni araştırmacıyı bedenin tarihi içinde nasıl inşa edildiğinin göstergesine ulaştırmayı sağlayarak anlamın temel ögesi olan epistemelerin, yanısıra objektif biçimlerin ne şekilde oluşturulduğunu anlama imkanı sunar.”⁸¹ Tüm belirteçler filozof bağlamında oldukça fazla belirteçlerdir. Çünkü soykütüksel incelemeler bilim dışı, yada pozitivist model gibi teori arasında bir diyalektik süreci üreterek teorik otoriteye dönüşme istencini taşımaktadır. Bu bağlamda teorinin baskısıyla akıla dayalı sorunları vardır.

Michel Foucault'nun iktidarların kuruluş amaçlarını soykütük ve arkolojik araştırmaları sonucu saptadığını görmekteyiz. Akıl yoksunluğu, cinsellik, gözetim, cezalandırma gibi ilkeler üzerinde yaptığı arkeolojik çalışmalar, iktidarların her tarihsel zamanda kendisini yeniden yaratma biçimini göstermektedir. Tüm bu araştırmaların en temelde ortaya koyduğu netice bedenin tarihsel bir gerçeklik olmasıdır. İlk bölümlerde incelediğim şekliyle her dönemin iktidarı kendisini içinde bulunduğu koşul ve ortama adapte ederek beden üzerinde varlığını yeniden yaratmıştır. Son dönemin iktidar anlayışında bireyin kendi iktidarını devlete vermesi sonucu karşılığında iktidar tarafından sıkı bir disipline edilme biçimini görmekteyiz. Foucault'nun işlevler empoze ettiği iktidar gerçekliğine yönelik görüşleri onun en çok eleştirilen tezi konumundadır. Filozofun tüm çalışmaları genel ifade ile siyasal güç çerçevesine empoze edilerek irdelendiği için filozof sadece politik güç eleştirisiyle uğraşmakla anılmıştır. Bu anılma durumu onun çabasını göz ardı etmek olarak anlaşılmaktadır. “Filozof çoğu kez söylemlerinin ardına politik güç

⁸¹ Michel Foucault, “**Hakikat ve İktidar**”, **Entelektüelin Siyasi İşlevi**, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, s. 67- 68

gerçekliğini konumlandıramadığını, nitekim belirlenimin kökenine dayalı bir kavram oluşturmanın mümkün olmadığını, iktidarın özüne inerek ifade etmediğini aksine söylemin işlevi içinde iktidar kavramını ele aldığını ifade etmiştir.”⁸² Foucault “bütün araştırmalarım insan varlığının evrensel zorunluluğu üzerine karşı fikir oluşturma temeline dayalıdır.”⁸³ demiştir. Onun iktidar araştırmaları sonucu ulaşmayı hedeflediği bulguların klasik iktidar yapısından farklı olduğu bellidir.

Filozof düşünsel zemin ve kavramlar arasında bir ayrıştırma yaparak iktidar kavramını tarihsel ilkelerin dayanak olduğu bir yöntemle geliştirmiştir. Filozofa göre kavram olgusu teoriden taban tabana farklıdır. Tüm teoriler öncesinde nesneleştirme üzerine eğilerek hakikatin birikimli görünümünü bozmaktadır. Filozofun iktidar belirlenimi genel kapsamıyla iktidar ilişkisindeki bedenin kavramlarla incelenmesidir. Foucault için beden modernitenin akla dayalı bireyin adıdır. Çünkü bu dönemden sonra anlamlandırma ve üretim ağına girip rasyonalite adı verilen olguya uygun hâle gelmiştir. Filozof neredeyse tüm çalışmalarını akla dayalı kategoriler belirleyerek bedeni bu şekildeki yaşamışlıklarla güdüleyen ayrıştırıcı pratiklere indirgemıştır. Bu bağlamda akıllı-deli, fakir-zengin, suçlu-suçsuz gibi bölünmeler Foucault’nun çalışmalarında oldukça önemli yeri kapsamaktadır. Ayrıca onun delilik, cinsellik gibi olguları ayrıntılı akıl durumları olarak isimlendirdiğide ifade edebiliriz.

Akıl çağı döneminden önce bilincin ele alınışı objektif ve subjektif olmak üzere ikili boyuttadır. Bu doğrultuda subjektif akıl objektif akla yönlenemez. Yani akıl herhangi bir kararı almada ikili yapı içerisindedir. Lakin akıl çağı ile birlikte bilinç sadece subjektif olmayı amaç edinmiştir. Sadece kendi istenciyle karar alma güdümü ortaya koymuştur. Foucault bu durumun felsefi düşünce sisteminde önemli değişimler oluşturduğunu söylemektedir. Ona göre aydınlanma ile birlikte felsefe aklın ve öznelliğin sonucu olarak aşırıya kaçmayı hedefleyen bir yapıdadır. Böyle bir tutumun sebebi dönemin modern bağlamdaki devlet biçiminin aşırı edimlerini gözetim altına alma istencidir. Çünkü bilinç zorunlu olarak öz iktidar ilişkisi üretmiş, bu doğrultuda bedenler ve fenomenler arasında oluşturduğu bağlantılarla yeni biçim oluşturmuştur. Filozofa göre bilinç sahibi olmak olumlu ve olumsuz iki boyut sunar.

⁸² Michel Foucault, “İktidar Üzerine Diyalog”, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, s.182.

⁸³ Michel Foucault; Huck Gutman; Patrick H. Hutton, *Kendini Bilmek*, Om Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul 1998, s.4.

Fakat iki boyutta tek başına kavramı açıklayamazlar. Bilincin ne olduğu ise iki kutup boyutun arasındaki ilişkiler neticesinde sağlanır. Foucault bilince dayalı bu ilişkileri iktidar çerçevesinde dışa vurduğunu söylemektedir. Filozofun çalışmaları iktidarın özüne ilişkin net saptamalar ortaya koyar. İktidar öncelik olarak insanları bölümlere ayırarak yeni kimlikler oluşturur.

Bedenlerin bu kimliklere bağlanmasını sağlayan da kimliklerin uyması gereken yasaları mümkün kılan da iktidarın kendisidir. Filozofa göre bedene iki farklı tanımlama atfedilir; kontrol ve boyun eğme biçimiyle diğerine ait beden ve ruhsal rahatlama veya töz bilgisiyle benliğini oluşturmuş beden.”⁸⁴ Bu bağlamda Foucault “iktidarın, bedenleri kimlikler aracılığıyla bireylerle dönüştürmesi ve kapsayıcı gerçekliklerle birlikte kitlesel bağımlılık yaratmasına ikili kısıtlama demektir.”⁸⁵ Böylelikle günümüzdeki politik, etik gibi felsefi problemlere dayalı bu olgu iktidar probleminin fizik ötesi ve varlıksal yüklemeye tabi kılınmadan kendisini nasıl inşa ettiği, bedenlerin başkası üzerinde iktidar uygulamasında nelerin mümkün olması ve siyasal gücün ne şekilde ilerlediği irdelenmelidir. Siyasal gücün hükümlerlik yoluyla yaşamın her alanına indirgenmesi nesnel kapasite, iletişim teknikleri ve iktidar ilişkileri bağlamında olmaktadır.

Filozofa göre bu üç bağlam biribiri için aracı konumunda olup kendi varlığını diğer ikisinin varlığına borçludur. Diğer taraftan bu üç tip aralarında ki etkileşimi tekdüze ve süregelen şekilde yapmayıp zaman zaman dönemlerin karakterlerini oluşturan ayrıntılı fenomenlere ait yöntemle denge biçiminde durmaktadır. Filozofa göre iktidar ilişkisi beden üstünde değil bedenın edimleri üstünde edimde bulunmaktadır. Yani tüm iktidar tanımlamalarının aksine edimlerin neticesinde bir tanımlaması vardır. Foucault’ya göre “iktidarı ortaya çıkartan iki olgu vardır. politik güç ilk önce bedeni edim biçiminde belirtir ve bedende belirtilen özelliği muhafaza eder. Daha sonra kendisine yönelik gelecek karşılık ve tepkinin yerini açar.”⁸⁶ Bu bağlamda iktidar bedeni merkezi konuma alarak onun üzerinde çeşitli kurumlar, yapılar ile birlikte disipline etme çabası içinde olduğunu belirtebiliriz.

⁸⁴ Michel Foucault , “Özne ve İktidar”, **Özne ve İktidar**, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2014, s.57-87.

⁸⁵ Michel Foucault, A.g.m., s 69.

⁸⁶ Michel Foucault, A.m., s.92.

Çalışmamın bu bölümünde Michel Foucault'nun bedenın üretimine ilişkin kavramları üzerinden bir inşa yaptıktan sonra arkeoloji ve soykütük kavramlarına bağılı olarak bedenın tarihsel bağlamda gelişmini göstererek iktidar ilişkileri ile birlikte incelemesi yapılmıştır. Yine çalışmanın son bölümüne geçerken asıl dikkat çekmek istediğim iktidar ilişkisine dayalı bedenın salgınlara yönelik nasıl disipline edildiğı, nasıl gözetim altında tutulduğı, ceza süreçlerinin neler olduğunu aktarmak olacaktır. Bu bağlamda tarih serüveni içerisinde temele almış olduğum birkaç büyük salgınla birlikte Michel Foucault'nun biyoiktidar ve biyopolitika kavramları üzerinden son dönemde yaşadığımız Covid-19 salgınının temelde iktidar-beden ilişkisini nasıl kurguladığı aktarılacaktır.

3. BÖLÜM BEDEN ÜZERİNDEN BİYOPOLİTİKA VE BİYOİKTİDAR KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE MİCHEL FOUCAULT BAĞLAMINDA SALGINLARA BAKIŞ

3.1. ÜÇ BÜYÜK SALGIN

3.1.1 Veba (Kara Ölüm)

14.yy dünya tarihi için oldukça önemli bir dönemdir. Çünkü bu dönemde her anlamda insanlık tarihinde yer edinmiş gelişmeler yaşanmıştır. En başta bir önceki yüzyıla göre bu yüzyılda devlet erkleri ile birlikte yaşanan anlaşmazlıklar neticesinde kilise, Avrupa dünyasında önemini giderek kaybetmiştir. Halk tabanında bazı kabul görmüş düşünceler eleştirilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda bazı gerçekliklerin farkına varılmıştır. Neticede halkın kendini aydınlatma çabası; kilise etkisinin giderek azalmasını sağlamış, kilisenin istediklerini artık yaptıramaz duruma getirmiştir. Halkın istediğini elde etme çabası isyana sürüklenmelerine neden olmuştur. Dönemin şartları düşünüldüğünde ise isyan etmelerinin sebebi istediklerini elde etmek değil; yaşanan savaşlar, ekonomik buhranlar, hastalıklar ile baş etmek bağlamında olmuştur. Böyle bir toplumsal düzen içerisinde halkın üzerinde hissettikleri ağır yük, devletten beklenen çözüm önerileri ile uyuşmamıştır. Devlet

yapısı; çözüm olarak kendi zararını telafi etmeye gitmiş, ağır yük altında ezilen halka vergileri arttırmış, halkı zorunlu olarak sistemin ezilen tarafına sürüklemiştir. Belki dönem şartları gereği devletin bu tutumu makul karşılanabilse de bu durum halkın isyan etmesinin önüne geçememiştir. Veba'nın ortaya çıktığı bu dönem aslında ülkeler arasında anlaşmazlıkların yoğun olduğu hem diğer kıtalarda hem de Avrupa'da yaşanan savaşların fazla olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Ticaret yollarının hâkimiyetine dayalı problemler; öncüleri İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra İspanya-Almanya-İskoçya gibi ülkelerin de içinde bulunduğu anlaşmazlıklardan ortaya çıkmış ve yüzyıl savaşlarına neden olmuştur.

Tarihi açıdan 1337'de başlayan bu savaşlar 1453 yılına kadar devam etmiştir. Tüm yaşanan savaşların ve dönemin koşullarının kıtlığa yol açtığı süreçte Avrupa halkı kendisini yeni bir kaotik durumun içinde bulmuş ve veba salgını ile karşılaşmıştır. Veba salgını daha önce Avrupa kıtasında görülmüş bir hastalıktır. Fakat 1348 yılında tekrar ortaya çıkan salgın, kıtadaki nüfusun yüzde otuzunu kaybetmesi ile birlikte bütün veba pandemisi içerisinde en yıkıcı görünümdür. Hastalığın neyden kaynaklandığı günümüzde dahi tıbbi açıdan tam belirlenememiş olmakla birlikte ortaya çıktığı dönemdeki insanların konu hakkında çeşitli fikirleri olmuştur. Fikirlerin en temelinde hastalığın kaynağının Tanrı'nın bir cezası olarak nitelendirilmesi vardır. Düşünceye göre Tanrı günahkâr olan insanlara ceza olarak veba salgınına fenomen dünyaya yollamıştır. “Kimileri 14.yy da belirli gezegenlerin bütünleşmesi kaynaklı pandemi olduğunu düşünmüşlerdir.”⁸⁷ Çoğu kişinin kabul gördüğü bir başka inanış ise kötü havanın olmasıdır. “Aşırı sıcak ve nemi içinde barındıran havanın ciğerlere teneffüs ederek hastalıklı bir kan oluşturduğu düşünülmüştür. Kimileri için dünyanın uydusu olarak bilinen Ay'da kara ölüm pandemisini ortaya çıkarmıştır. Tüm bunların yanı sıra volkanik olaylarında hastalığı tetiklediğine inananlar bulunmaktadır. Böyle düşünmelerinin sebebi vebanın ortaya çıktığı coğrafyada Etna yanardağının bulunmasıdır.”⁸⁸ Anlaşıldığı üzere salgının çıktığı dönemde yaşayan insanların zihinlerinde hastalığa dair birçok fikir oluşmuştur. Veba mikrobunun ortaya çıkış noktası Avrupa liman kentleri olmuştur.

⁸⁷ Özlem Genç. “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri”, Tarih Okulu, Sayı: 10, Mayıs – Ağustos 2011, s.125-127.

⁸⁸ Genç, Age., s.126.

Dönemin şartları gereği gemilerin ahşap olması nedeniyle mikrobun yaşaması için uygun ortam bulunmaktadır. Bu bağlamda gemilerle limanlara ulaşan mikroplar ticaret mallarına bulaşıp kıtanın içerisine doğru yayılmıştır. Kısa süre veba mikrobunun ulaştığı yerlerde hayat akışı olumsuz etkilenmiştir. “Pandemi 14.yy da dünyadaki iklim değişikliğinden kaynaklı yakıcı rüzgârların hastalığa sebep olan canlı organizmaları Moğolların ikamet ettiği alana sürüklemesiyle batı coğrafyalarında da kendisini var etme fırsatı bulmuştur. Veba mikrobunu taşıyan canlı organizmalarla birlikte 1331’de Çin’e ticaret yolları ve Moğol orduları aracılığı ile de 1346’da Kırım’daki Ceneviz kenti Kefe’ye yayılmıştı. Hastalıktan kurtulmak için Kefe’den kalyonlarla kaçan Cenevizliler salgını Avrupa’ya taşımışlardı. Salgın 1347 yılı sonunda Messina’da başlamış Akdeniz üzerinden Güney Fransa ve Güney İngiltere’ye ulaşmıştır.”⁸⁹ Salgının giderek hızlandığı dönemde yaygın olduğu coğrafyalarda seyahat etmek çok tehlikeliydi. Gemiler başıboş bırakılmış bir kıtadan diğer kıtaya sürükleniyordu. Ekilen ürünler toplanamıyor, tarım giderek etkisiz hale geliyordu. Hayvan yetiştiriciliği de son derece azalmıştı. İnsan ölümlerinin çok fazla olması; leşlerden beslenen canlıları (Akbaba, kuzgun, domuz, kurt vb.) şehir merkezlerine getirmiş, sokaklarda birbiriyle ölümleri yemek için boğuştukları görülmüştür. Pandemi süresince var olan ani ölümler, hayatın son bulmasını doğal seleksiyon içerisinde bulunmaktan çıkarmış; hayatın beklenen statüsü reddedilmiş zorunlu bir ölüm olgusuna evrilmiştir “Ölümlerin bu denli çok olmasından kaynaklı sanatçılar ölümü o kadar benimsedi ki kavrama yeni bir karakter verdiler. İskelet yapısını temele alarak eserlerinde kullanan sanatçılar ölümün canlı tarafını gözler önüne sermekteydi. Sürekli olarak yaşamın son bulmasına ironik bir gülümseme atfediyorlardı. Hatta halk içerisinde yetkin olan güçleri kızdırabilecek eserler ortaya koyuyorlardı. Sanatçılar ölüm olgusunu genellikle kum saati veya tırpanla betimliyordu.”⁹⁰ Halkın hastalık karşısında nasıl bir tutum sergileyeceği cahil bir toplum olduğundan oldukça karmaşıktır. Çaresizlik fazlaca gözükmektedir. Hatta halkı bir kenara bırakırsak doktorların dahi ne yapacağı konusunda muamma vardır. “Yinede o dönemde tek etkin merci doktorlar olduğundan Kral VI. Philippe vebanın sebepleri ile ilgili Paris Üniversitesi Tıp Fakültesinden rapor istemişti.”⁹¹ “Ortaçağ

⁸⁹ Ziegler Philip, “**Veba.**” Tarih Mecmuası, İstanbul: Hayat Yayınları, , Nisan 1972, s.3.

⁹⁰ Kemal Özden, Mustafa Özmat, “ Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları”, **İdealkent dergisi**, Sayı 12. Nisan 2014, s.65.

⁹¹ Özlem Genç. “**Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa’sına Etkileri**”, Tarih Okulu, Sayı: 10, Mayıs – Ağustos 2011, s.128

doktorları salgından arınmak için yaşanan coğrafyayı terk etmenin gerekliliğini düşünüyordu. Nitekim gidilen yerlerde az sayıda salgına yakalanan insan olduğunu düşünüyorlardı. Bir o kadar da salgına yakalanmamış bireylerin yaşadıkları yerlerde kalmasını lakin herhangi bir toplu ortamlara gitmemesini söyleyen hekimlerde vardı.”⁹²

Hastalıktan korunabilmek için tıp tarihinde salgına dair broşürler yayımlandı. Halkı aydınlatmak için yayımlanan broşürlerde uyulması gereken birçok kural bulunmaktaydı. “Yemek ve içmekte aşırı olan tutumları azaltmak, banyo yapmaktan ve tüm seksüel ilişkilerden kaçınılması gerektiği, neredeyse hiç meyve yenmemesi yasağı, balla yapılmış herhangi bir şeyden uzak durulması durumu, şöminede ateş yakılacaksa çok hafif derecede olması gerektiği, ekonomik durumu iyi olanların amber, misk, biberiye ve benzerlerini ekonomik durumu kötü olanların ise limon, karanfil, zerdeçal ve benzerlerini koklaması gerekmektedir. Yatağa girmeden önce tüm pencereleri kapatmak gerektiği, dumanı ve kokusu odayı doldursun diye ardıc yaprağı yakılması gerektiği ve solunması gerektiği, salgının ortaya çıktığı mevsimsel dönem yaz aylarına denk geliyorsa ısıya dayalı yiyeceklerden kaçınmak ve sürekli et ürünleri yemek gerekmektedir. Tüketilen besinden fazlaca su ve beyaz şarap içilmelidir. Yoğun şekilde sirke kullanılmalıdır. Hava basık bir şekilde ise ayrılmadan önce güller, menekşeler, zambaklar ve benzeri şeyler koklanmalıdır.”⁹³ Hasta halkın varlığını o şehre gelen insanlara belli etmek adına kilisenin çatılarına kara flamalar koymak diğer alınan önlemlerden biridir. “Salgının bulaştığı ve ölen insanların diğer insanlara bulaşıcı etkisi devam ettiği için bir an önce cesetlerden kurtulmak gerekmektedir. Bundan dolayı cesetler evlerin kapısına bırakılıp görevliler tarafından toplanıp uzak yerlere götürülüp atılmaktaydı. Doktorlar tehlike altında daha fazla olduğu için tedbir amaçlı önlük ile eldiven giyip bitkilerle ve zencefil ile yıkanmış burunu koruyucu maskeler takmışlardı. Ama en mantıklı tedbir hastalığın ilk çıktığı noktalardan biri olan İtalya olmuştur. Yapılan tedbirde salgına yakalanan kişinin diğer insanlardan ayrı noktalarda bazı mekânlara kapatılarak karantina sürecini

⁹² Genç, Age., 2011, s.129.

⁹³ Genç, Age., s.129.

başlatmaktır. Böylelikle İtalyanlar az bir biçimde olsa da salgından korunmayı başarmışlardır.”⁹⁴

Tüm bunların yanı sıra hastalığın kentlere olan etkisi ile birlikte kent yönetiminin hastalığın azalmasına yönelik aldığı kararlarda salgının azalması için oldukça önemliydi. Halk arasında karşılaştıkları hastalığın giderek önlenemez olduğu gerçeği insanların yüzüne sert bir şekilde vuruyordu. Bu algıyı besleyen en önemli olgu ise yönetim erkinin salgının başında göstermiş olduğu eylemsizlik halidir. “Köylülüğün toprak sahipliğine bağlı, ufak ve özgürlükçü politik güç yapısı, pandemiye bağlı etkileyici önlemler alınması hususunda yönetsel bir feragatı beraberinde getirmektedir. Salgına bağlı olarak alınan önlemler eyaletlerin kontrolüne bırakılmış olduğu sürece hastalığın bireyler ve metalarla götürülmesine yetecek boşluk sürekli vardır. Lakin ticaretle uğraşanlar bireylerin ve metaların götürülmesini engelleyici yasakların ticari bağlamda olumsuz olgu sunmasından kaynaklı yapılacak önlemlere katı şekilde karşı çıkıyorlardı.”⁹⁵

Feodal erkler hastalığın yaratmış olduğu kitlesel ölümler sonucunda işgücü ve üretim anlamında yaşadıkları kaybı emek sahipleri üzerinde uygulayacakları vergiler ile birlikte almaya çalışıyorlardı. Bu bağlamda veba salgını feodal düzenin dayanmış olduğu mutlakiyetle birlikte aristokrasi ile merkezileşmiştir. Vebanın ölümcül tarafı zenginlere değil daha çok fakir diye nitelendireceğimiz sınıfa ait olmaya başlamıştı. Böylelikle salgın sınıfsal çatışmalar doğuruyordu. “Batılılar salgın ile belirli bir süre yaşadktan sonra pandeminin parası olandan çok daha çok yoksullara yöneldiğini anladılar. Kötü beslenmek zorunda kalan yoksulluk içinde yaşayan halk, mikrop karşısında hiçbir tepki gösteremiyordu. Hastalığa sebep olan farelerin bulunduğu kerpiçten yapılmış evlerde yaşıyorlardı. Parası olanlar için salgından korunmanın yolu yaşadıkları coğrafyayı terk etmektir. Ani bir ölüm karşısında korunabilmek için uzak yerleşim alanlarından malikâneler satın aldılar ve ayrıldıkları evlere yeniden yerleşmeden önce evlerini temizleyecek çalışanlar tuttular. Malikâneleri temizlenmenin akabinde belirli bir süre evlerine fakir kadın oturtuyorlardı, eğer kadın eski evde salgından dolayı ölürse uzak yerlerden alınan malikânelerde

⁹⁴ Genç, Age, s.130.

⁹⁵ Flinn M, “**Avrupa ve Akdeniz Ülkelerinde Veba.**” Tarih ve Toplum, İstanbul: İletişim Yayınları, Mart 1987, s 27.

oturulmaya devam ediliyordu.”⁹⁶ Salgının öneminin son derece arttığı noktada yeni tedbirlerin getirilmesi gerektiği kanaati oldukça yaygınlaştı. Salgını önlemek amacıyla daha önce belirtilen tedbirlerin katı şekilde uygulanması etrafında hemfikir olundu. “Toplumlar yaşam tarzlarını revize ediyordu. Batıda temiz olmanın önemi keşfedilmişti. Böylelikle temizliğe dayalı yaşanan çevrenin korunması ile daimi olarak karantina süreçleri yerinde tedbirler olmaktadır. Çevrenin temizliği ve karantina süreçleri kamu hizmeti olarak eyaletlerin yetkisi alanına alınmıştır. Tüm bunların yanı sıra eyaletler pandeminin önüne geçmek için çalışmalar yapıyorlardı. Bunlara bazen din kurumları da destek oluyordu.”⁹⁷ “Eyaletler alınan önlemler içinde pazar alanlarını her akşam hijyen altına almaya başladı, et ürünler bulunan torbalar sürekli temizlendi, toplu satışın olduğu yerlere atık atmak yasaklandı ve eyaletlerin işlettiği hamamlar açıldı.”⁹⁸ Alınan önlemler içerisinde en önemlisi karantina önlemdir. Bu bağlamda “Karantina süreçleri 14.yy da Adriyatik kıyılarında uygulanmaya başlandı. Doğu coğrafyalarından gelen tüm deniz taşıtları karantina için belirli limanlara bağlandı. Gelen yolcular bir ayı aşkın şekilde deniz taşıtlarına kontrol altına alınmaktadır ve asla oradan çıkmasına izin verilmemektedir.”⁹⁹

Tarihsel anlamda baktığımızda Ortaçağ döneminde tıp alanı bağımsız bir alan olmamakla birlikte doğa felsefesinin alt dalı olarak bilinmekteydi. Hekim kavramı bu anlamda mesleki bir kavram değildi. Hekimler sadece zengin sınıfın ulaşabileceği kişiler olarak bilinmekteydi. Ancak bu durum salgının yıkıcı etkisini ortadan kaldırmak için engel teşkil ediyordu. Salgını kontrol altına almak sadece tabanda gerçekleştirilirse mümkündür. “Bu bağlamda salgın hastalık tabi çalışmaların yeteri kadar faydalı olmadığını gösterirken, toplum sağlığı terminolojisinin de temelini atmış oldular. Almanya ve İtalya’nın eyaletlerinde ticaret ile uğraşanlar ve zenginler, sağlık heyetleriyle beraber salgın evleri de kurdular; karantina sürecini başlatıp pandeminin işleyişini görmek amacıyla ölümün kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Sağlık süreçlerinin ilerlemesi ile birlikte ortaya çıkan kuruluşlar salgının ilerlemesini

⁹⁶ Kemal Özden, Mustafa Özmat, “Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları”, **İdealkent dergisi**, Sayı 12. Nisan 2014, s 67.

⁹⁷ Çıpa, H. Erdem. “Mc Neill’in” “Salgınlar ve halklar”ı Üzerine Düşünceler.” **Toplumsal Tarih**, Sayı. 22, Cilt. 4, Ekim 1995, 17-22.

⁹⁸ Kemal Özden, Mustafa Özmat, “Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları”, **İdealkent dergisi**, Sayı 12. Nisan 2014, s 68.

⁹⁹ Emine Atabek, **Ortaçağ Tababeti**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1977.

batı coğrafyasında tamamen bitirmese de etkisini azalttı.”¹⁰⁰ Veba salgını sadece salgın olmaktan çıktı ve kent yönetimini oldukça etkiledi. Bu etkilenme yönetim fonksiyonlarında ki değişimi de hızlandırmıştır. Yeni örgütlenme yapıları oluşmaya başlamıştır. “İtalya; salgını taşıyan deniz araçlarının, bireyleri ve metaları birlikte tutmak üzere bir Üçler Komitesi atayarak bir politikaya öncülük etmiştir. Karantina süresince işçiler yüklü eşyaları sürekli havalandırdılar. Komite, ölüm sayısının artması sonucu karantina sürecine tabi olmayanları ölüm cezasına çarptırdı. Ne yazık ki karantina sürecinin de harika bir şekilde uygulanmadığı da görülmektedir. Venedik ve Cenova gibi kimi yerlerde yaşayan nüfusun %50’si yok olduktan sonra karantina süreci başlamıştır .”¹⁰¹ Veba hastalığı yarattığı etki ile kentleri tamamen hayalet. Kasabalara çevirmiş ve sosyal hayatı tamamen ortadan kaldırmıştır. Ölümü bekleyen kitleler, bu bekleyiş sürerken şahıslarını tuhaf bir çatışmanın içinde bulmaktadır. “Salgından korunmak için alınan önlemler, vebadan salgına yakalanıp ölmekten daha acıtıcı bir gerçekliktir. Fakirler uzuvlarına ses çıkaran şeyler takıp salgına yakalanan ve yaşamı son bulanları salgın evlerine taşıyan ölü hamalları ile de uğraşmak zorundaydı.”¹⁰² “Zenginler villalarına sığınırken, halktan hastalar kalabalık hastanelerde 20 ile 80 gün arasında karantina sürecine dâhil ediliyordu. Veba evlerinden bazıları hastalar ile salgının bulaştığı insanları farklı mekanlara koyarlarken bazıları ise aynı odada karantinaya alıyorlardı. Veba evlerinde kadınlara tecavüz ve istismarın olması nedeniyle birçok kadın intihar etti. Hastalığa karşı örülen bu yapılarda adaletsizliğin son derece fazla olduğu bilinse de vebanın işleyişini durdurma konusunda oldukça etkili olduğu söylenebilir.”¹⁰³

Batının kara ölümden arınmasının aynı zamanda bir daha tekerrür etmemesinin nedenlerinden en önemlisi var olan bina yapımı şeklinin iyileştirmesi ve yeniden üretilmesidir. Bu bağlamda salgın Batı’da yapılaşmayı ve yapım aşamasında ki yöntemleri, malzemeleri önemli ölçüde revize etmiştir. Avrupa veba’dan kurtuluşunu büyük ölçüde evlerin yeniden düzenlenmesine borçludur. Veba dönemlerine bakıldığında ev yapıları genelde topraktan oluşturulmuş çatılarında samanların kullanıldığı, kurutulmamış kerestelerin bulunduğu görünümde iken

¹⁰⁰ Kemal Özden, Mustafa Özmat, “Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları”, **İdealkent dergisi**, Sayı 12. Nisan 2014, s 69.

¹⁰¹ Kemal Özden, Mustafa Özmat, “Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları”, **İdealkent dergisi**, Sayı 12. Nisan 2014, s 69.

¹⁰² Özden Özmat, Age, s.70.

¹⁰³ Özden Özmat, Age, s.70.

hastalığı yaygınlaştıran fare, sıçan gibi canlılar için yaşam alanı sunuyordu. Mimarinin değişmesi ile birlikte yeniden düzenlenmiş evlerde hastalığı yayacak canlıların olmaması salgını tamamen azaltmıştır. “Huberman; İtalya’da insan us’unun ve ön görüşlülüğünün tabi kılındığı tüm önlemlerin alındığını, şehirlerin hijyen altında tutulduğunu hastalığa yakalanma şüphesi olan bireylerin şehre sokulmadığını, insan sağlığının sürekliliğini sağlamak için şehir yönetimlerinin sürekli geri bildirimler yayınladığını söylemektedir.”¹⁰⁴

Veba salgınının yıkıcı etkilerini sadece sosyal hayatın bozulması, insanların yaşam koşullarının aniden değişmesi, ölümlerin son derece artması olarak algılamak salgının ciddiyetini azaltmış olacaktır. Teorik anlamdaki değişiklikler pratik hayata yansıdığına daha karmaşık bir hâl almaktadır. Toplumların ayakta kalmasını sağlayan demografik yapının bozulması pratik ölçüdeki hayatın bozulması demektir. Bu bağlamda veba salgının yarattığı tüm değişimler içerisinde en önemlilerinden birisi de demografik sonuçlar üzerine yaşanan değişimlerdir. Nüfusun demografik yapısı rakamlardan ziyade; toplumsal farklılaşmaya karşılık gelmektedir. “Salgınla birlikte yaşanan büyük kıtlık, veba ile birlikte batıda oldukça çok insan kaybına neden olmuştur. 1316 yılının mayıs ayı başından ekim ayı ortalarına kadar kent yönetimi 2794 cesedin gömülmesi üzerine emir vermiştir.

Şehirde yaşayan nüfusun yirmi bini geçmediği düşünüldüğünde oldukça yüksek bir sayı ile karşılaşmaktayız. Çeyrek asır geçtikten sonra oldukça korkutucu bir felaket olan kara ölüm ilk darbeden net bir biçimde sıyrılamamış olan dünyanın tamamen üstüne çökmüştür. Bu salgın tarihte konuşulan salgınlardan daha etkileyicidir. 1347’den 1350’ye kadar batı ülkelerinin sahip olduğu nüfusun sadece %30’u kalmıştır.”¹⁰⁵ “Papa IV. Clement’in görevlendirdiği ölümleri saymak için çalışanların tahminine göre salgının etki alanı içinde bulunan nüfusun büyük çoğunluğu ölmüştür. Ayrıca Fransa nüfusunun yarısı, İngiltere nüfusunun da üçte biri veba’dan ölmüştür. 1348-1350 yılları arasında İtalya nüfusunun %60’ı öldü. Paris’te 50.000, Londra’da 100.000, Floransa’da 80.000 kişi hayatını kaybetti. Fransa Albi’de

¹⁰⁴ Huberman, Leo, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, İstanbul: İletişim Yayınları, 10. Baskı, 2010, s.61.

¹⁰⁵ Pirenne, Henri. **Ortaçağ Avrupa’sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Çev: (Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: İletişim, 2012, s.216.

nüfusun yarısından fazlası, Montpellier’de ise nüfusun %80’inden fazlası ölmüştü.”¹⁰⁶ “Marsilya’da da bir ayda 56.000 kişi öldü. Bu kadar ölüye şehir mezarlıklarında yer bulunamadı. Üst üste yığılan cesetlerden yayılan koku, yerel yetkilileri şehir dışında yeni mezarlıklar açmaya zorladı. Birçok şehirde işçiler, ölümlere yetişecek kadar çukur kazamıyordu. Bazı çukurlara 15.000 ceset yığılmıştı. Yoksul ölümler on metre derinliğinde isimsiz çukurlara gömülüyordu. Nüfusu korumak için, 1348 yılında Venedik kentine dışarıdan gelenlere yurttaşlık verildi. Köln’de 21.000 kişinin ölümünün ardından 4000 düğün yapıldı. Veba 1362 ve 1369’da yeniden ortaya çıktı. Nüfusu 1330’da 120 bin olan Floransa şehri, sekiz veba salgınından sonra 1427’de 37 bin kişinin yaşadığı bir şehir haline geldi. Ekim ve hasat yapılmaması nedeniyle oluşan kıtlık ölü sayısını arttırdı ve Avrupa, 13.yüzyıldaki nüfusuna tekrar 16.yüzyılda ulaştı.”¹⁰⁷ Vebanın sosyal yaşam ve dini yaşam üzerinde de birçok etkisi vardır.

Sosyal etkileri göz önünde bulundurduğumuzda karşımıza ilk çıkan unsur vasiyetnamelerdir. Salgından sağ kurtulacağına dair inancını yitirmiş çoğu birey, salgından dolayı öldüklerinde edindikleri mülkiyetlerin tanımadığı kişilere geçmesini istememişlerdir. Bu bağlamda pandemi de vasiyet kaleme alanların oranında büyük yükseliş yaşanmıştır. Salgın döneminde diğer sosyal etkide kişiler arası ilişkilerin zayıflaması olmuştur. Aile içindeki bireyler birbirlerine yasak durumuna gelmiştir. İnsanların birbirinden uzak durması ölümlerini gömecek kişileri bulmasını zorlaştırmıştır. Bu noktada ölen kişi aile üyeleri tarafından bir çukura gömülmektedir. Ölü sayısının fazla olmasından kaynaklı kiliselerde çan çalma durumu da ortadan kalkmıştır. Veba salgınının kadınlar üzerinde de sosyal etki yarattığı bilinmektedir. Salgından önce kentlerde yaşayan çiftler maddi kaygılar yüzünden geç evlenirken vebadan sonra hayatta kalanlar çok fazla yıkım gördükleri için hayatı ertelemekten uzak durup erken evlenmeye başlamışlardır. Ayrıca salgından kaynaklı ölümler neticesinde işgücü azaldığı için kadınların da çalışma hayatına girdikleri bilinmektedir. İnsana dair önemli bir yeri bulunan din yaşamının da vebadan etkilendiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda ölümlerin artması neticesinde birçok ayin iptal edilmek zorunda kalmıştır. Ölenlerin ruhban sınıfından olması da

¹⁰⁶ Kemal Özden, Mustafa Özmat, “ **Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları**”, İdealkent dergisi, Sayı 12. Nisan 2014, s 75.

¹⁰⁷ Özden Özmat, Age., s.76.

kilisenin halk üzerinde olan etkisinin zayıflamasına neden olmuştur. Derhal bu eksikliği gidermek amacıyla standartların dışına çıkılarak salgından karısını kaybeden orta yaşlardaki adamlar, rahip olarak atanmıştır. Bazı durumlardan eşleri de alınmış hatta genç yaşta olanlarda kiliseye dâhil edilerek çeşitli sorumluluklar verilmiştir. Bu durumda kilisede yetkin kişilerin azalmasına yol açmıştır. Ancak vebanın kilise üzerindeki etkisi din adamlarından yeteri kadar güven duygusunu alamamalarıdır. Çünkü topluma, her anlamda güven duyduğu kilise adamlarına salgının nedenini sorduklarında yeteri kadar açıklama yapılmamıştır. Nitekim verilen salt yanıt yaratıcının cezası olmasıdır. Fakat gelinen noktada hiç kimse bu açıklamayı dikkate almamıştır. “Veba salgının sosyal hayat içerisinde ‘ölüm dansı’ denilen bir kavramı sokmuştur. Salgının görüntüsü olarak vuku bulan yüksek ateş, hastalığa yakalanan bireylerde kimi zaman yüksek titremelere neden olmaktadır. Böyle bir görüntü karşısında toplum titremeleri ölüm dansı biçiminde kavramsallaştırmıştır.”¹⁰⁸

Ortaçağ süresince insanlar; birçok salgınla mücadele ettiler. Salgınlar tezde belirttiğim gibi nüfus kaybı, ekonomik değişimler, sosyal değişimler, dini değişimler ile birlikte büyük bozulmalara neden olmuştur. Lakin salgının yayılmasını önleme düşüncesinin halk sağlığı için yeni politikaların oluşması ve kontrol merkezlerinin açılması koruyucu sağlık hizmetlerinin gelişmesine öncülük yapmıştır. Bunların yanında toplumun artık dini erklere olan güveni de zedelendi. Bu nedenle insanlar daha geç evlenmeye başladılar. Evli olanlar ise soyun devamlılığı için en az beş çocuk yaptılar. Tüm bu gelişmeler etkisini 19.yüzyıla kadar devam ettirecek ekonomik ve sosyal duraksamalara yol açtı. Salgından kaynaklı milyonlarca insanın ölmesi nüfus artışını iki yüzyıl duraksattı. Bilim insanlarına göre veba salgını yaşanmamış olsaydı nüfus artışına bağlı olarak günümüzde vebanın yerini açlık olgusu almış olacaktı. Salgının önlenmesi amacıyla kısıtlanan ve belirli aralıklarla yasaklamalara maruz kalan insan, emtia hareketlerinin ticaretini tümüyle durma noktasına getirmiştir.

Bu bağlamda tüccarlar yeni pazar yerleri aramaya başlamışlardır. Ekonomik anlamda yaşanan bu arayış ileride diğer ülkelerin katılması ile birlikte emperyalizm adını verecekleri bir olguya dönüşecektir. Veba ulusal anlamda sınırların

¹⁰⁸ Özlem Genç, “**Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa’sına Etkileri**”, Tarih Okulu, Sayı: 10, Mayıs –Ağustos 2011, s.142.

korunmasını sağladı. Koruyucu sağlık hizmetlerinin oluşmasına öncülük ederek ilk defa zorla uygulanan sağlık önlemleri, hastaların tecrit edilmesi, karantina olgusunun ortaya çıkması 14.yy. veba salgını neticesinde olmuştur. Hızla yayılan salgın hasta veya hasta olması muhtemel olan kişilerden derhal uzaklaşmasını zorunlu kılarken vebalı yerleşim bölgeleri yok edildiler. Böyle bir yaklaşım o zamana kadar yerleşmiş olan ahlaki değerlerin yeniden sorgulanması ve toplumda ahlaki değerleri korumaya çalışan kurumların etkisini ortadan kaldırmıştır. Veba salgını insanın doğa ile ilgili düşüncesini de oldukça etkilemiştir.

Zamanında önemsenen doğa, artık korku ve endişe veren çatışılması gereken düşman rolünü almıştır. Bilim insanları, doktorlar, ekonomistler ve coğrafyacılar kendilerini ve insanlığı ortadan kaldırmak isteyen doğal güçleri etkisiz hale getirmeye adanmışlardır. İnsan soyu artık demiryolları, santraller, atom bombaları, tıbbi ilaçlar ile birlikte doğayla savaştılar. 1348 yılında başlayan kıtlık ve hastalık tohumları fareler, pireler ve sıçanlar ile atılmıştı. Fakat günümüzde yaşadığımız modern düşüncenin neticesinde ortaya çıkan küresel ısınma, çevre kirliliği gibi sorunların tohumları da insan faaliyetleri ile birlikte atılmıştır.

3.1.2. İspanyol Gribi

Dünya tarihinde insan yaşamına dair oldukça fazla etkisi bulunan başka bir salgın da 1914-1918 tarihleri arasında yaşanan İspanyol Gribi'dir. 1900'lü yılların başlarında buharlı taşıtlar ile birlikte deniz taşımacılığında büyük ilerlemeler bulunmaktadır. İnsanlık için önemli bir buluş olarak nitelendirilen bu gelişme aynı zamanda salgın bağlamında yayılımı hızlandırmıştır. "İspanyol Gribi öncesinde 1889 yılında yaşanan grip pandemisi asrın kolera epidemisini geçmişti. Ancak salgın milyonları etkilese de gripten pek korkan yoktu. Fazla bir biçimde yaşlılara etki eden grip, halkın yaşam biçimini deformasyon etmeden ilerleyen bir mutant biçiminde görülmektedir. Fakat salgın oldukça korkunç bir virüsten kaynaklansaydı netice oldukça önemli olurdu."¹⁰⁹

Salgının nasıl ortaya çıktığına ilişkin olarak açıklama yapabilmemiz hastalığın çıktığı döneme bağlı olarak oldukça güç bir durumdur. Çünkü İspanyol

¹⁰⁹ Kemal Temel, *Gelmiş Geçmiş En Büyük Katil: 1918 "İspanyol" Gribi*, Betim Yayınları, İstanbul, 2020, s. 44-46.

Gribi'nin yaşandığı tarih I. Dünya savaşı yıllarına denk gelmektedir. “Öncelikle, birçok devletin katılmış olduğu savaşta yazılı belgelere ulaşmak ve ulaşılan belgelerin güvenilir olarak kabul edilmesi oldukça zordur.”¹¹⁰ Savaş birçok kontrol çabası, haber erişimi özgürlüğünün kısıtlanması, halkın yaşanan olumsuzluklardan haberi olmaması adına gazetelerin yayın yasağının bulunması salgının nerede çıktığının tespit edilmesini zorlaştırmıştır. Aynı zamanda savaştan kaynaklı olarak sürekli yer değiştirmelerde salgının kökeni hakkında bilgi vermeyi güçleştirmiştir. İspanyol Gribi'nin ortaya çıktığı yer konusunda Çin'i temele alan düşünceler bulanmaktaydı. Asya'da 20.yy da 400 milyonun üstünde insan yaşamaktaydı “Nüfus çoğu coğrafyalar ile karşılaştırıldığında nitekim fazlaydı. Kanatlı hayvan sayısının da fazla olmasından dolayı küçük çağlı grip salgınları görülmekteydi. Çin'in 1914 öncesi dönemde de pek çok grip salgınına ev sahipliği yaptığı iddia edildi, ancak bunu kuvvetle destekleyecek delil eksikliği hemen göze çarpmaktaydı. Yapılan araştırmalar neticesinde daha önce yaşanan grip vakalarının hiçbir zaman pandemiye dönüşmediği tespit edildi ve İspanyol Gribi'nin Çin kaynaklı olmadığı anlaşıldı.”¹¹¹ İspanyol gribi ile ilgili olarak nasıl önlemler alınacağı bilim insanları arasında kararsızlığa neden olmuştur. “Çünkü mücadele etmek için sağlık ekiplerinin önünde üç büyük dezavantaj bulunmaktaydı: İlki 19.yy da önde gelen mikrobiyologlarından Richard F.J. Pfeiffer'in hastalıklara yol açan nedensel mikro organizmaları bulduğunu iddia etmesiydi. Ancak daha sonra yapılan çalışmalarda Pfeiffer'in bulduğu basilin gribe yol açan bakteri olmadığı tespit edildi. Bu yanlış birçok bilim adamını araştırmalar için gösterdiği emek açısından büyük kayıplara uğrattı. İkinci olarak salgın sebebini araştıran bilim insanları laboratuvarlarda yeterli biçimde mikrobiyolojik araştırma gerçekleştirmediler. Salgının bireylere ait bulaşıcı olduğu yanı sıra kanatlı hayvanlarda görüldüğü düşüncesi hiç realist gelmiyordu. Son olarak 20.yy başlarında grip virüsünü görebilmek için ileri düzeyde mikroskopik alet olmaması bilim adamlarının virüsü mikrobiyolojik olarak incelemelerine büyük darbe indirdi. 1930'lu yıllarda elektron mikroskobunun geliştirilmesi ile beraber virolojide çok önemli adımlar atıldı.”¹¹²

¹¹⁰ Murat Yolun, **İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman,2012, sf. 75.

¹¹¹ Yolun, Age., s.76.

¹¹² Murat Yolun, **İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman, 2012, sf. 88.

Belirtmiş olduğum üç dezavantajdan dolayı doktorlar ve bilim insanları salgının önlenmesine yönelik birbirinden farklı çözümler belirtiyorlardı. Fakat hepsinin üzerinde uzlaştığı tek nokta gribin bulaşıcı bir etkisi olduğu ve hastalığa yakalanan kişinin acil şekilde izole edilmesiydi. Yine pek çok doktor; gribin tedavisi için istirahat, iyi gıda tüketimi, hijyen kurallarına uyma gibi temel olarak üç öneride bulundu. Bu önerilen tedavi yöntemleri haricinde belirttiğim gibi doktorlar arasında derin fikir ayrılıkları vardı. Grip oldukça hızlı yayılan bir hastalık olduğu için normal dönemlerde alınan önlemler salgınla mücadele etmek için yetersiz kalmaktadır. Bu hastalığa karşı iyi örgütlenmiş bir sağlık örgütünün kurulması ve aşı üretebilmek zorunlu olmuştur. Fakat bu ikisini savaş döneminde gerçekleştirebilmek oldukça zordur. Hastalığın aşı bulunana kadar en etkili yönetimi; belirtmiş olduğum iyi dinlenme, istirahat ve hijyen kurallarına uymaktı. “Zaten 1918’de İngiltere’de *Kraliyet Doktorlar Akademisi* gripi tedavi eden veya önleyebilen herhangi bir ilacın bulunmadığını açıklamıştır.”¹¹³ Tüm bunların yanında salgınla mücadele etmek için kullanılan haşhaş, alkol, iyot, tarçın; önceki salgınlarda bulaşı engellemek için faydalanan baharatlar, kokular da hiçbir işe yaramamıştır. Tüm bunları deneyerek griple mücadele etmek sadece zaman kaybına neden oldu. Hâlbuki hastalanan kişiyi ve ailesini destekleme evlerde sağlık bakımı gibi önlemler alınsaydı ölümler daha da azaltılabilirdi. Fakat savaşın salgın ile aynı dönemde olması sağlık hizmetlerinin evlere götürülmesini engellemiştir. “Doktor sayısında ki azalmalar, tıbbi ilaç ve alet teminindeki zorluk, ulaşım alt yapısındaki meydana gelen aksaklıklar gribe yakalanan milyonlarca insana yönelik tıbbi hizmet verilmesini ciddi anlamda sekteye uğrattı.”¹¹⁴

Amerika eyaletlerindeki panik havası 1348 yılında yaşanan Kara Ölüm’ün yol açtığı panik havasını andırıyordu. Pek çok şehirde topluluk oluşmaması için okullar, sinemalar, tiyatrolar, meydanlar ve kiliseler kapatıldı. Kamuya açık alanlarda gaz maskesi takmak zorunlu kılındı ve kamuya açık alanlarda öksürürken ve hapşırırken ağzını kapatmayanlara para cezası kesildi. Ölümleri toplayabilmek için hayır kurumları atlı vagonlar tuttular. Salgının ciddiyeti anlaşılnca birçok ülkede hijyen kuralları daha sıkı denetim altına alınmıştır. Bu bağlamda İspanyol Gribi, Veba salgını gibi dünya genelinde birçok ülkeyi sosyal, kültürel, demografik olarak

¹¹³ Yolun, Age., s.93.

¹¹⁴ Yolun, Age., s.93.

etkilemiştir. Her salgın dönemi toplumları yöneten erkin aldığı kararlar ile birlikte sosyal ve siyasal politikalara dönüşmüştür. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde salgın hastalıklar süreci içerisinde genel çerçevede alınan politik kararlara yer verilecektir.

3.1.3. Covid-19

Covid-19 salgını 2019 yılının son aylarında Asya kıtası merkezli Çin'in Wuhan şehrinde ilk defa gözlenmiştir. "Daha sonra *Dünya Sağlık Örgütü* tarafından 11 Mart 2020 tarihinde dünya genelinde küresel salgın olarak tanımlanmıştır." ¹¹⁵ Küresel salgınlar daima insanlık tarihi içerisinde doğal afetler ve savaşlar kadar yıkıcı olmuşlardır. Ortaya çıkan bu yeni hastalık ise çalışmada daha önce belirttiğim Kara Veba ve İspanyol Gribi gibi olmasa da dünya genelinde oldukça etkili olmuştur. Covid-19 salgını belirttiğim gibi Çin merkezli olup deniz ürünleri ve canlı hayvan pazarından çıktığı düşünülen ve kısa sürede epidemik bir hâl aldı. "Yapılan araştırmalar hastalığın kaynağı olarak gösterilen bu pazara gelenlerin hastalığa yakalandığını saptadı. Bu pazarda kümes hayvanları, yarasa, fare ve sürüngenler gibi hayvanları satıldığı bilinmekteydi. Hastalığın ilk çıktığında yakalananların 10 tanesine yakının durumu ciddi olmakla birlikte 1 tanesinin de yaşamı son buldu. Böyle bir durumla karşılaşan sağlık çalışanları acil olarak toplanıp ortaya çıkan yeni bir vaka olduğunun kanısına yaptığı çalışmalarla ulaşarak hastalığı Covid-19 olarak tanımladılar." ¹¹⁶ Hastalığın tanımı yapıldıktan sonra henüz salgına yakalanan bireylerin nasıl tedavi edileceği bilinmemekteydi. Bu bağlamda bazı önlemlerin hastalığın yarattığı etkiyi azaltmak için faydalı olacağı bildirildi. Salgına yakalanmış kişilerden uzak durmak, ellerin sık aralıklarla en az 30 saniye boyunca sabun ve su ile yıkanması, çiftlik ve kümes hayvanlarından koruma olmaksızın kaçınılması, Covid-19'un bulaştığı andan itibaren mesafenin korunması, öksürürken veya hapşırırken ağzın ve burnun kapatılması, salgına yakalanan kişinin dokunduğu yerlerin dezenfekte edilmesi, hayvansal gıdaların iyi bir şekilde pişirilmesi, kalabalık ortamlardan uzaklaşmak, zorunlu olarak hangi ortam olursa olsun maske takmak gibi önlemler alındı. Covid-19 salgını hastalığa yakalanan bireyin öksürmesi, aksırması gibi durumlarda alana saçılan damlacıkların karşı birey tarafından solunması

¹¹⁵ "Koronavirüs nedir: Covid-19 hastalığının semptomları neler, hangi önlemler alınmalı?", BBC, 27 Mart 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538>

¹¹⁶ "Koronavirüs "COVID-19" Nedir"? <https://www.yeditepe.edu.tr/tr/duyuru/yeni-koronavirus-COVID-19-nedir/> (Erişim Tarihi: 26.03.2020)

durumunda bulaşmaktadır. “Hastalığa yakalanan bireyler ilk günlerde hafif belirtiler hissederken daha sonrasında aşırı derecede nefes darlığı, yüksek ateş, boğaz ağrısı yaşamaktadır.”¹¹⁷ Hastalığa en çok yakalanan ve vefat edenler genelde 65 yaş üstü olan ve kronik rahatsızlığı olan bireylerdir. Belirtmiş olduğum gibi dünya geçen her yüzyılda salgın hastalıklardan etkilenmektedir. “1900’lerin başında başlayan İspanyol Gribi ile Covid-19 arasında uyum bulunmaktadır. İspanyol Gribi, ABD’de kanatlı hayvanlardan domuzlara oradan da bireylere bulaşmıştır. Birinci dünya savaşı ile birlikte askerler aracılığıyla tüm coğrafyalara ulaşmıştır. Covid-19 gibi İspanyol Gribi de karaciğer hastalığına neden olup insan ölümleriyle neticelenmiştir.

İspanyol Gribi ile Covid-19 arasındaki uyum salgından kurtulmanın göstergesidir. Maske takmak, Fiziksel ve sosyal mesafe, okulların ve ibadethanelerin kapanması, hijyen 100 yıl öncede salgınla mücadele için kullanılmaktadır. Benzer yöntemler 14.yy da veba salgınından korunmak içinde uygulanmıştır. Bu bağlamda, 1000 yıl önceki veba salgınında İbn-i Sina’nın insandan insana bulaşan bu salgın hastalıklara karşı çözüm önerilerinin 2020 yılında uygulanıyor olması manidardır.”¹¹⁸ “Sirkeyi arınmak için kullanın aynı zamanda sirkeyi tüm eşyaları yıkamak için kullanın insan birlikteliğinden uzak durun, toplu eğlence mekânlarından veya topluluklar içinde olmaktan uzak durun. Pazar yerlerinde kalabalık ortamlara girmeyin ibadetleri bireyselleştirerek yapın. Salgın hastalığından korkmayın, aynı zamanda sürekli sakının evinizde kalın ve neşeli olmaya çalışın çünkü hastalıklar sevinçten uzaklaşır.”¹¹⁹ İster 50 yıl isterse 500 yıl önce olsun salgından korunma yöntemleri hep aynıdır. Hastalığa yakalananların karantina edilme uygulaması da salgın sürecinde belirlenmiştir.

Günümüz salgını Covid-19 virüsünün kontrolü bilişim araçları ile yapılmaktadır. Dolayısıyla gözetim toplumunun günümüz dünyasında internet vasıtasıyla gündelik hayatın denetiminin inşa edilme durumunu getirmektedir. Köylerden kentlere göç ederek oluşan şehirleşme neticesinde salgın hastalıklar toplum üzerinde özellikle nüfusun oranla fazla olduğu yerlerde büyük ölümlere yol açmıştır. Bu tür salgınla

¹¹⁷ T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/sss/halkayonelik.html>

¹¹⁸ Bayhan Vehbi, Covid-19 Küresel Salgın Bağlamında Gündelik Hayatın Denetimi, **Şehir Araştırmaları Dergisi**, 2020, s.39.

¹¹⁹ TÜBA. **Covid-19 Küresel salgın değerlendirme raporu**. (M. Şeker, A. Özer, Z. Tosun, C. Korkut, M. Doğrul, Ed.), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. 2020, s.5.

sadece insan ölümleri ile değil o toplumların ekonomik ve sosyal ilişkiler ağı içerisinde de oldukça etkilendiğini görmekteyiz. En başta para, finans piyasaları, ticaret, eğitim, hizmet sektörü bağlamında önemli fonksiyonel dönüşümler olmaktadır. Aynı zamanda nüfus yoğunluğuyla salgın rizikosunu ile karşılıklı birliktelik vardır. Çoğu yerleşim yerlerinde nüfus büyük şehirlerde olmaktadır. Bu durum ise pandeminin herkesi daha çabuk etkilemesinin önünü açmaktadır. “Örneğin Türkiye özelinde düşünersek salgının en fazla olduğu il nüfus yoğunluğunun oldukça fazla olduğu İstanbul’da olmuştur. “Pandeminin tüm ülkelerde hızlı bir biçimde ilerlemesi şehirleri ekolojiye dayalı limitleri de revize etmektedir. Türkiye özelinde nüfusun 4/1’nin bulunduğu İstanbul’da ülke genelindeki salgına yakalananların %70’inin olması bu tür büyük kentlerde ki yaşam beklentisini azaltmaktadır.”¹²⁰ Covid-19 salgının biyolojik anlamda olduğu kadar sosyolojik olarak da birçok sonuçları olmuştur.

Salgının bireyler üzerinde yaşatmış olduğu ekonomik sıkıntılar salgının yaşandığı dönem ve sonrasında oldukça etkili olmuş ve olacaktır. Ayrıca gösteriş için tüketim alışkanlığı yerine ileride yaşanacak güç zamanlar için tasarruf alışkanlığının hangi seviyede arttığını görmek gerçekçi bir tutum olacaktır. O halde salgınların ortaya çıkmasından itibaren ve son bulmasından itibaren toplumdaki fikirleri araştırmak, toplum nezdinde nasıl bir etkilenme düzeyi olduğunu gösterecektir. “Covid-19 salgını, veba gibi işgücünün omurgasını oluşturan orta yaşlı pek etkilememiştir. Bu salgından doğrudan etkilenen üst yaş grubu olan ihtiyarlardır. Böylece belki de ülkelerin demografik yapısı değişecektir.”¹²¹ “Çünkü 70 yaş üzeri yaşlı insanların genelinde bir engeli bulunmaktadır. Yaşam boyu gelişim anlayışı temelinde, bu insanların kendi özel durumlarına uygun olacak şekilde salgından korunması ve olumsuz etkilenmemeleri gerekmektedir.”¹²²

“Covid-19 salgının hane içerisinde yaşam alanının dar olması kaynaklı geniş oturma alanlarının daha fazla önem kazandığını görmekteyiz ve özellikle bahçeli

¹²⁰ Arlı, A. (2020). **Pandemi gözlemleri: İnsan-merkezci bilginin sınırları**. 10 Mayıs 2020 tarihinde <https://tyap.net/pgi> adresinden erişilmiştir

¹²¹ Afacan Ersin, Avcı Nazmi, Koronavirüs (Covid-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)**, Cilt 7, Sayı 5, 2020, s.10.

¹²² Afacan Avcı, Age., s.10.

evlerin daha fazla önem kazanacağını söyleyebiliriz.”¹²³ Bir başka toplumsal dönüşüm ise salgın kaynaklı olarak bulaşıcılığın önlenmesine yönelik eğitim alanı içerisinde bunu sağlayabilecek en iyi uygulamanın uzaktan eğitim ortamı olduğu, özellikle viral dağılımı yoğun yaşayan tüm ülkelerde kabul görmüştür. Bu nedenle uzaktan eğitim, yöneticiler ve uzmanlar tarafından da en fazla tercih edilen kanal haline dönüşmüştür.” “İki veya daha fazla sayıda insanın kendi aralarında karşılıklı olarak sürdürdükleri kısa veya uzun süreli anlamlı etkileşimlere sosyal ilişki denir.”¹²⁴ Covid-19 salgını sonrası sosyal ilişkilerin gelecek zamanda aynı olmayacağı aşikârdır. Çünkü insanlar birbirlerini salgın boyunca potansiyel hasta olarak görmüştür. Dolayısıyla insanlar gelecekte de birbirlerine karşı hep kuşku duyacak olup eskisi kadar yakınlık kuramayacaktır. Bu bağlamda küreselleşme dediğimiz yapıda zamanla kaybolma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Covid-19 salgını aslında hayatın her alanına indirgenerek ele alınması gereken bir olgudur. Salgının ortaya çıkması ve yarattığı etkilere kısaca bir bakış yaptıktan sonra çalışmanın merkezinde biyopolitika ve biyoiktidar kavramlarının beden üzerinde etkisini görmek için tarihsel bağlamda analizini yapmak gerekmektedir.

3.2. BİYOİKTİDAR VE BİYOPOLİTİKA KAVRAMLARI ÜZERİNE İNCELEME

İnsanlık tarihi içerisinde biyoiktidar ve biyopolitika kavramları modern dönemin başlaması ve klasik eril güç paradigmasının değişmesiyle birlikte 18.yy’ın yarısından itibaren kapitalist düşüncenin yeniden ele alınarak tüm paradigmaların en baştan tanımlanma ihtiyacından doğmuştur. Felsefe tarihinin en başından itibaren bireylerin kontrol edilmesi veya etmesi başlıca problemlerden olmuştur. Politika ve iktidar teriminin tam olarak neyi kapsadığını, hangi gerekçelerle birlikte kavramın içinin doldurulduğunu anlayabilmek için oldukça fazla soru ve sorunlar vardır. Alınan yanıtlar son yıllarda siyaset ve iktidar içerisinde yaşanan birçok gelişmeyi açığa çıkaran kaotik olaylarla da beslenmiştir. “Felsefe tarihi içerisinde biyoiktidar ve biyopolitika kavramlarını ele alan ilk düşünür Michel Foucault olmasına rağmen düşünürün sözü geçen kavramlar arasında net bir ayrım olmadığı, hatta zaman bu

¹²³ Afacan, Avcı, A.g.e, s.11.

¹²⁴ KızılcıkelikS.,Erjem Y. **Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü**, Saray Kitabevi, İzmir.1996, s.495.

kavramları birbirlerinin yerine kullandığı bilinmektedir.”¹²⁵ Bu bağlamda sözü geçen kavramların net bir ayrımını yapmak oldukça elzemdir. Çalışmanın bu kısmında belirtilen kavramlar üzerinden felsefe tarihindeki bazı düşünürlere yer verilerek okuyucuların zihninde kavramların sınırları çizilmeye çalışılacaktır. “Biyopolitika terimi kullanılan son zamanlarda mahiyeti giderek sisleşen terim oldu geçmişte çok az sayıda bilim insanı tarafından bilinebilen terim, şuan itibari ile oldukça fazla alanda kullanılmaktadır. Bilim insanlarının dar kapsamının önüne gelen terim, yoğunlaşarak genel bir ilgi alanı sağlamaktadır. Lakin nüfus değişiminin problemleri ve Aids’in giderilmesinin akabinde barınabilme politikasını ele alırken de önemsenmeye başlandı. Biyopolitika terimi tarım alanları, sağlıksal araştırmalar, uygulamalı etik alanlarına ilişkin oldukça fazla probleme de etkide bulunmaktadır.”¹²⁶ Biyopolitika’nın kuralcı dönüşümü ve deneysel olan nesnesiyle ilgili düşünceler genellikle farklılık göstermekte ve birbiri ile zıtlaşmaktadır. Bazı düşüncelerde şiddetli bir şekilde “Biyopolitika’nın determinist olarak akılsal karar almaya ve toplumsal hayatın demokratik oluşumuna bağlı olduğunu söylerken, başka kısım ise kavramı tamamen ırkçılık üzerinden açıklamaktadır.

Çalışmada belirtildiği gibi biyopolitika ve biyoiktidar kavramı son yıllarda daha çok kullanılmakla beraber entelektüel çerçevede 11 Eylül’den sonra teröre karşı savaş, yeni özgürlükçü fikirler, tıp alanında daha da yaygınlaşmıştır. Lakin biyopolitika kavramının belirttiğim alanlarda bu kadar çok kullanılmasının yanı sıra tarihsel açıdan yeterli çalışma olmadığını bilmemiz gerekmektedir. Biyopolitika kavramı düşünürlerin elinde özünü sürekli değiştirse de klasik disiplinleri aşan kavramsal ve ampirik alan oluşturmada etkisi devam etmektedir. Kavram ilk kullanıldığında 20.yy’ın başındaki entelektüel çerçevede devleti yaşayan bir organizma olarak görmüşlerdir. Organizma üzerindeki güç istenci ve dayanışma yapıları aynı organik bakış açısıyla yorumlanmıştır.

Bu bağlamda natüralist ve politisist olarak algılayacağımız bakış ile biyopolitika kavramının oturduğu zemin daha da netleşmiştir. “Temel varsayım bütün toplumsal, politik ve hukuki bağların canlı bir bütüne dayandığıdır.”¹²⁷ Bu noktada hayatın tümünü kapsayan atıfta mitolojik bir başlangıcı görebilmekteyiz.

¹²⁵ Lemke, Thomas. **Biyopolitika**. Çev. Utku Özmakas, İstanbul: İletişim Yayınları. 2016. s.26.

¹²⁶ Lemke, A.g.e, s.15.

¹²⁷ Lemke, A.g.e, s.27.

Çünkü kavramın bu şekilde kullanılışı biyopolitikayı tanımlamaktan uzaklaşmakla birlikte; dönemin sosyal darwinist düşüncesinden oluşturulan kuralcı ilkeler, kavramın içinde netleşmiştir. Bu bağlamda toplum içindeki hiyerarşik düzen kabul görmekte ve ilişkilerin yeniden ele alınması konusunda zorunluluk göstermektedir. Devlet düzeni içerisinde muhafazakâr bir yönelim gösteren bu anlayış halkın bedeni metaforuyla sosyalist düşünceler içerisinde daha da yaygındır.

Ulusların geçmişten edindikleri biyolojik kazanımlar sonucunda ırksal fikirli otoriteler, hiyerarşik toplumları elde etme yönünde çıkarımlara ulaşmıştır. Biyolojik özelliklerin toplum içerisinde politik hayatla birlikte nasıl iletişime geçerek normsal ilkeler ürettiği konusu, sürekli yanıtsız kalmıştır. Bu bağlamda politik süreçlere dayalı olarak kültürel örüntüler, sembolik oluşumlar sürekli geri plana atılmıştır. “Aynı çizgi içerisinde farklı biyopolitik kavrayışlarda ortaya çıkmıştır. Bu kavrayışlar ekoloji ve teknik merkezi biyopolitikadır.”¹²⁸ 19.yy’ın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan ekolojik biyopolitika, politikanın biyolojik temellerine odaklanmak yerine politik argümanların ve davranışların nesnesi olarak hayatın tam da dönüşümünü açığa vuruyordu. Gunst’a göre biyopolitika “Çevrenin korunması ve insanlığın geleceğine ilişkin sorunların yanı sıra sağlık politikası ve nüfusun düzenlenmesiyle ilgili olarak yapılacak her şeyi kapsar.”¹²⁹

Biyopolitika bu bağlamda ulusların demografik fazlalığı, yoksulluk gibi konulara ilişkin yaşam temelli bir politika olarak düşünülmüş ve problemlerin çözümünü sağlayacağı düşünülmüştür. Ekolojik biyopolitika bir anlamda ulus yalanını çevreye ve doğaya sentezleme yönündeki bir adımdır. Teknik anlamdaki biyopolitika ise doğal şartları değiştirme, farklı bir biçimde yeniden ortaya koyma yönündeki politik ve teknik fırsatları tartışmaya açmaktır. “1973’te bir türden başka bir türe *dna* transferinin olanaklı hale gelmesiyle genetik bilginin ayrıştırılabilir, yeniden şekillendirilebilir olduğu anlaşıldı. Genetik bilimin bu gelişmesi, biyolojinin bir mühendislik alanı haline gelmeye başlamasını sağlamıştır. Peki, hayatın tekniğin eline verilmesi başka bir deyişle özgür iradenin hayatın tüm elementlerini değiştirebilir hale gelmesi ne derece doğrudur? Ya da sosyolog Wolfgang Van Den

¹²⁸ Oğuz Gora, Biyopolitika, **Sosyoloji Dergisi**, 2014, Sayı 30 s.130.

¹²⁹ Gora, Age., s.130.

Daele'nin şu sözleriyle: ... Sırf yapabiliyoruz diye, yapmalı mıyız?"¹³⁰ Buradan anlaşılacağı gibi teknik merkezli bir biyopolitika kavrayışı olduğu konumdan farklılaşarak biyoetik tartışmalarına kapı aralamaktadır. Biyopolitika kavramı felsefe tarihinde genel itibari ile modern filozoflar tarafından incelenmiştir. En bilinenleri arasında (G.Agamben)¹³¹, M. Hardt, A. Negri ve Michel Foucault'yu görmekteyiz. Çalışmada genel olarak Foucault üzerinden fikirler beyan edileceği için bu bölümde diğer belirtmiş olduğum filozoflar üzerinden biyopolitika kavramına değinilecektir. Giorgio Agamben modern demokrasilerle baskıcı yönetim arasında bir dayanışma keşfetmektedir. Bu bağlamda toplama kamplarını batı dünyasının biyopolitik aksiyomları olarak görmektedir.

Filozofa göre kökleri ilk çağ uygarlıklarına kadar uzanan ve nazilerin toplama kamplarına zemin hazırlayan bir politik yapı söz konusudur. Çoğu filozofa göre biyopolitika kavramı 17.yy dan itibaren tarihsel bir ayrılmayı gösterse de Agamben nezdinde egemen eril gücün biyopolitik kavrayışında mantıksal bağların devam ettiğini gözlemler. "Agamben'e göre bir kopuştan ziyade en baştan beri var olanın genelleşip radikalleşmesi söz konusudur."¹³² Agamben'in biyopolitika kavrayışını "çiplak hayat" ve "kamp" kavramlarının açıklaması yapılarak ilerlediğimizde daha iyi bir şekilde anlaşılacağını belirtmek isterim. Giorgio Agamben kişilişiz kimlik kavramından yola çıkarak insan tarihi sürecinde daima var olan (Bir önceki konuda da belirttiğim gibi) çıplaklık gerçeğine vurgu yapar. Agamben bu gerçeği açıklarken kendi yaşadığı toplumun kültürel ve dinsel değerleri üzerinden açıklama gereği duymuştur. Fakat baktığımızda sadece Hristiyan dünyası için değil diğer toplumlar ve dinsel değerler içinde kendi kanaatimce paralel bir çizgi vardır. "Hristiyanlık kültüründe çıplaklık, teolojik bir imzadan ayrılamaz. Âdem ile Havva'nın günahıtan sonra ilk kez çıplak olduklarını fark ettikleri yaratılış anlatısını herkes bilir. "İkisinin de gözleri açıldı çıplak olduklarını anladılar."¹³³ Teologlara göre bunun nedeni önceki basit bilinçsizliklerini silmiş olan günah değildir. Âdem ile Havva düşmeden önce herhangi bir maddesel kıyafet olmamasına rağmen çıplak değillerdi, üstlerine

¹³⁰ Gora, Age, s.130.

¹³¹ Giorgio Agamben çağdaş İtalyan filozof. Daha çok "Homo sacer" ile "istisna hali" kavramlarına yaptığı katkılarla ünlenmiştir. Agamben İtalya'da Venedik IUAV Üniversitesi'nde; Paris, Fransa'da "Uluslararası Felsefe Koleji'nde ve Saas-Fee, İsviçre'de "Avrupa Lisansüstü Okulu'nda profesörlük yapmaktadır.

¹³² Gora, Age, s.131.

¹³³ **Kutsal kitap**, Yeni Yaşam yayınları, İstanbul, 2001, s 3.

yüce bir elbise gibi uyan tanrının inayet giysisiyle örtülmüşlerdi. Günahın üzerlerinden çıkardığı doğal elbise işte budur.

“Soyunmuş halde kendi elleriyle hazırlamış oldukları incir yaprağını örtünmek için kullanırlar, daha sonra ise hayvan derisinden hazırlanmış olan elbiseler giyerler. Bunun anlamı atalarımızın yeryüzünde sadece iki kısa zamanda çıplak kalmasıdır. Birincisi ilk başta yeryüzüne geldiğinde çıplaklığın fark edilmesi ile birlikte üstlerine incir yaprağını koydukları ana kadar geçen süre, ikincisi de incir yaprağını çıkarıp hayvan derilerini giydikleri o aradaki süredir. Bu iki zaman dilimi bakıldığında bir olumsuzluktan bahseder, Tanrının inayet giysisinden yaşam boyu yoksun olmak ve sadece bu kıyafetin Âdem ile Havva’nın kovulduğu cennete ait olması tam bir çıplaklığı gösterir. Bu perspektiften bakılınca yeryüzünde ve cehennemde insanlık daima çıplaktır. Bu anlamda Hristiyanlıkta çıplaklığın teolojisi yoktur, sadece giysilerin teolojisi vardır.”¹³⁴

Çıplaklık üzerine düşünmüş ender teologlardan biri olan Erik Peterson bu yüzden yazısını Theologies of Kleides (Giysilerin Teolojisi) olarak adlandırmıştır. Teolojik geleneğin başlıca vurgularını, bilhassa çıplaklık ve günah arasındaki bağı anlatmıştır.

“Çıplaklık sadece günahtan sonra olur. Günahtan önce giysilerin yokluğu vardı, fakat henüz bu çıplaklık değildi. Çıplaklık giysilerin yokluğunu varsayar ama bununla örtüşmez. Çıplaklığın anlaşılması kutsal yazının “Gözlerin açılması” olarak tanımladığı o ruhsal eyleme bağlanmıştır. Çıplaklık farkına varılan bir şeydir, giysilerin yokluğu ise dikkat çekmeden duran bir şey. Fakat çıplaklık günahtan sonra ve insanın varoluşunda bir değişiklik olduğunda gözlemlenebildi. Düşüş vasıtasıyla olan bu değişiklik Âdem ile Havva’nın tüm doğalarını etkilemiş olsa gerek. Yani sadece bir ahlaki değişimden, insanın varoluşunu etkileyen metafizik bir değişim söz konusu olması gerek.”¹³⁵ Fakat baktığımızda bu metafizik dönüşüm kıyafetlerin çıkarılmasından (soyunmaktan) başka bir şey olamaz. Peterson, düşüş, çıplaklık ve giysinin yitirilmesi arasında bağı ortaya koymaya çalışırken günahı bir soyunmaya giysi çıkarmaya dayandırıyor.

¹³⁴ G.Agamben, **Çıplaklıklar**, Çev: (Suna Kılıç), İstanbul, Alef yayıncılık, 2017 , s.73.

¹³⁵ Agamben, Age, s.74.

Agamben tüm bu düşüncelerden yola çıkarak yaratılış hikâyesinde iki problem görüyor: Birincisi eğer insan cennetteyken bir inayet giysisiyle örtünmüşse ondan öncede bir çıplaklık söz konusu ki böyle bir gereksinim olmuştur. İkincisi: teolojik olarak başka bir probleme dayanır doğa ile inayet arasındaki bağıdır. “Giysinin örtülmesi gereken bedeni varsaydığı gibi”¹³⁶ diye yazıyor Peterson. Bu şekilde inayet tanrısal inayetle tamamlanması gereken doğayı varsayar. Doğaüstü inayetin cennetteki insana bir giysi gibi verilmesinin nedeni de budur. İnsan giysilerden yoksun yaratıldı. Demek ki insanın kendine ait bir doğası vardı. Tanrısal doğadan farklı fakat o tanrısal yüceliğin doğaüstü elbisesiyle giyindirilmek için giysilerin yokluğuyla yaratıldı. O halde çıplaklık problemi insan doğasının Tanrı’nın inayetiyle ilişkisinden doğan problemidir. Agamben çıplaklık kavramını ilk yaratılışa kadar götürüp çıplaklığın ne olduğunu ortaya koymuştur. Fakat çıplaklık ontolojik bir problemden ziyade epistemolojik bir problemi de içermektedir.

Çıplak hayat kavramına genel bir görünüm verdikten sonra kamp kavramını da irdelemek çalışmanın ana teması olan biyopolitika kavramının zeminini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kamplar, içerisinde olup bitenler doğrultusunda hukuktaki suç kavramını o kadar aşıyor ki bu olayların meydana geldiği özel hukuksal ve siyasal yapı çoğu zaman düşünülüyor bile. Kamplar tarih süresince insanlık dışı faaliyetlerin gerçekleştiği yerlerdir. Dolayısıyla hem kamp kurbanı hem de daha sonra bulunanlar için önemli nokta burasıdır. O halde kamp nedir? Nasıl cereyan etmektedir? gibi sorulara cevap aramak gerekir. Bu şekilde kampa tarihsel bir olgu değil, içinde yaşadığımız siyasal mekânın gizli bir nomos’u olarak bakmalıyız.

Tarih serüveni içerisinde kampın ilk olarak İspanyollar tarafından sömürgeci ki halk ayaklanmalarını bastırmak için Küba’da 1896 yılında tesis edilen toplama kampları mı yoksa yüzyıl dönümünde İngilizlerin, Boer’leri yığıldığı toplama kampları mı olduğu hala tartışılmaktadır.

Burada atlanılmaması gereken ana olay, her ikisinde de bir sömürge savaşı bağlamındaki olağanüstü durumdur. Bu durum bütün sivil halkı içine alacak şekilde genişletilmiştir. Dolayısıyla kamplar, sıradan hukuktan değil sıkı bir yönetimden

¹³⁶Agamben, Age., s.76.

doğmuştur. Bu durumun kökenini bildiğimiz Nazilerin kamp anlayışı daha net açıklıyor. Nazilere göre tutuklanmanın hukuksal zemini, örfi hukuk değil gözetim altına alınma durumudur. O halde bu durum devlet yönetiminde olumsuzluğa neden olmayanların gözetim altına alınması demektir.

Gözetim altına alma durumu 1871 yılında tüm Almanya'yı kapsamı içine alan olağanüstü durum yasasına dayanmaktadır. Bu yasa, temele bakıldığında özgürlüğün korunması yasasına kadar götürülebilir bir görünüme sahiptir. Tarihsel sürecine bakıldığında bu anlayış I.Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya coğrafyasında yaşanan karışıklıkları önlemek amacıyla büyük ölçüde yürürlükte olan yasadır.

Bakıldığında Almanya tarihinde ilk kamplar nazi dönemine ait olmamakla birlikte demokrat hükümetlerin bir hüneriydi. Bunlar 1923 yılında bu kanun temelinde binlerce komünist militanı tutuklayıp yabancılar için toplama kampları kurmuşlardır. Bu kamplar daha çok Doğu Avrupalı mültecilerin olduğu bu yüzyıldaki ilk Yahudi kampı sayılabilecekti. Yürürlükte olan bu gözetim altına alınması yasası Alman Anayasası'nın kişisel özgürlükleri garanti eden maddelerin askıya alınması anlamına geliyordu.

“Anayasanın 48. Maddesi şöyle demektedir: ‘Devlet başkanı, kamu güvenliği ve düzenine derin bir huzursuzluk ve tehdidin yönelmesi durumunda, kamu güvenliğinin yeniden tesisi için gerekli kararları, gerekiyorsa da silahlı kuvvetlerin yardımıyla alır. Bu doğrultuda anayasanın 114.115.117.118.123.124. ve 153. Maddelerinde sayılan temel haklar geçici olarak askıya alınabilir.’”¹³⁷

Bu anayasa doğrultusunda hükümet birçok kez olağanüstü durum ilan etti, bunlardan bazılarının beş ay sürdüğü oldu. Bu bağlamda iktidara geldikten sonra halkın ve devletin korunmasına dair kararname çıkarması; anayasanın kişisel özgürlük ve toplanma özgürlüğü ile hane, telefon, posta mahremiyetinin korunmasına ilişkin maddeleri süresiz olarak askıya alırken nazilerin yaptığı şey daha önceki hükümetlerin açtığı yolda yürümekten başka bir şey değildi. Nazilerin uygulanmasında tek ayırım noktası 48.madde de yer alan istisnai durumun nazi kararnamesi içerisinde yer almaması idi. “Bu kararname ‘Nazi Almanya’sı için hep

¹³⁷ Weimar Anayasası,1919.

yürürlükte kaldı. Böylece istisnai durum dışsal ve geçici bir gerçek tehlike olmaktan çıkıyor ve hukuksal idarenin kendisi anlamına geliyordu.”¹³⁸ Nasyonal Sosyalistlerin bu farklılığın o kadar farkındaydılar ki paradoksal bir tamlamayla iradi istisna durumu olarak tanımlıyorlardı. Zannımca bu haklar kararnameyi askıya almakla Nasyonal Sosyalist devletin kurulması için iradi bir istisna durumu yaratıyor.

Kampın nasıl bir görüngü olduğunu kavramamız, istisnai durum ile toplama kampı arasındaki bağın nasıl olması gerektiğinin kavranmasıyla mümkündür. Belirtmiş olduğum anayasada özgürlüğün korunması ironik biçimde olağanüstü hali belirten hukukun askıya alınması ile ilgili bir korumaydı. Nazilerdeki yenilik zannımca istisnai durumdan ayrılıyor olmasıydı. İşte bu noktada Agamben’e göre kamp istisna durumun kurala dönüşmeye başladığı zaman açılan mekân olmaktan başka bir şey değildi. Esas itibari ile gerçek bir tehlike durumu gerekçe gösterilip hukuksal yönetimin geçici olarak askıya alınması olan istisnai durum, kampta daimi bir yer düzenlemesi şeklini alıyor. Fakat yinede normal düzenin dışında istisna olarak kalıyor. Kampın her türlü hukuksal düzenden, normal hukuk denetiminden daima eksik kaldığı ortadaydı. Kampların istisnai bir durumda olmasından kaynaklı olarak Gestapo’nun başı Diels şunu diyebiliyordu: “Kamplar bilinçli olarak kurulmadı, bir gün baktık ki orada burada kamplar vardı.”¹³⁹ Daha sonra var olanların üzerine eklenen tüm kamplar hiçbir zaman boş kalmadı ve değişen tek şey buradaki insan sayısıydı. Bazı zamanlar çok az sayılara kadar düştüğü oldu fakat Almanya’da daimi olarak kaldı.

Bunların yanında kampın birde paradoksal özelliği üzerine düşünmemiz gerekmektedir. Kamp normal hukuksal düzen dışında var olan bir toprak parçasıdır. Fakat bağımsız olarak da düşünülemez. İstisnai durumun kelime anlamı üzerine düşünürsek zannımca kamp kavramı da dışarıya alınarak dışlanmak suretiyle içleniyor. Ancak hukuksal düzenin içine çekilen şeyde istisnai durumun kendisidir. İstisnai durum bu anlamda iradi olarak gözükmünce istisnanın kural ile ayrılmaz hale gelmesi ile mümkün kılınıyor. Böylelikle siyasal paradigma doğmuş oluyor. Dolayısıyla tüm bu çıkarımlar sonucunda kamp istisnai durumun nomos olarak işlendiği yerdir. Burada da egemen istisnai durumun üzerinde bir güç kullanarak bu

¹³⁸ G.Agamben, **Kutsal İnsan**, Çev. (İsmail Türkmen), İstanbul, Ayrıntı Yayınları 2017, s.201.

¹³⁹ G.Agamben, **Kutsal İnsan**, Çev. (İsmail Türkmen), İstanbul, Ayrıntı Yayınları 2017, s.203.

durumu kendisi yaratıyor. İşte bu noktada Agamben felsefesinden yola çıktığımızda kampta hukuksal sorun ile olgusal sorun tamamen birbirinden ayrılamaz hale geliyor. Dolayısıyla kampta olup bitenlerin yasal olup olmaması ile ilgili bütün sorular anlamsızdır.

Kamp, o halde hukuk ile gerçeğin oluşturduğu melez bir görünümdür. Totaliter yönetimi desteklen ve sağduyunun ısrarla kabul etmeyi reddettiği ilke kamp alanının net göstergesi olmaktadır. Bu ilke Hannah Arent'e göre her şey mümkün ilkesidir. Kamplarda her şeyin mümkün olmasının nedeni kastettiğim gibi hukukun tamamen askıya alınması biçiminde değil, gerçek bir hukukun iç içe geçtiği bir istisnai mekânı olmasıdır. Kampların ortaya çıkartmak istediği şey istisnai durum yaratmaktır. Eğer bu yaratımda özel- hukuksal siyasi yapısı anlaşılmazsa anlaması mümkün olamayan inanılmaz şeyler ortaya çıkacaktır. Toparladığımda kampa giren herkes Agamben felsefesinden anladığım kadarıyla dışarı ile içeri, istisna ile kural, yasal ile yasal olmayan arasında kalmış oluyor. Böylelikle öznel hak ve hukuksal korunma durumu bütün anlamını yitirmiş oluyor.

Düşünüldüğünde kampa giren insan Yahudi'ye hukuksal bağlamda vatandaşlık haklarını yitirmiş birisi olarak kalıyordu. Böylelikle bu kişinin kampa girmesi nihai bağlamda ulusun dışına atılması olarak görülüyordu.

Öte yandan kamp tarihte tesis edilmiş en mutlak biyosiyasal mekândı çünkü kamptaki insanlar tamamen siyasal belirlenimden sıyrılıp çıplak hayatın içine indirgeniyordu. İktidar ile saf hayat karşı karşıya kalıyordu ve aralarında hiçbir şekilde başka etken yoktu. Bundan dolayı kamp Agamben düşüncesinde siyasetin biyosiyaset olduğu ve Homo Sacer'in da vatandaş rolünü oynadığı siyaset sahnesinin eşsiz paradigması olarak seyrediyordu.

Dolayısıyla kamplarda sorulan insanlara bu vahşetin nasıl yapıldığı ikiyüzlü soru değil, daha dürüst ve en önemlisi daha faydalı olan şey, kampı doğuran hukuksal prosedürlerin ve iktidar dağıtımının sonuna dek sorgulanmasıdır.

Zannımca burada sorulması gereken tek soru bu nasıl hukuksal bir düzendir ki insanların her türlü hak ve ayrıcalıkları tamamen ellerinden alınıyor ve bu insanlara yapılan hiçbir hareket suç sayılmıyor?

Kamp sakinlerinin dönüştürüldüğü çıplak hayat, hukukun belirlemekten başka bir şey yapamayacağı siyaset dışı doğal bir gerçeklik olmadığı gibi; çıplak hayat daimi olarak gerçeğin hukuka evirildiği, hukukunda gerçeğe evirildiği bir sınır olmaktan başka bir şey değildi.

Bu husus da biyosiyaseten belirlenen bedensel gerçek ile hukukun tamamen iç içe geçtiği belirsizlik mntıkasında belirlenen egemen bir siyasal kararın mekânıydı.

Schmitt'e göre "Bir kurala değil de bir duruma işaret eden iyi ahlak doğru inisiyatif, önemli güdü kamu güvenliği ve düzeni tehlike durumu, zorunluluk durumu gibi kavramlar hukuksal düzenlemelerin içine derinlemesine nüfuz etmektedir. Bütün durumları ve vakaları önceden düzenleyebilecek olan yargıçların bundan başka çaresinin kalmadığı durumlar hukuk yanılsamasını demode hale getiriyordu."¹⁴⁰ *Nasyonal Sosyalistler* ırk gibi bir kavramı herhangi bir dışsal olguya işaret etmeyip bunun yerine gerçek-hukuk çatışmasını gerçekleştiren genel bir hüküm işlevi görüyordu. Yargıç, memur gibi herhangi bir bürokratik kişi kendisini gerçek bir kurala göre ayarlamıyordu. Böyle bir insan alman etkisi ile birlikte kendisini sadece kendi ırkına bağlamakta, böylelikle hayati ve siyasi gerçeğin sorunları ile hukukun sorunları arasındaki ayrımın hiçbir işlevinin kalmadığı bir belirsizlik mntıkası ortaya çıkıyordu.

Bu bağlamda Agamben nezdinde biyosiyasal beden kuralının işaret ettiği etkisiz biyolojik ön varsayım değil, kendi geçerliliğinin hem kuralı hem de ölçütüydü. Yani kendi geçerliliğini ve gerçeğini belirleyen bir hukuk kuralıydı. Bu kurallarda artık yasanın çıkarılması ile uygulanması zamansal olarak artık birbirinden ayırt edilebilecek şeyler değildi.

¹⁴⁰ Carl Schmitt, **Siyasal Kavramı**, Çev. (Ece Göztepe), İstanbul, Metis Yayınları, 2005, s.43-44.

Kamp o halde gerçek ile hukuku, kural ile uygulamayı, istisna ile kuralı birbirinden ayırmanın asla mümkün olamayacağı ama buna rağmen bu iki kavramı sürekli birbirinden ayıran bir mekândır.

Düşünüldüğünde gardiyanın karşısında duran şey biyolojik olarak Yahudi ırkına ait olan bir kişi değildi. Tam tersine en absrdnden en olağandışına kadar kampta vuku bulan her hareket, “Alman biyosiyasal bedenini gerçek kılan çıplak hayat üzerindeki hükümdarlığın bir uygulamasıydı. Yahudi bedeninin ayrılması; özellikle Alman olan bedenin doğrudan sonucuydu, tıpkı kuralın uygulanması gibi.”¹⁴¹

Eğer tüm bunlar doğruysa zannımca elde ettiğim sonuç kamp dediğimiz durum istisnanın somutlaştırılmasına dayanıyorsa ve ardından da çıplak hayat ile hukuk kuralının bir belirsizlik sınırına girdiği bir mekânın yaratılmasına yol aıyorsa kabul edilmesi gereken şeyler vardır. İçerde işlenen suçlar nerede olursa olsun böyle bir yapının inşa edildiği her yerde bir kampla karşı karşıya kaldık demektir. O halde tarihsel süreç içerisinde Arnavutluk’tan gelen göçmenlerin geçici olarak ülkelerine iade edilmeden önce İtalyan polislerin bu kişileri Bari’de ki stadyuma kapatmaları bir kamp örneğidir.

Tahmin edilebilir ki burada ve böyle durumda olan sayısız kamp alanında bulunan kişilerle ilgili bir vahşetin yaşanması hukuksal düzen içerisinde değil de aksine orada bulunan kolluk kuvvetlerinin uygarlık ve etik anlayışına bağlı olmaktadır.

Günümüzdeki kampın nereden doğduğunu düşünecek olursak siyasi alanın kendi içinde görmekteyiz. Kamplar, kesin bir yerleştirme ile bir düzen arasındaki işlevsel bağ üzerine inşa edilirken hayatın kaydı hususunda otomatik kurallara dayanan modern-ulus devletin politik sisteminin bir çıkmaza girdiği ve ulusun biyolojik hayatının kontrolünü aslı görev olarak üstlendiği bir zamanda ortaya çıkmıştır.

¹⁴¹ G.Agamben, **Kutsal İnsan**, ev. (İsmail Türkmen), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2017, s. 207.

Başka bir anlamda ulusun yapısı ise ülke/toprak, düzen, doğum üçlüsüyle tanımlanmak zorunda kalıyorsa eski kuralların çözülmesi nomos'u oluşturan iki unsurda değil çıplak hayatın ikisine ait olma hususunda yaratılıyor. Bu koşulda geldiğimiz noktada kamp, hayatın düzenli bir biçimde meydana gelmesini sağlayan yeni düzenleyici konumdadır.

Şu açık bir gerçektir ki kamplar, insanların vatandaşlıktan çıkarılmasıyla ve bunu sağlayan “Vatandaşlık nedir?” sorusunun çözümü için belirli yasaların çıkarılmasıyla aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Böylece aslında hukuka ve siyasal düzenin geçici olarak askıya alınması anlamına gelen dışlanma durumu, gün geçtikçe daha da bu düzene indirgenemez hale gelen çıplak hayatı içine alan yeni ve daimi bir mekânın revize edilmesi oluyordu. Dolayısıyla günümüzde çıplak hayat ile ulus devletin giderek birbirinden ayrılması Agamben'in de dediği kamp olan bir ayrışmayı ortaya koymuştur.

Artık yerleştirmenin olmadığı bir düzenin karşısında buna tekabül eden dağılmış bir biçimde yerleştirme vardır. Politik sistem artık hayat tarzları ve hukuk kuralları öngörmüyor. Bunun yerine bunların üzerine çıkan bütün hayat tarzı ve bütün nomosları kapsayan yersizleştiren bir yerleşmeye dayanıyor.

Bu bağlamda baktığımızda yersizleştirilen yerleştirme bugün dahi siyasal kalıbın gizli göstergesidir. Bu belirlenim kampın tanımlanması ile ortaya çıkmış bir görüngüdür. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğim devlet, ulus, ülkeden oluşan eski üçlüye yeni bir dördüncü olarak kampın eklenmesi koşulsuz ve net bir gerçektir. Bu belirttiğim dörtlü asla ayrılamaz unsur haline dönüşmektedir.

Bu bağlamda bakıldığında zaman kamplar günümüz şartları doğrultusunda ulus devlet oluşumunda, eskiden var olan Avrupa ülkelerinin kuruluşunun doğması için süreç biçiminde yer alan bir kopya değildir. Bu şartlar doğrultusunda olan şey Agamben düşüncesinde eski kuralların tamamen sert bir şekilde parçalanması ve insan hayatının yeni kaçış sınırlarında yeniden yersizleştirilmesidir.

Bu koşullarda aklımıza tarih boyunca ortaya konmuş kampların içerisinde yaşanan tecavüzler aklımıza gelmektedir. Böyle koşul içerisinde kamp sürecinde

tecavüz olgusunun akla gelmemiş olması sadece doğum unsurunun ulus-devlet düzenine kazınmasını garanti eder duruma sokmuştur. Bu gözlemim halen günümüz devlet düzenleri içinde de geçerli olmaktadır.

Fakat burada da günümüz kamp hayatının eskisi gibi olacağı zannedilmesin. Değişen dünya içerisinde kamp hayatı da biçim ve şekil değişikliğine kuşkusuz uğramaktadır. Yukarıda bahsettiğim doğum ile ulus-devlet arasındaki ilişki kamp hususu bağlamında gittikçe zorlaşan duruma geçiş yönündedir.

Bu bağlamda bakıldığında sadece günümüz kamp sürecinin bir açılımı olarak değil aksine hayatın büyük bir hızla şehre kazınmasının her daim çok fazla ve çılgınca yeniden ele alınıp düzenleneceği ve bu düzenlemeler sonucunda yeniden aklımızın almayacağı bir takım tanımlamalara, hukuksal kurallara hazırlıklı olmalıyız.

Geniş çerçevede çıplak hayat ve kamp insanı kavramları biyopolitika fikrinin temel zeminini oluşturmaktadır. Özellikle Agamben'in düşünce temelinde ele alındığında iki kavramın da biyopolitika terimini daha anlaşılır kıldığını söyleyebilirim. Biyopolitikanın net bir tanımlaması yapılamayacağı için kamp ve çıplak hayat kavramlarının okuyucu zihninde biyopolitik çerçevede sınır çizmesine yardımcı olduğunu söyleyebiliriz.

Biyopolitika kavramına modern dönemde başka bir katkı da M. Hardt ve A. Negri'nin gelmiştir. İki düşünürün de yetiştği gelenek Marksist bir çerçevede bulunmaktadır. İçinde bulunduğu geleneği post-yapısalcı kritikte birlikte harmanlayarak biyopolitika kavramına katkıda bulunmaya çalışırlar. Bu bağlamda etkilendiği filozoflar olarak Michel Foucault, Spinoza ve Gilles Deleuze'yi söyleyebiliriz. Belirtilen düşünürler için biyopolitika, kapitalist düşüncenin bir aksiyomudur. Özünü üretim ile yeniden üretimin, iktisat ile politikanın birbirine benzeşmesiyle bulur. "Negri ve Hardt, küresel biyopolitik üretimin, yeni egemenlik biçimi olan imparatorluk içerisinde gerçekleştiğini belirtir." ¹⁴² İmparatorluk, emperyalist bir çizgide bulunan egemenlik şeklidir. Bununla birlikte ulus devlet biçiminde tek bir merkeze bağlı olmadan ortaya konulan egemenlik anlayışıdır. Bu

¹⁴² Oğuz Gora, Biyopolitika, **Sosyoloji Dergisi**, 2014, Sayı 30, s.132.

bağlamda tüm devletlerin bütünleşip etkileşim halinde bulunduğu küresel bir kapitalist düzeninden söz edilmektedir. İmparatorluğun iktisadi çerçevesinde zihinlerin, bedenlerin duygu durumlarının üretimine atıfta bulunulur.

Üretim biçimlerinin 20.yy'ın son çeyreğinde önemli bir şekilde dönüşüme uğradığı bilinmektedir. “Bu değişim endüstriyel kapitalizmden bilişsel kapitalime geçildiği şeklindedir.”¹⁴³ Üretim ilişkilerinde ki dönüşümü gören Negri ve Hardt emeğinde değişime uğradığını belirtmiştir. “Maddi olmayan emek kavramsallaştırmaları, maddi emeğin hegemonik olduğu klasik emek-değer ilişkisine dayandırılmayan bir emek biçimidir. Örneğin endüstriyel üretim enformatikleşmiş, bilgi teknolojileri bünyesine dâhil edilmiştir. Yaratım, zekâyâ dayanan manipülasyon, simgesel manipülasyon duyguların üretimi, bedensel tarzdaki üretimler maddi olmayan emek olarak değerlendirilir.”¹⁴⁴ Hardt ve Negri disiplin uluslarından kontrol uluslarına geçişin hızlandığını söylemektedir. Bir zamanlar, biyoiktidar, üretim ilişkisini yeniden üretme biçiminde sağlarken bugün üretimin içerisinde en önemli bir parça haline gelmiştir. “Hardt ve Negri imparatorluk dolayısıyla gelen bu biyopolitik egemenlik ilişkilerine karşı “Çokluk”u canlı bir alternatif olarak öne sürerler. Onlara göre hayat ile üretimin bu muazzam örtüşme eğilimi, hayatın her alanında patlak verme ihtimali olan bir sınıf mücadelesini mümkün kılmaktadır.”¹⁴⁵ “Bahsedilen iki ana hattın dışında bahsedilmesi gereken birkaç konumlanış daha bulunmaktadır.

Ferenc Feher ve Agnes Heller'in beden politikası kavramı bunlardan biridir. 1994'de yayınladıkları ‘Biyopolitika’da doğalcı kuramsal gelenekten ve Foucault'nun biyopolitika anlayışından ayrılan yeni bir bakış açısı sunmuşlardır. Bu anlayışa göre biyopolitika geleneksel politikaya karşı bir programdır. Foucault'nun biyopolitika tanımına gönderme yaparak biyopolitikayı modernliğin ürünlerinden biri olarak değil onun karşı tezi olarak konumlandırırlar. Bu bağlamda da beden politikalarının öneminin giderek arttığını savunurlar. Modernliğe karşı postmodernliği, geleneksel politikaya karşı biyopolitikayı, özgürlüğe karşı hayatı önerirler.”¹⁴⁶ Bu anlayış çoğu düşünür tarafından indirgemeci bulunmaktadır. Çünkü

¹⁴³ Gora, Age, s.132.

¹⁴⁴ Gora, Age, s.133.

¹⁴⁵ Lemke Thomas, **Biyopolitika**. Çev. (Utku Özmakas), İstanbul: İletişim Yayınları. 2016. s.100.

¹⁴⁶ Lemke, Age s.110.

biyolojik anlamları, liberalizm ve baskıcı anlayışın arasında konumlandırmanın biyopolitik sorunların karmaşık yapısının hakkını vermediği düşünülür. Biyopolitikaya ilişkin başka bir kavram ise hayat politikasıdır.

Giddens'in ortaya koyduğu bu kavram modernlikle beraber gelen değişimle birlikte politik anlayışı da ortaya çıkan değişimi de ortaya koyar. Bu bağlamda modernlik sonrası gelen geç modernlik liberal politikadan hayat politikasına evrilmeyi sağlamıştır. "Giddens, özgürleştirici politikayı hayat fırsatlarına dair bir politik kavrayışla algılamak, hayat politikasını daha bireysel daha çok öz bilinç ile ilişkili ve kimlikler üzerinden algılar. Hayat politikası kavramının merkezinde düşünömsellik yer alır. Düşünömsellik, klasik dikotomilerle düşünme yerine bilgi üretim süreçlerinin geçici ve değişebilir olarak ele alınmasıdır."¹⁴⁷ Fakat Giddens'in hayat politikası kavramı politik olmayan ve tarihsel bağlamdan ayrı düşünölmektedir. Bireysellik temelinde ki yaşam tarzı pratikleri sorunsalı ulusal karar alma mekanizmasıyla nasıl bir bağlantısı olduğu net anlaşılmamaktadır. Dolayısıyla filozofun modernlik kavrayışı da tek boyuttan ileriye gitmemektedir. Modern dönemin en önemli kavramlarından biri olan biyopolitika belirtildiği gibi birçok filozof tarafından ele alınmıştır. Fakat kavramı en ince dokusuna kadar bizlere sunan kanaatimce Michel Foucault'dur. Bu bağlamda çalışmanın ana teması olarak sunmaya çalıştığım filozofun kavram üzerinden düşöncelerini açıklamak elzem bir noktadır. Dolayısıyla sıradaki bölümde filozofun temel felsefi düşöncesinin analizi yapılacaktır.

3.3. MİCHEL FOUCAULT FELSEFESİNDE BİYOPOLİTİKA KAVRAMI

Son yüzyılların en önemli düşünörllerinden birisi olan Michel Foucault, oldukça kendine has bir düşönce sınırları çizerek felsefe tarihi içerisinde mihenk taşı olmuştur. Süjeden deliliğe, epistemedan eril güce birçok alanda düşünme çabası onun düşöncesinin daimi olarak yerinde durmayan bir göröngöye sahip olmasını mümkün kılmıştır. Dolayısıyla filozofun düşöncesini bir noktadan yakalamak oldukça güçtür.

¹⁴⁷ Oğuz Gora, Biyopolitika, *Sosyoloji Dergisi*, 2014, Sayı 30, s.133

*“Kendini ne sosyolog ne tarihçi ne yapısalcı ne düşünür ne de metafizikçi kabul ettiği için (geleneksel felsefe ile her tür ciddi zihniyetin terk edilmesi arasında aralıksız bir “slalom” halindedir) onun nerede bulunduğunu biliyor muyuz? Tıp bilimine, modern ceza usulüne, mikro-iktidarların son derece farklı uygulamalarına, bedenlerin disiplinsel yatırımına ya da son olarak suçluların ifadelerinden doğrudan ayrılmayanların itiraflarına veya psikanalizin bitimsiz monologuna kadar uzanan alana ilişkin ayrıntılı incelemesini yaptığında paradigma değerine sahip bazı olguları mı seçtiği, yoksa insan bilgisinin çeşitli biçimlerinin açığa çıkacağı tarihsel süreklilikleri mi tekrar çizdiği, yoksa son olarak (bazıları onu bununla suçlar) aslında her tür nesnel bilginin kuşkulu kaldığını ve öznenin iddialarının aldatıcı olduğunu bizlere hatırlatmak için bilinen ya da tercihinin değeri bilinmemiş olaylar arasında büyük bir beceriyle seçerek rastgele mi gezindiğini kendimize sorabiliriz”.*¹⁴⁸

Filozofun yerinde durmayan felsefesi onun çok sık yanlış anlaşılmasına neden olmuş, sürekli değiştirdiği fikirleri yanlış anlaşılmasına neden olmuştur. Michel Foucault ortaya atılan eleştirilere karşı şu cevabı vermektedir: “Fakat bireyler ‘önceden şu şekilde söylüyordunuz, şuan şöyle düşünüyorsunuz, dedikleri an yanıtlarım aksine şahsımın senelerce aynı çizgide bulunup asla dönüşmeyecek biçimde olduğu için mi araştırdığımı varsayıyorsunuz?’ biçiminde bulunmasının sebebi tamda budur. Bireyin episteme ile şahsını devindirmesi, kanaatimce estetik tecrübeye fazlaca yakın şeydir. Herhangi bir filozof şahsi düşüncesiyle dönüşüme uğramıyorsa neden araştırma yapsın ki”¹⁴⁹ Bu bağlamda filozofa yöneltilen eleştiri tamamen havada kalmakla birlikte düşüncesinin özünü anlamayı da zorlaştırmıştır. “Deleuze bu noktada Foucault için onun düşünceleri hiçbir zaman evrim geçirmedi yaşanan krizlerle birlikte dönüşüme uğradı der.”¹⁵⁰ Michel Foucault felsefesini ortaya koyarken asla basit bir düşünce perspektifinden hareket etmemiştir.

¹⁴⁸ Blanchot Maurice, **Hayalimdeki Michel Foucault**, Çev. (Ayşe Meral), İstanbul, Kabalcı yayınları, 2005, s.91.

¹⁴⁹ Michel Foucault, “**Stephen Riggins’le Söyleşi**”, Özne ve İktidar içinde, Çev. (Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2011. s.136.

¹⁵⁰ Deleuze Gilles, “**Foucault’nun Bir Portresi**”, Çev. (İnci Uysal), Müzakereler içinde, İstanbul: Norgunk yayınları, 2006, s.118.

Kendi söylemiyle tam olarak şunu yapmaktadır: “Nitekim fikir diyorken, birey ile metayı, meşru kılan farklı nitelikleri arasında açığa çıkan davranış algılanıyorsa, fikrin sorgulayıcı geçmişi bireyden metaya bazı birlikteliklerin belirlenen birliktelikle zorunlu epistemenin yaratıcısı konumundaki belirlenimde-yaratıldığı veya dönüşüme uğradığı koşulların analizidir.”¹⁵¹ Bu bağlamda filozof yalnızca deneysel olgulardan hareket etmemiş daha önce hiç değinilmemiş alanlara doğru ilerlemiş ve tutumunda eleştirel bir determinist bakış açısı bulunmaktadır.

Bu bağlamda Michel Foucault’nun düşüncesini baştan sona tek bir çerçevede okumak oldukça güçtür. Çalışmada filozofun genel olarak biyopolitika kavramı üzerinden felsefesini anlamaya çalışacağız bunun yanı sıra bazı kavramlarına da değinilecektir. Dolayısıyla ilk olarak filozofun temel argümanların da dönemlerine değinmek gerekmektedir. Fakat argümanların dönemlerini ayırmada birçok farklı açıklamalarda görülmektedir. Bu bağlamda iki açıklama dikkat çekmektedir. İlki Foucault’nun kullandığı yöntemleri temel alarak bir ayırım ortaya koyarken diğer açıklamada ele alınan konuları dönemselleştirir. Birinci kanatta bulunanlar filozofun iki yönteminin “arkeoloji” ve “soy kütük” bağlamında olduğunu ileri sürer. Lakin iki kanatta da çok derin farklılıklar olmadığı için Foucault’yu iktidar kavramı üzerinden dönemselleştirmek daha doğru olacaktır. Derin farklılıkların çok net anlaşılmadığını izledikleri yöntemlerin benzerliği ile anlamaktayız. Arkeoloji olgusu geçmişten günümüze kadar olan süreci anlamlandırmaya çalışırken soy bilimiyle bir nevi tarihi bulduğumuz yaşama yeni bir alan açması için geçen zamana atıfta bulunarak irdelemeyi düşünen filozof “tek tek tarihe dayalı varlık biçiminde söylediği üç tane soy bilim sunar: a) gerçekte birlikteliğimiz ile birlikte şahsımıza ait bulunan: belirlenen kısımda şahsımızı episteme metası biçiminde oluştururuz; b) siyasal güç ile birlikteliğimiz açısından şahsımızın olan kısım: bu kısımda şahsımızı ötekiler üstünde politika ediminde bulunan birey olarak oluştururuz; c) etikle birlikteliğimiz bakımından şahsımızın olan kısım: belirlenen kısımda bireyselliğimizi etiksel özne biçiminde oluştururuz. Dolayısıyla düşünürün iki temel dönemi

¹⁵¹ Michel Foucault. “**Foucault**”, **Felsefe Sahnesi içinde**, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2004, s. 351.

olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.”¹⁵² Böylelikle Foucault’nun üç çeşit soy kütüksel eksenin arkeoloji ile radikal bir biçimde farklı olduğunu görememekteyiz.

Birinci dönem iktidarın baskıcı tavrını ve panoptik mimari yapıyla birlikte bu baskıcı tavrı en fazla şekilde anlaşılır kılmaya çalışıldığı dönemdir. İkinci dönem ise “*Cinselliğin Tarihi*” ile vuku bulan dönemdir. Bu dönemde Foucault, iktidar ve öz teknolojilerine eğilmiş, insanın hangi koşullara dayalı olursa olsun özünü bilginin nesnesi haline getirdiği sualinden uzaklaşarak kendisini her şeyi göz önüne alarak sorgulama çizgisine sürüklemiştir. Bu esnada iktidar kavramı düşüncesinde bir takım değişikliklere uğrar. Özellikle belirtmiş olduğum “*Cinselliğin Tarihi*” adlı eserinde iktidar kavramı yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlar. Yerine ise biyopolitika ve biyoiktidar kavramları gelir. Bu değişimi bir kopuş olarak algılamak son derece hatalı olacaktır.

Filozofun düşüncesinde ki bu dönüşümü bir sapma olarak değil bir kırılma olarak algılanması gerekmektedir. Dolayısıyla Foucault’nun çalışmasında ki dönemler nesnenin değil analiz tahmininin bir sonucudur. Filozof felsefi düşüncesinde daima aynı yolda yürümüştür fakat çalışmasının yönünü başka eksene kaydırarak önceki fikirlerini şimdinin politik oluşumunu anlamak için genişletmiştir. Bir başka felsefi temel düşünce içerisinde Michel Foucault’yu iktidar ve özne kavramlarını kullanırken görmekteyiz. Ne var ki filozofun düşünce sistemi içerisinde net ayrımlar olmadığı için belirtilen iki kavramı da birbirinden keskin çizgiler temelinde ayıramayız. Bu bağlamda iktidar ve özneyi birbiri ile ilişkili bir şekilde ele almak gerekmektedir. Foucault, Dreyfus ve Robinow’un kitabına sonsöz olarak yazdığı meşhur “Özne ve İktidar” yazısının ilk yarısında şöyle der: “Yani benim araştırmalarımın genel teması iktidar değil, öznedir.” Ne var ki, 1975 yılındaki başka bir söyleşisinde de “Benim sorunum, toplum içindeki farklı iktidar düzeylerinin ayrımsal bir analizini gerçekleştirmektedir.”¹⁵³ Dolayısıyla, iktidar ve özne kavramlarını derinlemesine incelediğini söylemektedir. Keskin bir ayrımı olmayan bu iki kavram nasıl birbirinden ayrılacaktır? Foucault çalışmalarının en temelinde bir yandan bireyin kendisini hangi koşullar içerisinde episteme nesnesi olarak

¹⁵² Veli Urhan, “M. Foucault Ve Bilgi/İktidar İlişisinin Soykütüğü”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2007, s.101.

¹⁵³ Foucault, Michel, “*Michel Foucault: Filozofun Cevapları*”, İktidarın Gözü içinde, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.70.

gördüğünü merak etmiş, öte yandan da episteme ile iktidar arasındaki bağın niteliğini sormuştur. O halde insanın kendisine has olan bilgisinin genel geçer olmadığını, bir bakıma iktidar ile birlikte şekillendiğini söylemek mümkündür. Böylelikle belirtilen iki terim arasındaki bağı aynı denizdeki balıklar olarak görmek gerekir. “Kendimizi durumun dışına yerleştiremeyiz, hiçbir yerde tüm iktidar ilişkilerinden bağımsız olamayız.”¹⁵⁴ Foucault, iktidarın beden üzerinden işlediğini ve kuralların bu süreçte etkin olduğunu belirterek zaten üstü örtülü olarak iktidardan ayrı bir özne olmayacağını belirtmiştir. “Özneleşme, varoluş tarzlarının ya da yaşam stillerinin üretilmesidir.”¹⁵⁵ Zaten filozof geleneksel anlam içerisinde bir süjeden veyahut insan doğasından bahsetmez. Descartes ile birlikte belirginleşen felsefî özne tasarımı tümel mânâ da özneyi hem deneyim alanı hem bir analiz nesnesi hem de hikmetin tözü olarak kavrar. Bir başka biçimde duyuların yanıltıcılığına yapılan vurgudan destek alan bir “ruh” fikri ileri sürülür.

Descartes sonrası Cogito ile birlikte süje yalnızca “bilinç” perspektifi içerisinde anlaşılmış dolayısıyla yalnızca epistemenin özü değil, aynı zamanda olanaklar içerisinde deneyimlerin taşıyıcısı olarak kabul edilmiştir. Foucault’da Descartes’ın öncülüğü ile birlikte Kant’ın doruklara çıkardığı bu özne tasarımına karşı gelir. Bir bakıma filozof çoğunlukla bilindiğinin aksine hiçbir zaman insanın ölümünü kabul etmez. O’nun için süje arkasından yas tutulacak bir şey değil varlığını sürdüren bir gerçekliktir. Lakin problemleri bir mesele olduğu da kabul edilmelidir. Foucault ruh kavramını *Hapishanenin Doğuşu* adlı çalışmasında iktidar kavramı ile birlikte şöyle ele almaktadır:

“Ruhun bir yanılsama ya da ideolojik bir etki olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Aksine, ruh vardır, bir gerçekliği vardır; ruh, cezalandırılanlar –ve daha genel olarak, gözlem altında tutulanlar, terbiye ve ıslah edilenler, deliler, okuldaki ve evdeki çocuklar, sömürgeleştirilenler, makine başında çakılı kalanlar ve hayatları boyunca denetim altında tutulanlar– üzerinde uygulanan

¹⁵⁴ Foucault, Michel “**Michel Foucault ile Söyleşi: Cinsiyet, İktidar ve Kimlik Siyaseti**”, İktidarın Gözü içinde, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.283.

¹⁵⁵ Deleuze Gilles “**Foucault’nun Bir Portresi**”, Çev. (İnci Uysal), Müzakereler içinde, İstanbul: Norgunk yayınları, 2006, s.130.

bir iktidarın işleyişi aracılığıyla bedenin içerisinde, üzerinde, çevresinde sürekli olarak üretilir.”¹⁵⁶

Bu bağlamda Foucault için “Ruh” iktidarın kontrolünde olan bir konumdadır. Dolayısıyla dönüşüme uğrayacak bir biçimde olamaz. “Realist ve maddesiz tin herhangi bir öz değildir; belirli cinsten bir siyasal gücün tahakkümünün birleştiği ve belirli epistemeye atıfta bulunan ilkedir, siyasal güç birlikteliğinin rastgele bir epistemenin asıl olanının yaratılmasına ve alanını genişlemesine yanı sıra siyasal gücün hükümlerinin meşru kılınmasına zemin yaratan güç birlikteliğindeki yapıdır.”¹⁵⁷ Foucault felsefesinde ruh, düşünce tarihi çerçevesinde birçok farklı kavramlarla ele alınmıştır. Aslında filozof ruhu merkeze koymaya ve orada tutmaya yönelik tüm girişimler şüphesiz gerçekliğin varlıksal garantisi olacak bir yerleşim yerinin aranmasının sonucudur. Dolayısıyla ruhun etrafında bir dizi bilgisel inşaat vuku bulacaktır. Bu bağlamda filozof ruh temelinde süjenin yerinin sabit olması konusunda itirazda bulunur.

“Bu gerçeklik-referans ruh, çeşitli kavramlarla inşa edilmiş ve inceleme alanları oluşturulmuştur: psike, öznellik, kişilik, bilinçlilik, vb; öte yandan ruh üzerine bilimsel teknikler, söylemler ve hümanizmin ahlaki iddiaları inşa edilmiştir. Ne var ki, yanlış anlamaya mahal verilmemelidir: Teologların yanılsaması olan ruha ikame olacak felsefi düşüncenin ya da teknik müdahalenin bilgi nesnesi, gerçek bir insan değildir.”¹⁵⁸

Peki, ruh hem episteme nesnesi değil hem de gerçek bir insan değilse nedir? Foucault; belirlenen probleme cevabı siyasal güç perspektifinden vermektedir. “Tin iktidar organizmasının etkisi ve aracısıdır, tin, bedenin hapisanesidir.”¹⁵⁹ Geleneksel anlayışı tersine döndürmek isteyen Foucault’nun felsefi provokasyonunu bir yana bırakırsak hapisanenin doğuşuna kadar gelen süreçte filozof için süje, iktidarın bir etkisidir. “Belirlenen siyasal güç yapısı kişiyi sınıflandırarak, kişiliğiyle tespit ederek kimlik ile birleştirerek şahsının ve diğerlerinin kişide öğrenmek zorunluluğu içinde olduğu gerçeklik kanunu dayatarak direkt anlık hayata müdahaleyi meşru kılar.

¹⁵⁶ Utku Özmakas, **Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma**, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.92.

¹⁵⁷ Özmakas, Age, s.93.

¹⁵⁸ Özmakas, Age, s.93.

¹⁵⁹ Özmakas, Age, s.93.

Böyle bir olgu özneyi özne haline getiren siyasal güç formudur”¹⁶⁰ Dolayısıyla Foucault için süjenin nesnelleştirilmesinin üç kolu vardır. “Birincisi bölücü pratikler olarak isimlendirilebilir. Bölücü pratiklere örnek olarak filozofun deliliğin tarihi gibi kurum sorunu üzerine çalışmalarında ele aldığı kurumların kapattığı özneler gösterilebilir. İkinci kol ise bilimsel sınıflandırmadır. Buna örnek olarak *Kelimeler ve Şeyler* de insanın yaşam, emek ve dil gibi alanlarda nasıl inşa edildiği örnek verilebilir. Burada da özellikle insanın bir söylem alanı ve merkezi olarak kurulması söz konusudur. Sonuncu kol ise özneleşmedir. Çünkü özneleşme bireyleri özne yapmayı sağlar.”¹⁶¹ Sonuç olarak Foucault için özne ve iktidardan bağımsız olarak düşünülecek bir kavram olarak görmemektedir.

3.4. SALGIN TEMELİNDE İKTİDARIN BEDEN ARACILIĞIYLA BİYOPOLİTİKAYA ETKİSİ

Michel Foucault’nun iktidar kavramına dair fikirleri ele alındığında iki ana koldan söz etmek gerekir. Birinci kol 20.yy’ın son çeyreğine kadar olan kısmı kapsarken ikinci kol da 20.yy’ın son çeyreğini kapsamaktadır. Filozof her iki dönem içerisinde iktidarın düşünce yapısını anlamak üzere farklı iktidar yapılarından ve akıl yürütmelerinden söz etmektedir. Filozofun biyopolitika düşüncesinin özüne nasıl ulaştığını anlamak için bunları ayrı ayrı ele almak gerekir. Lakin Foucault’nun iktidarı hangi açıdan gözlemlediği oldukça önemlidir. Bu bağlamda “a) siyasal gücü uygulamadaki hukuksallığın ilerleyen süreçte gerilediği kontrol alanında ister idam ister eziyet veya hapsedmek çerçevesinde olsun cezayı sağlayan gücün yerel kuruluşların içerisinde nasıl vücut bulduğunu görmeye çalışır. b) Siyasi gücün sürekli olmayan metası, amacı, uygulama süreci denebilecek durumlar direkt ve aniden birlikteliğe girdiği, daimi oturduğu ve real itkilerini sunmaya başladığı dışarıdan irdelemeye çalışır. Thomas Hobbes’un canavarını üretilmiş salt bir biçimde hükümrân olarak benimseyen ve iktidarın kurucu nedenleri arasında birlikteliği sağlanmış ayrı özneleşmelerin katılaşmasından ziyade düşünmeyen Michel Foucault icat edilmiş tüm bedeni değil çevre alanlardaki bedenleri siyasal güçler tarafından ırk

¹⁶⁰ Michel Foucault “Özne ve İktidar”, Özne ve İktidar içinde, Çev. (Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2011, s.63.

¹⁶¹ Utku Özmakas, *Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma*, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.94

haline getirilmiş şekliyle incelemek ister. c) Siyasal gücün bir öznenin diğer özne üstündeki, bir sınıfın diğer sınıf üstündeki bütünlüklü bir hükümlanlığı olarak benimsenmemesi ve güç sahibi olanlar ile ona ait olanlar ve katlananlar arasında bölüşülen şey olarak düşünülür. Ona göre siyasi güç konumu anlamlandırılmaz her zaman birilerinin elinde zenginlik gibi sahiplenilebilir şekilde olmaksızın işleyen biçimde anlamlandırılmalıdır. Böylelikle öznenin siyasal güç karşısında olduğunu değil, onun sağlayıcısı olduğunun yanı sıra gücün kendisini sağlayan özne neticesinde genişlediğinin görülmesi gerekmektedir. d) Filozofun siyasal gücün dar alandan geniş alana, aşağıdan yukarıya, özelden genele doğru nasıl ilerlediğinin nasıl büyüdüğünün ve toplumun en küçük yapı taşına kadar nasıl sürüldüğünün araştırılmaması tam aksine nasıl kolonileştiğini görmek gerekir. e) Siyasal gücün üretim makinelerine ve fikirsel oluşumların birliktelik içinde olmasının büyük olasılık olarak gören filozof; eğitim fikirlerinin monarşiye dayalı gücün ve parlamenter yapının fikirsel alanının olduğundan asla şüphe duymamakla birlikte bu düşünsel süreçlerin yinede siyasal güçlerin en uç noktalarında oluştukları anlaşılmamalıdır.”¹⁶² Sonuç olarak söyleyebiliriz ki, Foucault iktidarı gözlemlerken beş farklı biçimde ele almıştır. Bu bağlamda biyopolitika kavramı içerisinde görünümleri farklı farklı olan gücün etkilendiği yapı çeşitliliği de bir o kadar çok olacaktır.

3.4.1 İktidar Temelinde Beden Üzerine Hukuk ve Söylem

Foucault’nun iktidar kavramını temel aldığımızda onun eleştirisini yapmak entelektüel bir unvan kazanmakla mümkündür. Böylesi bir durumun temel nedeni, filozofun iktidar kavramını tamamen geleneksel düzenin ötesinde tutmasıdır. Geleneksel çerçevede siyasal güç, bireyin ya da toplumun ele alacağı çizgidir. Bir o kadar da Hobbes’dan ve sözleşme olgusundan itibaren kendisi hukuk çerçevesinde korunurken, diğer taraftan kanunlara dayalı korumayı üstlenir. Böylelikle var olan tutucu görünüm, siyasal gücü “hükümlanlığı salt biçimde mücadelenin ötesinde veya üstünde tümünü kapsama olanağına ait, parçalanamaz biçimde var olan ve siyasal problemleri meşru kılmak hususunda inceleyen sahiplik olarak algılar”¹⁶³ Belirtilen iktidar temsiliinin bazı temel özellikleri vardır. Bunlar; “pozitif birliktelik, kanun

¹⁶² Veli Urhan, “M. Foucault Ve Bilgi/İktidar İlişkisinin Soykütüğü”. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 2007, s.104-105.

¹⁶³ Utku Özmakas, *Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma*, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.94

düzlemi baskı çizgisi kontrolün akli tarafı ve düzenin birliğidir.”¹⁶⁴ “Olumsuz bağlantı” kontrol erkinin sınırlama ve yoksunluk etkilerini biçimlendirirken, “Kural düzlemi” bu erkin kanun koyma özelliğine dikkat çeker. “Yasak döngüsü” sadece bir yasa koyar. “Sansürün mantığı” yasak koymanın farklı üç koluna atıfta bulunur. “Tertibatın birliği” ise kontrol erkinin üzerinde olan bütün kurumlarda ve etkileşimlerde aynı biçimde yasaklandığını belirtir. Lakin Foucault, “*Hapishanenin Doğuşu*” adlı eserini ortaya çıkarana kadar eki eden bu kavrayışın birçok açıdan sorunlu olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla “İleri zamanda bugünün baskıcı toplum düzeninden ayrılmamız gerektiği açıktır.”¹⁶⁵ Bu bağlamda hukuk ve söylem kavramları üç anlamda problemlidir.

Öncelikli olarak hukuk ve söylem kavramları iktidar kavramını en temelde negatif bir biçimde ele alacaktır. “Foucault’ya göre iktidarın sadece kontrol erki olarak düşünmek, üreticiyi arka plana atmak mânasına gelir. Kontrol erki düşüncesine fazlaca abartılı olarak rol çizen Marksist düşünce sisteminden de kopmak gerekir. Çünkü iktidarın ana görevi kontrol altına almak olsaydı, yalnızca olumsuz olarak pratik hayata yansıtılsaydı, dayanıksız olurdu.”¹⁶⁶ Bu bağlamda Foucault’nun geleneksel düşünceye geliştirdiği erk analizinin birinci sonucu, iktidarın sadece kontrol etmediği, aynı anda üreticide olduğudur. Ötesi “cezalandırma konusu, hukuk terimleri içinde değil, modern çağın getirdiği bilimsel ve teknolojik terimlerle, strateji terimleriyle birlikte olmasına inandırdı ve gözetime dayalı cezalandırma da sunmayı neticesinde, Cinselliğin Tarihi’nde uygulamayı sağladığım şey, kanunsal ve olumsuz bir kodun ikame edilmesi oldu.”¹⁶⁷

Dolayısıyla baskıcı düşüncenin nedeni olan hukuk ve söylem kavramları iktidar modelleri tek biçimli ve baskıcı anlayışa neden olur. Oysa iktidarın tüm bunlardan fazlaca geniş bir çerçeveye sahip olması gerekmektedir. “Siyasal güç yapılarının basit kanunsal materyallerden daha geniş bulunduğu aynı zamanda

¹⁶⁴ Michel Foucault. **Cinselliğin Tarihi**, Çev. (Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007 s.65

¹⁶⁵ Michel Foucault, “**Disiplinci Toplum Krizinde**”, İktidarın Gözü içinde, Çev.(Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007. s.247.

¹⁶⁶ Michel Foucault “**İktidar ve Beden**”, İktidarın Gözü içinde, Çev.(Işık Ergüden), İstanbul:Ayrıntı yayınları, 2007, s.42.

¹⁶⁷ Michel Foucault, “**İktidar İlişkileri Bedenlerin İçine Nüfuz Eder**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.107.

hükümranın daha çok baskı prosedürleriyle işlediği düşüncesindeyim.”¹⁶⁸ Baskı düzeninden kopmakla birlikte sözleşme, kabul ediş, meşruiyet vb. kavramlar iktidar materyallerine dayanan bir analizden de kopmak gerekmektedir. Dolayısıyla Foucault belirtilen terimler yerine strateji, bilimsel ve teknolojik terimleri kullanacaktır. Filozofun söylem ve hukuk fikirlerine yönelik ikinci kritiği iktidarı cevherleştirmeleridir. “Siyasal güç diye şeyin olmadığını yani siyasal güç olgusunun bir alana yerleşmiş bulunduğu veya bir başlangıçtan ilerlediği düşüncesi olağanın dışında anlaşılmış bir analize, tüm şartlarda oldukça fazla görüneni anlatamayan farklı analize dayanıyor. Lakin realde siyasal güç, karşılıklı birliktelik demek; az veya çok programlanmış, birliktelik yumağı olmaktadır.”¹⁶⁹

*“Siyasal güç, var olduğu andan itibaren gücü elinde bulunduran veya onu işleten bir kişiyle artık maddi olarak özdeş değildir; meşru sahibi herkes olan bir makineler bütünü haline gelmiştir”*¹⁷⁰

“Belirli siyasal güç şekli topluma dayalı beden ile birlikte pratikleştiği zamandan itibaren egemen mitleri ne yazık ki mümkün olmamaktadır. Egemen hem canavarca hem arkaik, fantastik bir şahsiyet halini alıyordu.”¹⁷¹ Kontrol erki cevherleştirildiğinde belli bir noktadan, yani baskıyla veyahut egemenin söylemiyle yayılarak bir alanı, bir bakıma da kamu alanını istek doğrultusunda düzenleyebilir. Lakin Foucault’nun iktidar üzerine fikirleri, bu kısıtlı alanında ötesine geçmektedir. Kontrol erkinin öncelikli olarak göz ardı edilen alanlar da çalıştığını söyler. “kolektif bir yansımanın her anı içinden, erkek kadın ilişkisinden, aile yapısından, öğrenci öğretmen ilişkisinden dolayı vuku bulan siyasal güç ilişkileri, özneler üstünde egemenliği sağlayan yüce siyasal gücün kökünü saldırdığı dinamik ve görünen topraktır.”¹⁷² Foucault’nun bu düşüncesinin fikir dünyasına katkısı, toplumdaki rol dağılımını yeni bir iktidar düzeni içerisinde dayatmasıdır. Örneğin kadın bir müdürün bulunduğu okul içerisinde erk sahibi olması fakat kendi özel hayatı

¹⁶⁸ Michel Foucault “**Göz Kamaştırıcı Hayvan: İktidar**”, İktidarın Gözü içinde, Çev.(Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.161.

¹⁶⁹ Michel Foucault “**Michel Foucault’nun Oyunu**”, Entelektüelin Siyasi İşlevi içinde, Çev. (Osman Akinhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2005, s.124.

¹⁷⁰ Michel Foucault, “**İktidarın Gözü**”, **İktidarın Gözü içinde**, Çev.(Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.96.

¹⁷¹ Michel Foucault, “**Hapishane Üzerine Söyleşi: Kitap ve Yöntemi**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları. 2007, s.23.

¹⁷² Michel Foucault, “**İktidar İlişkileri Bedenlerin İçine Nüfuz Eder**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.110.

içerisinde çevresine karşı tam tersi bir pozisyon da olması söylenebilir. Dolayısıyla iktidar fikri, bireyler arasında ki ilişkinin içinde yeniden ele alınmalıdır.

Erk sahibinin belirli bir konumu yoktur. Dolayısıyla iktidar tözsel bir bağlamda ele alınamaz. Aksine ilişki olarak ele alınmalıdır. Sadece bu ilişki içinde anlaşılabilir kılınmaktadır. Filozofun bu tutumu ortaçağ dünyasında ortaya çıkan nominalist bir biçimde gözükmemektedir. “Şüphe götürmez adcı bir tavır zorunlu kılar: Politik güç herhangi bir kurum olamaz; kimilerinin temelden edindiği hükümlanlık kuvveti dışında, belirlenmiş toplumlarda kaotik bir plana atfedilen addır.”¹⁷³ Üçüncü kritikte iktidarı olumsuz, hukuki ve cevher biçiminde fikir üretmenin siyasal güç problemini devlet problemine indirgemektir. “Siyasal gücün ilerlemesinden söz edildiğinde sadece iktidar araçları problemine, hükümlan sınıf, baskıcı kasıtlar problemine bildirim yapmamaktayım, öznelerin pratik edimlerinde, bedenlerine gidene kadar üstünde işlev gösteren, ilerleyen süreçte daha da seyrekleşen, her küçük siyasal güçler görünümüne bildirim yapıyorum.”¹⁷⁴ Bu bağlamda erk problemi devlet probleminden daha sorunludur. Çünkü kurumlar erkleri ortaya çıktığı kaynak değildir, yalnızca aracıdır. Filozof, baskıcı iktidar ve siyasi anlayışları çerçevesinde devleti asıl probleme dönüştürerek, iktidarın çalışma alanlarının genişliği görmezden gelir.

Devlet, her zaman hazır ve nazır bir nesne olmadığı gibi hegemonik pratiklerin yanıltıcı ya da ideolojik etkisine de indirgenemez. Devlet, daha ziyade “etkileşimsel bir gerçeklik”¹⁷⁵ “Olarak, yani devletin kurumsal yapısının yanı sıra devlete ilişkin bilgiyi de üreten dinamik bir ilişkiler ve sentezler bütünü olarak kavramsallaştırılır.”¹⁷⁶

Filozofa göre devlet bağlamında da adcı bir söylemde bulunmak gerekir.

¹⁷³ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, Çev. (Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.72.

¹⁷⁴ Michel Foucault, “**Tımarhaneler, Cinsellik, Hapishaneler**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.48.

¹⁷⁵ Utku Özmakas, **Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma**, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.99.

¹⁷⁶ Lemke, Thomas, **Foucault, Yönetimsellik ve Devlet**, Çev. (Utku Özmakas), Ankara: Pharmakon yayıncılık. 2015, s.47.

“Hukuki veya öteki kuruluşlarla beraber devlet yapısı, ana kollardan ayrı biçimde diğer alanlardan ilerleyen bütün siyasal güç birleşiminin güvenilirliğini, temel çatısını mümkün kılar. Şahsımın problemi, toplum ile birlikte ayrı siyasal güç seviyelerinin farklılaşmış bir irdelemesini mümkün kılmaktadır.”¹⁷⁷

“Modernizmle ile birlikte gelişen devleti kişilerin üzerinde, ne olduklarını akabinde ontik tarafını yok sayarak ilerlemiş şey biçiminde değil; aksine kişilerin tek şarta bağlı olacağı ve özneselliğe farklı bir form verilmesi ille çok farklı örüntüye mümkün kılınabileceği koşuluyla fazlaca büyümüş olgu şeklinde anlamalıyız.”¹⁷⁸

Sonuç bağlamında filozof iktidarı söylem ve hukuksal bir düşünce içinde ele almanın hukukun iktidar için gerçek bir olgu olduğu ve iktidarın sürekli hukuk düzlemine gelmesi gerektiği ilkesini sorgulamadığı dile getirir. Bu bağlamda yapılması gereken yavaş yavaş farklı bir iktidar biçimine doğru ilerlemektir. “Yani hem cinselliği yasa olmaksızın, hem de iktidarı kral olmaksızın düşünmek...”¹⁷⁹

3.4.2 Salgın Hastalıklarda Beden Üzerine Baskı Erkinin İşlevi

Foucault “söylem ve hukuk” yöneten fikrinin antitezine baskı biçiminde değil, özsel değil karşılıklı ilişkisel bir analiz biçimi ortaya koymaktadır. Muhakkak ki geçmişteki iktidar anlayışının yerine yeni bir düzen anlayışı getirmek değildir; filozofun buradaki amacı şöyledir: “Ayrıca, bu iktidar ilişkilerini dönemlere ve yüzeylere bağlı olarak, birbirlerinden çok farklı yöntemler ve teknikle kullandıklarını ortaya çıkarmak istiyorum.”¹⁸⁰ Dolayısıyla amaç yeni bir iktidar düzeni oluşturmak değildir. Bilhassa, filozofun genel bir iktidar teorisi oluşturmak gibi amacı yoktur. Bu bağlamda Foucault’nun “*Şimdinin Tarihi*” adlı eserinden alınan bir bölümde farklı bir görüngüyü belirleyebiliriz. Böylece genel iktidar düzeni oluşturmak yerine iktidarın ilişkisinden söz edilmektedir:

¹⁷⁷ Michel Foucault, “**Michel Foucault: Filozofun Cevapları**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.69.

¹⁷⁸ Michel Foucault, “**Michel Foucault’nun Oyunu**”, Entelektüelin Siyasi İşlevi içinde, Çev. (Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2005, s.66.

¹⁷⁹ Michel Foucault, “**Göz Kamaştırıcı Hayvan: İktidar**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.71.

¹⁸⁰ Michel Foucault, “**Michel Foucault ile Söyleşi**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.171.

“Hangi anda siyasal güç fikri temeli atılmaya başlanılsa, sürekli belirlenen mekânda ve anda ortaya çıktığı tespitini zorunlu kılma ile bire bir karşılaşılabilecek, nitekim onun açığa belirmesinden konuşmak, anlamak zorunlu olacaktır. Fakat siyasal güç realite ile net, biraz koordine haline gelmiş birliktelikler yumağıyla, o an en aza indirgenen problem güç birliktelikleri pratiğini zorunlu yapacak irdeleme aracı satın almak olacaktır.”¹⁸¹

Foucault iktidar kavramı üzerinden her yerde geçerli bir tanım yapmaktan ziyade özel bir yönetim temelinde açıklama yapmaktadır. Bu bağlamda söylem ve hukuk temelinde evrensel bir modelden vazgeçer. Fikri temelde hukuk ve siyaset düşünürleri tarafından doğruluğu varsayılan kuramsal eşitliğin temelinde yatan ve altını oyan politik oluşumlar tarafından kurulmuş eşitsizliği yalıtma, tanımlamak analiz etmektir. O halde iktidar kavramının özü nedir. “Şahsımca siyasal güçten en başta edimde bulunulan kısma ait bulunan ve şahsi planlarını oluşturan baskı birliktelikleri fazlalığını fikri zemine oturtmak gereklidir. Çatışmalar ve düşmanca tavırlar ile birlikte birliktelikleri değişime uğratan, gücünü arttıran, zıttına dönüştüren, edimi anlamaktır. Belirtilen güçlü olma istenci, herhangi bir örgütlenme ve yahut aksine onları ayrıştıran oluşumlar ve ötekileştirmeler şeklinde ortaya koydukları temellendirmeleri benimsemek ve nitekim kapsayıcı görünümüyle veya kamusal belirginleşmesiyle güç aygıtlarında, kanunun biçimlendirilmesinde ve toplumsal baskıyla büyüyen planları söylemleştirmek güçlenmeye dayalı birliktelikleri belirtilen planlamanın etkisi içinde tutmak için önemlidir.”¹⁸²

Dolayısıyla filozof için iktidarın kaynağı nedir sorusu problemli bir sorudur. “Genel anlamda, bence siyasal güç ne arzular ışığında mümkün olur ne de faydalardan meydana gelir. Siyasal güç kendisinden, içinde bulunan fazlaca problemlerin ve dayatılan etkilerin varlığı ışığında meydana gelir ve fonksiyon belirtir.”¹⁸³ Filozofa göre iktidar bir etkidir, onu ortaya çıkaran bir sistemin etkenidir. Dolayısıyla iktidarın kaynağına gitmek oldukça anlamsız bir çaba olur. Filozof bir sıfır noktası belirlemenin gerekli olmadığını, bilhassa her üretilen sıfır

¹⁸¹ Michel Foucault, “**Michel Foucault’nun Oyunu**”, Entelektüelin Siyasi İşlevi içinde, Çev.(Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2005, s.124.

¹⁸² Michel Foucault, “**Michel Foucault: Güvenlik ve Devlet**”, Entelektüelin Siyasi İşlevi içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2005, s.71-72.

¹⁸³ Michel Foucault, “**İktidar İlişkileri Bedenlerin İçine Nüfuz Eder**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.112.

noktasının yapılacak olan tarihsel serüven içerisinde anı meşrulaştırmaya çalışan güç tarafından yeniden belirleneceğini düşünür. Filozofun temel fikri düzleminde tanımlanacak olan iktidar düzeninin planlarını, baskı durumlarını ve düzenlemelerini analiz edebilmektir. Foucault'nun iktidarın analizini temel nitelikleri çerçevesinde ele alabiliriz. İlk önce iktidar hukuki kanunlarla donatılmış bir güç tarafından temsil edilmektedir. Filozof daha sonra bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir; “Bizim ihtiyacımızsa, hükümlanlık sorunu ve dolayısıyla da yasa ve yasaklama sorunları çerçevesinde kurulmuş olmayan bir siyaset felsefesi, kralın kellesini uçurmamız gerekiyor; siyaset kuramında ise bu durum yapılmayı bekleniyor.”¹⁸⁴

Kralın kellesinin uçurulması, güç sahibi ile güce uymak durumunda kalan en geleneksel parçalama durumunun yeniden bütünleştirilmesini gerektirmez. Bunun nedeni “Güç ilişkileri eşit olmayan ve kısmen istikrarlı kuvvetler ilişkisi olduğu sürece bunun yukarısı bir de aşağısının olduğu ve potansiyel farklılık içerdiği açıktır.”¹⁸⁵ Belirtilen fark durumu güç ilişkilerine aittir. İktidar aşağıdan gelir. Yani iktidar ilişkisi temelinde ve genel olgu olarak, egemen olanlarla onlara bağlı olanlar arasında ikili bir karşıtlık, yukarıdan aşağıya ve toplumsal bünyenin derinliklerine değin gitgide daha kısıtlı gruplar üzerinde etkisi gösteren o ikilik yoktur.”¹⁸⁶ Yani, teoride gücün baskısını ortadan kaldırmak, gücün uygulayan ya da uygulanan arasındaki kopuşu yitirmek manasına gelmez.

Filozof burada daima potansiyel ve çoğu zaman da eylemsel bir dengesizlik olduğunu farkındadır. Dolayısıyla iktidar erk'inin daima aşağıdan bir perspektife ait olması gerekir. İktidar düzenin ikinci kol, iktidar düşüncesinin artık ilişkisellik içinde ele alınmasıdır. Yani belli alanlar içerisinde bedenlere müdahale eden bir oluşuma sahip değildir, aksine bireylerin tavırlarına kadar etki edebilir. Üçüncü kol ise sadece baskıcı olmaktan çıkıp yeniden ortaya koyan yapıda olmasıdır. Bunun sebebi erk gücünün rıza sorunu olarak düşünölmeyeceğı gibi, iktidarın baskı gücü sadece şiddet eğilimli değildir. İktidar analizinin dördüncü kolun da iktidar gücünün

¹⁸⁴ Michel Foucault “**Hakikat ve İktidar**”, Entelektüelin Siyasi İşlevi içinde, Çev. (Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2005, s.72-73.

¹⁸⁵ Michel Foucault “**Michel Foucault'nun Oyunu**”, Entelektüelin Siyasi İşlevi içinde, Çev. (Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2005, s.125.

¹⁸⁶ Michel Foucault “**Göz Kamaştırıcı Hayvan: İktidar**”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.74.

sadece vatandaş ile yöneten, yönetilen ile yönetici arasındaki ayrışmada değil, her türlü ilişkide ortaya çıkmasıdır.

“İktidar her yerde hazır ve nazırdır: Ama bu, her şeyi yenilmez birliğin çatısı altında kümeleştirme ayrıcalığına sahip olmasından değil, her an, her noktada, daha doğrusu bir noktayla başka bir nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır. İktidar her yeredir; her şeyi kapsadığından değil her yerden geldiğinden dolayı her yeredir.”¹⁸⁷ Beşinci kolunun ise güç sahibinin artık bir baskı aracı olarak düşünülmesinin ortadan kaldırılmasıyla birlikte direniş olgusunun açığa çıkmasıdır. Filozofa göre “Aslında, iktidar ilişkiler güç ilişkileridir, her zaman tersine dönebilen çatışmalardır. Tamamen muzaffer olan, dolayısıyla tahakkümü ortadan kaldırılamayan iktidar ilişkisi yoktur.”¹⁸⁸ Elbette direnişte iktidarda olduğu gibi etken bir durumdur. Dolayısıyla sonsuz bir devinim gibi algılamak yanlış olmaz. O yüzdendir ki bir kaynak aramanın anlamı olamaz, şimdinin kurtuluşu açısından bir başlangıçtır ve başka başlangıçları bünyesinde barındıracaktır.

“İktidar ilişkileri koşulsuz olarak direnişe yol açar, her an direniş çağrısı yapar, direnişe imkân verir ve direniş imkânı olduğu için, gerçek direniş olduğu için, tahakküm uygulayanın iktidarı çok daha fazla güçle, direniş ne kadar büyükse o kadar büyük daha fazla kurnazlıkla tutunmaya çalışır.”¹⁸⁹ Filozof dolayısıyla iktidar karşıtı hareketlerin bir sınıf siyasetine veyahut devlet düşmanlığına dönüştürülmesinin temelini yok eder. Böyle bir düşünce gündelik direniş olasılığını güncel tutar. Bu direnişler gizliden olduğu için genellikle aşırma, kaçma, gizli avlanma gibi doğrudan gözlenemeyen direnç imkânları verir böyle direnişler mikro direniş adıyla büyük direnişlerin zeminini oluşturabilir. Foucault bu ufak çaplı direnişlerin birikmesiyle, çeşitli alan içinde yürütülen mücadele yapısının birleşerek makro direnişi ortaya koymasını söylemez. Peki, iktidar hangi model içerisinde kendi varlığını sağlayacaktır. Foucault burada tek bir yanıt vermez.

¹⁸⁷ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, Çev. (Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.72.

¹⁸⁸ Michel Foucault “**Michel Foucault ile Söyleşi**”, İktidarın Gözü içinde, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.176.

¹⁸⁹ Foucault, A.g.e, 177.

3.4.2 Salgın Dönemindeki Beden Üzerindeki Kavgalar

Foucault'nun fikri temelinde birden çok iktidar yapısı vardır. Yapı içindeki oluşan farklar, filozofun fikrinde muhakkak ki bir dışavurum göstergesidir. Herhangi bir direniş göstermeden iktidarın baskı düzeninin karşısına konumlanmış bir kavga modeli veya örneği görmekteyiz. “İnsanlık sürekli savaşımlardan geçerek, kuralların mütemadiyen savaşın yerini alacağı evrensel bir karşılıklılığa doğru ağır ağır ilerliyor değildir; insanlık bu şiddetlerin her birini bir kurallar sistemine dâhil ederek tahakkümden tahakküme gider.”¹⁹⁰ Belirtmiş olduğum bu alıntı filozofun Nietzsche vari düşüncelerini andıran bir kavga modeli, Hobbes ve Rousseau'nun düşüncesinden bağımsız konumlanmış doğa durumundan bahsedilmediği gibi, kavgayı bilhassa sivil yapı içerisinde konumlandırır. Dolayısıyla ortada bir sözleşme gibi yapı bulunmamaktadır.

O halde iktidar mekanizmasının temel argümanı içerisinde kendi oluşumunu baskı aracı olarak görmesi fikrinin karşısında, iktidarın kavga veya savaş olgusunu başka metotlarla sürdürülen görüngüsü belirtilmiştir. Foucault'nun savaş modeli bir tür sürekli savaş halinin olmasıdır ve bu sürekliliğin içerisinde barış olgusunun dahi bir savaş belirtisi olarak anlaşılması gerekmektedir. Yani sürekli bir savaş halinin algılanması bölünmelerin ve duraksamaların sadece geçiciliğini güçlendirecektir. Filozof bir söyleşide şöyle diyordu: “Benim inancım odur ki buradaki referans noktası büyük dil ve göstergeler modeli değil, savaş ve mücadele modeli olmalıdır. Bizi ele geçiren ve belirleyen tarih, bir dil şeklinden ziyade bir savaş şeklinde gerçeklik kazanır: etkili olan anlam ilişkileri değil, iktidar ilişkileridir.”¹⁹¹ Dolayısıyla Foucault için iktidar net bir biçimde çatışmadır.

Böyle bir durum ortaya farklı görünüm çizmektedir. İlki, Foucault iktidar yapısının bir mücadele olduğunu söyleyerek siyaset düşüncesinde “mutlak iktidar” figürü olarak baskı erkini kaldırmayı bir adım öteye taşır; ikincisi politik yapının çatışma olduğunu söylemek yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkisine fiziksel şiddet anlamını taşıyan güç terimini katmayı gerektirir. Dolayısıyla saf bir cebir ya da zordan bahsetmek mümkün görünmediği gibi, karşı şiddeti de anlamlı kılan bir

¹⁹⁰ Foucault, Michel “**Nietzsche, Soybilim, Tarih**”, Felsefe Sahnesi içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2004, s.241.

¹⁹¹ Foucault, Michel “**Hakikat ve İktidar**”, Entelektüelin Siyasi İşlevi içinde, Çev. (Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2005, s.65.

görünüm açılmış olur. Asıl önemli olan filozofun iktidar yapısının bir kavga veya savaş olduğunu belirterek tam da ayrılmaya çalıştığı Marksist modelin içerisine dâhil olur. Bu bağlamda Foucault baskıcı bir iktidar düşüncesini içselleştirmiş olan Marksist çizgiyi daha da kalınlaştırmaya çalışır. Foucault'ya göre artık kavga veya savaş ile politika arasında hiçbir ayrım yoktur; bilhassa bunlar daimi olarak sürekliliktir. Bundan dolayı da siyaset savaş görünümü kazanacaktır. “Bu durumda acaba bilinen formülü ters çevirip siyasetin başka yöntemlerle sürdürülen bir savaş olduğunu mu söylemek gerekir?

Eğer savaşla siyaset arasında bir düzlem farkının korunması isteniyorsa bu güç ilişkileri çokluğunun ya savaş biçimi ya da siyaset biçimi çerçevesinde kodlanabileceğini hiçbir zaman tam değil kısmen olmak üzere ileri sürmek gerekecektir; böylece bu dengesiz, türdeş olmayan, istikrarsız, gergin güç ilişkilerini bütünleştirmek için iki farklı strateji olacaktır.”¹⁹² Filozofun politika sistemine bir örnek olarak mücadeleyi önermesi dikkat çekici bir durumdur. Foucault'nun önerisi net bir keşiftir. Politikayı savaş olarak görmek, tam da rönesans fikri temeline aittir. Tabi, tarihsiz bir kafayla düşünmenin riski iki yönlüdür: “Bir yandan, şimdideki her şeyin kökenini geçmişe atfederek olup biten her şeyi sadece keşfe indirgemek; diğer yandan iki uğrak arasındaki farkları göz ardı ederek tutumları birbirine eşdeğer kılmak. Bu iki hataya da düşmemek için benzerlik kadar farktan da söz etmek gerekir. Rönesans döneminin söz konusu modelin tamamlayıcısı organik bir devlet anlayışyken düşünür bu destek bacağını kuramına yaklaştırmayacaktır bile. Ne var ki Foucault, on yedinci yüzyıl düşünürlerinin klasik savaş modeli içerisinde olmadığını düşünür.”¹⁹³

Bedenler üzerinde kendini açımlayan iktidarın mikro fizik düşüncesinde kavga modeli ile ilişkili bir yapı gözükmemektedir. Temel nedeni hukuk ve söyleme dayalı iktidar düşüncesinin terk edilmesiyle iktidar için artık etki, strateji ve teknoloji terimleri kavranmaktadır. Foucault savaş modelinin geçerliliği noktasında açıkca bir tereddüt sergilememektedir. Dolayısıyla filozof tarihteki olayların kendi yapısı içerisinde anlaşılması gerektiğini düşünmektedir. Foucault vermiş olduğu bir

¹⁹² Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, Çev. (Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.72.

¹⁹³ Utku Özmakas, **Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma**, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.107.

dersinde bu konuya dair şöyle bir ifade de bulunmaktadır: “Her yeni felsefe, her bir tekil eser karşısında bir başka felsefenin düşünülme-yenini düşünmek zorunda olacaktır. Her bir felsefenin yapması gereken, başkalarındaki düşünülme-yeni düşünmektir. Ve bu düşünülme-yenden hareketle her bir felsefenin hakikatle olan tekil ilişkisi tanımlanacaktır.”¹⁹⁴ Dolayısıyla bu tekil ilişkiyi anlama çabası filozofun düşüncesinde net merkezi yeri olan kavga modelini terk etmesini sağlayacaktır. Böylelikle filozofun felsefi düşüncesi içerisinde artık yeni bir dönem açılmıştır.

3.5. MİCHEL FOUCAULT’DA BEDEN İLE BİRLİKTE BİYOPOLİTİKA

Michel Foucault’nun düşünce sisteminde iktidar kavramını değiştirmeye başlattığı dönem onun son kitabı olan *Cinselliğin Tarihi* ile birlikte ele alınmalıdır. Filozof bu kitabı en başta altı cilt olarak planlamıştır. Fakat üç cildini yazdıktan sonra vefat etmiştir ve projesi yarım kalmıştır. Çalışmada filozofun Fransa’da vermiş olduğu derslerde alınan ses kayıtları ve metinler çerçevesinde ortaya çıkan kitaplar nezdinde açıklamalar yapılacaktır. Filozof 1970’li yıllarda halk sağlığı bağlamında üç tene konuşma yapmıştır. “Bunlardan birincisi “*Tıbbın Krizi* yada *Karşı-tıbbın Krizi*”, “*Toplumsal Tıbbın Doğuşu*” ve “*Hastanenin Modern Teknolojiyle Birleşmesi*” başlığını taşımaktadır.¹⁹⁵ “Biyopolitika” kavramını ilk defa duyduğumuz konuşma *Toplumsal Tıbbın Doğuşu* adlı konuşmasıdır. Filozof burada hedeflediği amaç, halk sağlığı içerisinde yaygın zanları kritik ederek asıl problemin tıba karşı anti-tıp düşüncesi içerisinde yatmadığını belirlemektir.

Bu perspektifte 18.yy’da ki tıp uygulamalarının bireyselleştirici bir boyutunun olmasına rağmen bilindiğinin aksine aslen toplumsal boyutun çok daha ağır bastığını göstermektir. Filozofa göre tıbbın yaşadığı değişimleri idrak edebilmek için devlet ile halk kesişimin de gerçekleşen kontrolcü ve düzenleyici pratiklere bakmak gerekmektedir. Dolayısıyla filozof için üç ana noktadan söz etmek gerekir. “Bunlar: “Biyotarih”, “Tıbbileştirme” ve “Sağlığın Ekonomisi”dir. Biyotarih, biyolojik düzeydeki tıbbi müdahaleler vasıtasıyla insanın ekosistem üzerinde

¹⁹⁴ Michel Foucault, **Bilme İstenci**, Çev. (Kerem Eksen), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2012, s.39.

¹⁹⁵ Utku Özmakas, **Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma**, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.109.

biraktığı izleri taşır. Filozofa göre doktor ve biyolog, artık birey ve onun nesebinden gelen düzeyinde iş göremezler; aksine hayat ve hayatın temel olayları düzeyinde çalışmaya Belirtilen bu kavramla ilgili iki temel sualden söz edebiliriz. Yaşayan bir canlı olmak ne demektir? Yaşam ne demektir? Filozof bu sorular şüphe götürmez ki insan bedeninin anatomi ve politik görünümü çerçevesinde cevap vermektedir.

Dolayısıyla biyolojik tarihi öznenin olmayıp toplumsal anomilerden, istenmedik neticelerden yanı sıra tıbbi kolektif kontrol mekanizması çerçevesinde oluştuğunda ürettiği etkilemelerden oluşmuş biyolojiye bir tarih çerçevesinde analiz etmek gerekir. Biyotarih ifadesi ancak Foucault'nun biyolojik temelli bilim ve yaşam çerçevesinde ele aldığı sürekli devam eden düşünüşü çerçevesinde anlaşılabilir. Filozofun teorisi düşüncenin kritik tarihi olarak düşünüldüğü sürece biyotarih terimini insan varlığının biyolojik yapısına müdahale eden politik teknolojilerin eleştirel tarihindeki kritik edilmiş bir kavram olarak anlamak zorundayız. Dolayısıyla biyotarih sadece toplumsal biçimde uygulanabilir ve temel olarak biyolojik olarak yaşayan canlının geçmiş anlamına gelecektir. Örneğin kanser hastalığının tedavisi için kullanılan bir ilacın daha sonra insanın anatomik özelliklerine yönelik nasıl bir etkide bulunduğu saptanması biyotarih kapsamının içerisine girmektedir. Tıbbın toplumsal çerçevedeki düzeyi ise tıbbileştirmedir. Filozof bu kavramla tıbbın hayatın tüm alanlarına etkide bulunmasını anlar. Daha ilerisi için bu durum artık tıbbi olmayan boyutlarda dahi anlaşılmaktadır. Bir başka düzey ise tıbbın ekonomisidir. Farklılaştırılmış toplumların ekonomik gelişmede sağlığın sağlık hizmetlerinin gelişimi ile bütünleşmiş olmuş halidir. “Toplumun bireyler üzerindeki denetimi, yalnızca bilinç veyahut ideoloji vasıtasıyla değil, aynı zamanda beden içerisinde ve bedenle birlikte gerçekleşir. Kapitalist toplum için her şeyden daha çok önemli olan biyopolitikadır, biyolojik olandı, bedensel olandı, maddi olandı. Beden, biyopolitik bir gerçekliktir; tıp ise biyopolitik bir stratejidir.”¹⁹⁶ Biyopolitika kavramı kapitalist sistemin beden üzerinde yürüttü bir kullanım, kontrol ve baskı planı olarak algılanmaktadır. Filozof iktidarı temsil eden kişinin, yurttaşları ölüme itebilecek bir güce sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu güç ister rızayla ister sözleşmeye kurulsun temelde toplumu bölme işlemini güçlendirir.

¹⁹⁶Özmkas, Age, s.110.

“Hükümdar, yaşatma hakkını ancak öldürme hakkını devreye sokarak ya da sokmayarak kullanır: yaşam üzerindeki iktidarını ancak isteme hakkına sahip olduğu ölümle belirtir. “Yaşam ve ölüm” üzerinde hak diye söze geçirilen, gerçekte öldürme ya da yaşamasına izin verme hakkıydı. Sonuçta bu hakkın simgesi kılıçtı. (...) İktidar bu bağlamda her şeyden önce el koyma hakkıydı; bu hak, yaşamı ortadan kaldırmak için onu ele geçirme ayrıcalığıyla doruk noktasına ulaşıyordu.”¹⁹⁷

Filozofun tasarruf kavramı nezdinde anlayacağımız hak bir değişime uğramaktadır. İktidar yapısındaki dönüşümler artık iktidarı disiplin toplumu olarak analiz etmemizle yeterli olmayacaktır. Tasarruf hakkı artık iktidar mekanizması olmaktan uzaklaşıp, boyun eğdirdikleri güçleri kışkırtma, güçlendirme, denetleme, gözetleme, çoğaltma ve düzenleme işlevlerine sahip olan parçalar içinde bir parça haline; üremeye ve bu güçleri silmek, eğmek ya da yok etmek yerine güçlendirmeye ve düzenlemeye yönelik bir iktidara dönüşür.”¹⁹⁸ Dolayısıyla teorisel bir değişimi görmekteyiz. Gücü elinde bulunduran yönetenin bir kişiyi ölüme göndermesiyle hayat üzerinde tasarrufta bulunması ikiye bölünmüş bir durumdur. Birbirinden tamamen kopamaz lakin ancak farklı iktidar tekniklerini kullanıma sokacaktır.

Bir bakışla ölüm politikası olarak şekil alırken diğeri yaşatma temelinde siyasal güç kuracaktır. Bu görünüşte öncelikle yaşam ve hayatın son bulması kavramlarının içeriğinde dengesizlik yaşanmaktadır. Dolayısıyla siyasal güç öldürebileceği noktasında olmayıp, zıttı olarak öldürebilme gücünün yetkinliğini tuttuğundan dolayı sahip olduğu yetkinliğine yaşamın kendisini meşru kılmıştır. “pozitifte, hayat üstünde siyasal güç, 17.yy’dan sonra iki şekilde kendini var etti; lakin bu şekiller karşılıklı düşünce gibi görünmemektedir. Daha ziyade birbirine bağlanan iki ilerleme kutbu biçiminde gözükmemektedir. Kutbun ilki bir organizma işleyişi olarak görülen bedeni ana noktaya almıştır. Bu durum bedenin kontrol edilmesi, özelliklerinin geliştirilmesi, yetkinliklerinin anlaşılması, liberal ekonomik anlayışla örgütlenmesi ve tüm bunların siyasal güç paradigmasıyla sağlandığını söyleyebiliriz”¹⁹⁹ Biyopolitika kavramı temele nüfusu alarak hayat dâhilinde etkili

¹⁹⁷ Michel Foucault “Göz Kamaştırıcı Hayvan: İktidar”, İktidarın Gözü içinde, Çev. (Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.100.

¹⁹⁸ Foucault, Age, s.102.

¹⁹⁹ Foucault, Age, s.102.

olan bir sürece dair bilginin kontrolüne ve sonuç olarak düzenleyici unsuruna dayanmaktadır.

Dolayısıyla, biyopolitik yöntemler ciddi bağlamda istatistiğe dayalıdır. İstatistik bir bilme biçimi olarak görülmemelidir. Aksine nüfus üzerinde vuku bulacak düzenleyici kontrollerin müdahalesi haline gelmektedir. Burada belirtmek gerekir ki filozof bağlamında “geleneksel dönem süresince ani hızla ayrı disiplinler, okullar, askeri mekânlar gelişir yanı sıra politik işlevler ile ekonomik gözetimler çerçevesinde üreme, geç ölüm, ev edinmesi, nüfus hareketliliği problemleri ortaya çıkar.”²⁰⁰ Michel Foucault insan bedeninin anatomik politikası çerçevesinde ele aldığı Machiavelli *Prens* adlı eserinde şöyle demektedir. “Problemler hemen kavrandığında basitçe iyileştirilir lakin problemleri görmezden gelersen, sorun ortadan artık kalkmayacak hale geldiği için tedaviye geç kalınır. Aynı zamanda, doktorların yok edici hastalıklar için belirttikleri burada da pratik çerçevede ele alınır. İlk önce hastalığın nitekim zaman ilerledikçe ilk başta çözüme kavuşturulamadığı için hastalığın kendisini anlamlandırmak basittir fakat tedavi süreci oldukça zordur. Belirtilen metafor devlet yapısı içinde geçerlidir. İleri ki zamanlarda ortaya çıkacak belalar önceden saptandığında aniden tedavi etmek mümkündür. Lakin bu süreçte belanın farkına varılmaz ise onu artık yok etmek oldukça zordur.”²⁰¹

Dolayısıyla iktidarın ya da bir iktidar kurumu olarak devletin problemleri önceden görmesi gerektiği tespiti hiç de güncel bir olgu değil, burada güncel olan bunu uygulamak için istatistiğe başvurmadır. Bu bağlamda filozofun biyopolitika kavramının asli ayrıştırıcı özelliklerinden en önemlisi, episteme ile iktidar arasında ki ilişkinin somutlaştığı çerçevede rakamların etkin bir biçimde kullanılmasıdır. Buradan çıkarılabilecek bir başka sonuçsa şudur: iktidar sadece herhangi bir problemle karşılaşınca ya da onu varsayınca bastırmak, engellemek ya da revize etmek maksadıyla müdahalede bulunur. Daha da ileri gidersek iktidar kendi uyuşukluğu sayesinde fark edemedikleri alanların serpilip kendi yasalarını oluşturması sayesinde ancak kendini yeniden üretebilir. “İktidar ilişkileri, bir

²⁰⁰ Utku Özmakas, **Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma**, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.113.

²⁰¹ Machiavelli Niccolo, **Prens**, Çev. (Nazım Güvenç), Anahtar Kitaplar yayınevi, 1994, s.47.

direnme noktaları çokluğu uyarınca var olabilirler; bu noktalar, iktidar ilişkilerinde rakip, hedef, destek ya da bir kavga için atılım rolünü oynarlar.”²⁰²

İnsan bedeninin anatomisi ile biyopolitika kavramları ele alındığında daha önce açılan bedenlerle karşı karşıya kalınır. İnsan bedeninin anatomik politikası tikel bağlamda bireyin bedeni üzerinde değişim oluşturmayı erek edinen kontrolcü iktidar düzenin adyken “biyopolitika” bir bütün olarak toplum bedeni üzerinde işleyen iktidar teknolojilerinin ifadesidir. Burada belirtilen ana teme düzen ve teknoloji kavramları çerçevesinde olmaktadır. Düzen bedeni veri olarak üzerinde bir sonuç üretmeyi amaçlarken teknoloji ise toplumsal bedeni temele alarak düzenlenilmesini ve istedik eyleme kendiliğinden yönelimini sağlayan süreci belirtir. O halde iki kavram arasında hem yüzey hem de işleme tarzı bakımından farklar vardır. Michel Foucault biyopolitika kavramını üç anlamda kullanmaktadır. “İlk olarak, biyopolitika, egemen gücün yeni bir ifadesiyle nitelenmiş olan politik düşünüş ve pratikteki tarihsel bir kopuş anlamına gelir. İkinci olarak, Foucault biyopolitika mekanizmalarına modern ırkçılığın yükselişinde merkezi bir rol verir. Kavramın üçüncü anlamı, tarihsel olarak bireyin kendisini yönetmesinin ve toplumsal düzenlemenin liberal biçimleriyle birlikte ortaya çıkan ayrıksı bir yönetim sanatına gönderme yapar.”²⁰³

Kavramın üç farklı çizgide ele alınmasını bir kenara bırakırsak filozof biyoiktidar ile biyopolitika arasında da keskin bir ayrım yapmamaktadır. Hatta iki kavramı zaman zaman eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Filozof için biyopolitika kavramı biyotarih ile vuku bulan olaylar ve süreçleri ortaya koymak için biyoiktidarı hareketlendirir. Foucault’ya göre biyopolitika dönemi içerisinde yaşanan değişimlerin temelinde ölüm ile yaşam ilişkisindeki tarafların değişmesi gelmektedir. Daha önce yaşamı iktidar karşısında tehdit olarak benimsemiş insan bedeninin anatomik politikasının zıttına biyopolitika yaşamı iktidara yönelmiş tehdit olarak algılamaz. “Yaşam üzerinde kurulan görelî bir denetim, ölümün aşırı yakınlığının bazı nedenlerini saf dışı bırakıyordu. Böylece elde edilen oyun alanında, bu alanı düzenleyen ve genişleten iktidar ve bilgi yöntemleri, yaşam süreçlerini dikkate alıp

²⁰² Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, Çev. (Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.74.

²⁰³ Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus**, Çev. (Ferhat Taylan), İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2013, s.54.

onları denetlemeye ve dönüştürmeye girişirler.”²⁰⁴ “Tarihte kuşkusuz ilk kez, biyolojik olan siyasi olanda yansıma bulur; artık yaşama olgusu arada bir ölümün ve ölümlülüğün izin verdiği ölçüde ortaya çıkan o ulaşılmaz yer değildir; belli ölçüde bilginin denetim ve iktidarın müdahale alanına kayar. İktidar artık, üzerlerinde kullanılacak en uç hakkın ölüm olduğu hukuksal öznelerle değil canlı varlıklarla muhatap olacaktır ve bunlar üzerindeki en son etkisi bizatihi yaşam düzeyine kaymak zorunda kalacaktır; iktidarın onların yanına kadar sokulma hakkını veren, öldürme tehdidinden daha çok yaşam sorumluluğunu yüklenmesidir.”²⁰⁵

Daha önce belirttiğim gibi Foucault’nun biyopolitika kavramını kullanışı tutarlı bir çizgide değildir ve yazmış olduğu metinlerde sürekli değişkenlik göstermektedir. Biyopolitika kavramı biyoiktidar etkisiyle elde edilir ve yok edilir. Foucault biyopolitika kavramını en az beş farklı biçimde ele almaktadır. “(1)Kapitalizmin yükselişiyle birlikte tıpta yaşanan dönüşümlerin bir sonucu olarak, (2)kapitalizm tarihinin bir parçası ve parseli olarak, (3)egemenliğin yeni bir biçimi olarak, (4)neoliberal yönetimselliğin siyasi güç biçimi olarak (5) biyotarih çerçevesinde biyopolitika kavramından söz edilebilir.”²⁰⁶ Foucault 1976 yılından sonra felsefi düşüncesi içerisinde yönetimsellik kavramı üzerinden açıklamalar yapmaya başlamıştır. Güvenlik, toprak ve biyopolitika’nın doğuşu üzerine özel bir önem vermektedir. Filozofa göre: “Biyopolitika’nın kavramının ne demek olduğunu özgürlük rejimini anlamlandırdığımızda belirginleştirmiş oluruz.”²⁰⁷ Filozofa göre biyopolitika çözümlemesi genel anlamda iktidar çözümlemesi olmamıştır ve daha önce ortaya koyduğu iktidar mekanizmaları iktidarın ne olduğuna dair genel bir teori çizmemiştir. “Filozof ortaya koyduğu gerçekliği hakikate dayalı siyasi kararlar olarak nitelemektedir.”²⁰⁸ “Lakin şahsımın ortaya koyduğu tamamen olguya dayalı neden çerçevesinde felsefi düşünceyle yani asıl gerçekliğin siyasi argümanı ile ilişkili olan bir şeydir.”²⁰⁹ Dolayısıyla filozofa göre politika kavramı devlet düzeninin sağlanması anlamında kullanılmaz ve gündelik yaşam içerisinde politik oluşumlar ve

²⁰⁴ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, Çev. (Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2007, s.105.

²⁰⁵ Foucault, Age., s.105.

²⁰⁶ Utku Özmakas, **Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma**, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016, s.128.

²⁰⁷ Özmakas, Age., s.128.

²⁰⁸ Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus**, Çev. (Ferhat Taylan), İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2013, s.3.

²⁰⁹ Foucault, Age, s.4.

eylemlerden uzak durmak gerektiğini söyler. Michel Foucault güvenlik, toprak ve nüfus yerine yönetimsellik tarihi başlığını kullanmayı sonraki yazılarında net bir şekilde ifade etmiştir. “Bu “yönetimsellik” kelimesiyle üç şey kastediyorum. “Yönetimsellik” derken temel hedefi nüfus, baskın bilgi biçimi ekonomi politik, temel teknik aracı da güvenlik düzenekleri olan bir bütünü, bu son derece belirli fakat karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlardan, usullerden, çözümleme ve düşüncelerden, hesap ve taktiklerden oluşan bütünü kast ediyorum.”²¹⁰ “İkinci olarak, “Yönetimsellik” derken Batı’nın tamamında “yönetim” olarak adlandırabileceğimiz bu iktidar tipini diğerleri (hükümranlık ve disiplin) üzerinde egemen kılmayı çok uzun süredir sürdüren eğilimi, kuvvet çizgisini kast ediyorum.

Bu iktidar tipi beraberinde bir yandan yönetime özgü bir dizi aygıtın gelişimini, diğer yandan ise bir dizi bilmeyi getirmiştir.”²¹¹ Michel Foucault yönetim ve yönetimsellik tabirleri arasında hiçbir şekilde ayırım yapmaksızın kurallar ve güvenlik açısından hükümran ve disiplin gibi iktidar görüngülerinden farklı bir ayırım çizmektedir. Ona göre: “Nihayet, ‘Yönetimsellik’ derken, Ortaçağ’daki adalet devletinin 15. ve 16. yüzyıllarda idari bir devlete dönüştüğü, yavaş yavaş ‘Yönetimselleştiği’ süreci, daha doğrusu bu sürecin sonucunu anlamak gerekir.”²¹² Filozofa göre yönetim problemi devlet problemi içerisine hapsedilmiştir. Devlet abartılmış şekilde fenomeni işaret etmektedir. Bu bağlamda filozofun yazılarından anlıyoruz ki devleti mitleştirilmiş bir soyutlama olarak görmekteyiz. Devleti böyle görmemiz düzenleyici fikir yapısının toplum üzerinde inşa edilmiş olmasıdır. Foucault’ya göre “sınırları ve tarihi içerisinde devlet, ancak genel yönetimsellik perspektifiyle algılanmaktadır.”²¹³

Devlet akılsal olarak zorunlu şeyleri takip eden ve yöneten şeydir. Devletin gerçeği algılama işlevi onun rasyonel olmasını zorunlu yapar ve yönetmeyi mümkün kılar. O halde devlet toplumu akılsal politik teknolojiyi devreye sokarak yönlendirmeye uğraşan bir mekanik yapıdır ve en önemli hedefi de kendisini korumaktır. Filozofa göre devlet yapısının herhangi bir özü yoktur. Devlet asla

²¹⁰ Foucault, Age, s.98.

²¹¹ Foucault, Age, s.98.

²¹² Foucault, Age, s.98.

²¹³ Foucault, Age, s.99.

evrensel ve iktidarın özel malı olamaz. Kısacası, devletin kalbi yoktur; iyi bildiğimiz üzere, yalnızca bu anlamda duygusu, iyisi kötüsü olmamasından ötürü değil ancak iç uzamı olmadığı için kalbi yoktur. Devlet çoklu yönetsellikler rejiminin hareketli bir etkisinden başka bir şey değildir”²¹⁴ Filozofa göre devlet ilişkisi içerisinde ortaya çıkan kurallar özgürlük pratiklerini oldukça kısıtlar. Bu bağlamda eleştirel bir us işbaşında olduğu zaman kural kavramını daima göz önünde tutmak gerekmektedir. Kurallarla birlikte toplumun normalleştirilmesi gündelik bir davranış biçimini temele almaktadır. Bu bağlamda filozof normalleştirmenin hayatın her alanına yansıdığını ve nüfus ettiğini düşünerek normalleştirilmeyen bir şey olmadığını düşünür.

Peki, normalleştirme fikrine neden karşı çıkılmalıdır? Normalleştirme, eril gücün en temel araçlarından biridir. Normalleştirme pratikleri içerisinde önceden belirlenen bir kalıbı topluma dayatarak dışlama politikalarını meşrulaştırır. Bunun yanı sıra dışlanmayan kesimin de olanaklarını engeller. Önemli olan olgu iktidarın yapmış olduğu stratejiye toplumun nasıl karşılık vereceğidir. Michel Foucault’ya göre norm olgusu bireylerin bedenlerini hedef alan disiplinci ve hukuki şema içerisinde düşünülmeyecektir. Foucault, kuralı modern iktidar yapısının vuku bulması ile birlikte meşrulaştırılması yaygınlaştırılması içerisinde konumlandırır. Kural normal olanı açığa çıkarır. Kural ve normalleştirme hangisi olursa olsun normal elde etme amacını güder. Bir yandan bireysel anlamda bedenin ve nüfusun belirli toplumsal kurallara uyum içinde olması için hem bireysel beden hem de nüfus içinde müdahalede bulunurlar. Diğer yandan etkide bulunmak kuralı koyan ve bu kuralları meşrulaştıran iktidar ilişkisini güçlendirir.

Dolayısıyla kural kavramı çok önemli bir pozisyonda bulunmaktadır. Sadece iktidar etkisini sağlamakla kalmaz toplum tarafından oldukça risk taşıyan kavram haline dönüşür. “Bunun için devreye “Tıbbi polis”, kavramı girer var olan kontrol yöntemlerini işleyişe sokan siyasal gücün güvene alma biçimi olarak işler. Anormal olmayanların fazlalığını sağliksal uygulamalar neticesinde kontrol edip statikleştirmeye ve ayrışmaları bir birey değil, siyasal gücün politik akılsallığı görünümünde kurduğu güvenlik biçimidir.”²¹⁵ Foucault’ya göre sürekli savaş halinde

²¹⁴ Utku Özmakas, **Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma**, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016 , s.131.

²¹⁵ Michel Foucault, **Güvenlik, Toprak, Nüfus**, Çev. (Ferhat Taylan), İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2013, s.53-55.

olma girişimi toplumun kurallarının dışına çıkanların, düşmanların var olmasına karşı sürekli bir hali hazırda bulunma mantığını ortaya çıkarır. Bu bağlamda topluma yöneltilen her türlü tehdidin yok edilmesi savunma araçlarını oluşturmaktadır. Bu mantıkta “düşmanlar, politik hasımlar değil, biyolojik tehditler” olarak görülür.”²¹⁶ Foucault’ya göre daha önce belirtilen kavga modelinin biyolojik bir temeli vardır ve devletin savunma refleksiyle ortaya koyduğu tasarımlar iktidarın biyoloji ile kurduğu ilksel bağıdır. Bu noktadan sonra bilinenin aksine politik olan savaş modellerinin yerine evrimci biyolojik savaş modelleri geçmiştir. “Bana öyle geliyor ki, on dokuzuncu yüzyılın en temel fenomenlerinden birisi, yaşam üzerinde kurulan iktidar diyebileceğimiz şeydir. Bununla yaşayan bir canlı olarak insan üzerinde iktidar kurulmasını, biyolojik olanın Devlet denetimi altına girmesini, en azından biyolojik olanın devlet denetimine girmesine yol açan belli bir eğilimi kast ediyorum.”²¹⁷

Michel Foucault’ya göre geleneksel bağlamda iktidar anlayışı üzerinden iktidarı elinde bulunduran kişi vatandaş üzerinden bir öldürme ya da yaşatma hakkına sahiptir; yani durumu tersten okursak vatandaş kendi bedeni üzerinde herhangi bir hakka sahip değildir. 19.yy ile başlayan bu süreç vatandaşın kendi bedenini ve hayatını iktidarın kullanımına açma çizgisine kadar ilerlemiştir. “Ötesi 19.yy’da etki altına alınan en mühim siyasal hak değişimlerinden ilki net şekilde, geçmiş egemenlik haklarının yani yaşamın son bulmasını veya devam etmesinin ikamesi olacak bir hakla değil, geçmiş hakları anlamlandıran yeniden oluşturulan hak olmasıdır. Adalet böyledir ya da tam zıttı adalet biçimi konacaktır. Bu oldu yaşamı sağlama veya ölümü sağlama gücüdür. Egemenin hakkı, yaşamına son verme veya devam ettirme hakkıdır. Nitekim şöyle bir hak ortaya çıkar. Öldürme ve yaşamı sağlama hakkı.”²¹⁸

Çalışmanın geldiği noktada Michel Foucault felsefesine dair kilit kavramların analizini yaptıktan sonra ilk bölümde yer alan salgın hastalıklar ışığında ve günümüz dünyasında yaşanan salgınlar perspektifinde biyopolitika kavramını toplum bağlamında yeniden ele almak gerekmektedir. Çünkü iktidarın salgınlar ile birlikte

²¹⁶ Utku Özmakas, **Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma**, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2016 , s.139.

²¹⁷ Michel Foucault, , **Toplumu Savunmak Gerekir**, Çev. (Şehsuvar Aktaş), Yapı Kredi yayınları, 2021, s.237-239.

²¹⁸ Foucault, Age, s.240-242.

toplum üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu anlamak o toplumun içerisinde daha önce belirtildiği gibi yöneten ile yönetilen arasındaki bağın anlaşılmasını sağlayacaktır.

3.6. MİCHEL FOUCAULT FELSEFESİNDE BİYOPOLİTİKA VE BİYOİKTİDAR KAVRAMI İLE SALGIN HASTALIKLAR

Salgın hastalıklar, insanlık tarihinde yıkıcı birçok etki yaratmıştır. Önemli manada ekonomik ve siyasal krizler yaratan salgınlarla mücadelede tıbbi politik kararlar uygulanmaya çalışılmıştır. İktidarı elinde bulunduranların yaşama bakış perspektifine göre insan ve toplum sağlığı dolayısıyla da yurttaşların refah düzeyi yönetilmektedir. Bu bağlamda Michel Foucault'nun biyopolitika kavramı önem kazanmıştır. İnsan bedeni üzerinden siyasi strateji planları yapılarak iktisadi çıkarlar elde etme amacı neo-liberal dönem içerisinde sağlık politikasının işleyişinde hala kullanılmaktadır. Daha önce belirtilen Veba ve İspanyol Gribi salgınlarında olduğu gibi bugünde küresel bağlamda büyük etkilerde bulunan Covid-19 salgını siyasi, iktisadi ve sosyolojik sistemleri biyopolitika kavramı üzerinden sorgulamamızı zorunlu kılmıştır. Daha önce neredeyse hiç karşılaşılmamış bu yeni hastalık, bireylerin gündelik hayatları ve toplumları sosyo-iktisadi ilişkilerini de oldukça sekteye uğratmıştır.

Yerleşik bir hayatı olmayan nüfusların yerleşik düzene sokulması, anarşi ortamı oluşmaması için var olan konumlarının değiştirilmesi, nüfus sayımı aracılığıyla sayılarının belirlenmesi, iktidar tüm araçlarını kullanarak bireyler üzerinde kontrol gücünü göstermesi, yeniden üretim fikrinin oluşturulması, genel bir ifadeyle devletin yeni bir toplum düzeni oluştururken kullandığı tanımın biyopolitika olduğunu belirtebiliriz. Foucault biyopolitika kavramını modern devlet düzeninin oluşturulması olarak kullanırken, disiplin düzeninin topluma empoze ederken akıl hastaneleri, hapisaneler, devlet kurumları, hatta üniversitelerin etki düzeyini incelemektedir. İktidar yapısı küresel dünyada insan bedenini kontrol altına alarak toplumsallaşmayı sağlamaktadır. Dolayısıyla yaşam veya hayat iktidarın yalnızca nesnesidir. İktidarın geline noktasındaki görevi sadece hayatı kapsamak değil, bireyin yeniden üretimini de sağlamaktır. Küreselleşmenin sağlık politikalarına olan müdahalesi en çok bu alanda kendini göstermektedir. Siyasal sistemin sağlık politikalarını iyi analiz edebilmek için Biyopolitika kavramının net bir şekilde

anlaşılması gerekmektedir. Dolayısıyla küresel dünyada bedenlerin üretim yapabilmesi olanaklı olduğu için, sistemin varlığını devam ettirecek biyopolitik kararlara ihtiyaç vardır. “Siyasal güç birliktelikleri özne bedeni üstünden direkt müdahale de etki göstermektedir. Özne bedeninin politik olarak kapsanması iktisadi biçimde algılanmasına ilişkindir. Beden yapısının siyasal güç ile hükümlanlık ile birlikte kapsanmasının sebebi üretim ilişkilerinde gücü sağlamak ile ilgilidir. Lakin beden yapısı üretim gücü şeklinde açığa çıkarken üretime dayalı oluşum göstermesi sadece onun doğal birlikteliğini benimsemesi halinde meşrudur, beden olgusu sadece aynı zamanda hem üreten beden biçiminde ve tabiiyet içinde varsayılan beden şeklinde olduğunda faydalı güce devinmektedir.”²¹⁹

Toplum sağlıklı bireylerden oluştuğunda devlet gelişimini sürdürebilmekte ve tüm insanlık üzerinde tam bir kontrol sağlanmaktadır. İnsanlar nefes alıp yaşayan, tat alan, okuyan, düşünen, konuşan, hareket eden ve en önemlisi çalışan bir mekanizmadır. Böylelikle bireyler toplumsallaşır ve halkı meydana getirir. Global sistemin sağlık politikalarına göre beden üzerinde denetim şeklinde üretime dâhil edilmesi zorunlu iken aynı anda nüfus olaylarının da ekonomik bağlamda paralel çizgide ilerlemesi gerekmektedir. Fakat ilk önce küreselleşme kavramını analiz etmek gerekmektedir. “Küreselleşme kavramının kökeni ilkel toplumlara kadar götürülmekle birlikte kavrama dair literatürdeki ilk çalışma 1968 yılında International Studies Quarterly dergisinde yayınlanan Communism and Globalization of Politics adlı makalesiyle George Modelski’ye aittir.”²²⁰ Düşünür, küreselleşme kavramını politik açıdan yorumlamıştır. Ona göre ulusların, medeniyetlerin arasında var olan siyasal dayanışmanın genişlemesi küreselleşme kavramının tanımını oluşturmaktadır. Fakat tek boyutlu tanım yapmak küreselleşmenin içeriğini anlamayı zorlaştıracaktır. Küreselleşme denildiğinde son dönemlerde kapitalizm kavramı ile birlikte ele alındığını bilmekteyiz. Lakin 3. ve 4. sanayi kalkınmalarının özellikleri teknolojik gelişmeler kuşkusuz ki küresel anlamda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla küreselleşme olgusu ile birlikte teknolojik bağlamda veri aktarımı, uydu teknolojileri, bilgi üzerinde depolama, saklama ve işlenmesi küreselleşmenin daha fazla alana yayıldığına göstergesidir. Fakat küreselleşme liberal sistem içerisinde sosyal politik

²¹⁹ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**. Ankara: İmge Kitabevi, 1992, s.33.

²²⁰ Yalçınkaya, T. **Küreselleşme sürecinin ekonomi politikaları üzerine etkilerinin analizi: Türkiye örneği**. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir, 2010, s.7.

açısından bakıldığında kalkınmanın faydasına olup olmadığının cevabı oldukça önemlidir.

Eğitim, ulaşım, gibi kamu hizmetlerinin bireylerin tümü tarafından erişilir kılmak sosyal devlet gerekliliğini adil şekilde uygulamak küresel kalkınma için oldukça önemlidir. Küreselleşmenin gerekliliğini biyopolitik çerçevede incelemek sağlık politikalarının uygulanması bağlamında önemli olacaktır. “Her ne kadar daha öncesinde biyopolitika kavramının Foucault tarafından modernizm bağlamında ilişkilendirildiğini söylesek de, birçok kaynakta da Schopenhauer ve Nietzsche’ye dayandırıldığını görmekteyiz.”²²¹ Bu kavramı temele alan düşünürlere göre politika, biyolojik normlara dayalı olarak şekil almaktadır. “Biyopolitika’nın en etkili olduğu dönem Nasyonal Sosyalizm dönemidir. Demokratikleşme sürecinde anti tez olarak ırkçı zemine bağlı dogmatik devlet halkın bedeni terimiyle ilgilenmiştir. Belirtilen terim liyakat yapıdaki bütünlüklü ırklardan oluşan kolektif birlikteliği tanımlar böyle bir fikri düşünce, toplum birlikteliklerini ve siyasal etkilere meze olan problemlerin biyolojiye dayalı sebeplere indirgendiğini kanıksamıştır.”²²²

Nazi dönemi içerisinde halk ile ulus biyolojik perspektifte incelenmiştir. Hitler’in uyguladığı politika doğrultusunda nüfusun artması lakin vatandaşların genetik açıdan nitelikli gelişmesi için biyolojik olarak önemli görülen özelliklerin desteklenmesi alt sınıfların zararlı hallerinden kaçınılmıştır. Dolayısıyla toplumun karanlık tarih içerisinde biyopolitik olarak genetik süreçlerle birlikte etkilendiğini görmekteyiz. “biyoiktidar üstüne araştırmalar yapan bilim insanlarının anlaşılabildiği üç kol vardır. ilki biyolojiye dayalı politik kararların çalışma metalarının siyasal edimler biçiminde olduğudur. Böyle bir yaklaşımda siyasal edim, temellendirilebilir şekilde biyolojinin içeriğine bağlıdır. Kültüre dayalı özelliklerin etkileme alanın dar olduğu savunulur. Öteki kollara göre siyasetin, biyolojiye dayalı determinizmle gelişmeme ilkesine dayalı olması durumunda gözleme dayalı edim biçimlerinin, kurumların serüvenleri objektif biçimde anlamlandıran içkin olmayan gözetime ihtiyaç duymaktadır.”²²³ Biyopolitik kritik bağlamında toplum bilimlerinin varsaydığı düşünceye göre bireylerin liberal olduğu fikri hatalı bir olgudur. “bu düşünce öğretim boyunca fazlaca bir içerik yüklemektedir. Neticede birey edimlerinin biyolojik olarak

²²¹ Lemke, Thomas. **Biyopolitika**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.25.

²²² Lemke, Age, s.27.

²²³ Lemke, Age, s.34.

şartlandığı görmezden gelinmektedir. Böyle yok sayıcı kola bağlı olarak karşı duran biyolojik temelli siyasal anlayışlar tek biçimli model dışında homojen model sunarlar. Böylelikle sosyal bilimler ve biyolojik temellerin birlikte ele alınması gerekmektedir.”²²⁴ Bu bağlamda biyopolitika kavramı üzerinden çalışmalarını sürdüren akademisyenler toplumdaki hiyerarşik düzenin fenomen değil evrim sürecinin kaçınılmaz sonucu olarak görmektedir. Bunun sebebi sabit ilişkiler genlerle bir sonraki nesle aktarılır ve simetrik olmayan bir bölüşüm fırsatı doğmuştur. İnsan ihtiyaçlarının sınırsız fakat kaynakların kıt olduğu gerçeğiyle birlikte bireyler arasında doğan rekabet kaynaklı hiyerarşik kurumlar doğmuştur. “İstenç, siyasal güç ve fayda ilişkisi oldukça kaotiktir. Siyasal gücü elinde bulundurup politik kararlara imza atanların faydaları olması gerekmemektedir. Nitekim politik karar alıcılar faydaya dayalı bir icraat yaparlarsa siyasal güçlerini olumsuz anlamda kullanırlar böyle bir durumda istence dayalı bir oyun olmaktan farklılaşamaz. Faşist düşünceler hemen, politik uygulamaları isteyebilir, böylelikle bu gücü uygulayacaklar kitleler değildir. Nitekim iktidar yapısı üstünde kendilerinin zararına, yok edilişlerine, katledilmesine kadar bir süreç işler. Lakin kitleler bu gücü yinede arzular.”²²⁵ “20.yy da biyolojik temelli politika oluşumları anlamını değiştirmeye başlamıştır. Yeni dönemde terim, politikanın biyolojik altyapısına dikkat çekmek yerine siyasal edimin farklı alan irdeleyerek, bireyin natürel çevresinin muhafaza ereği taşıyan eylemi olarak tanımlamaktadır.”²²⁶ Kısaca biyopolitika, nüfus kontrolü ve özgürlükçü politikalar ile uyumlu ussal eylemlerin siyasete yansıtılması ile ilgilidir. Bu bağlamda rasyonel nüfus yönetimi ve siyaset anlayışını sürdürürken sağlık alanındaki gelişmeleri en iyi şekilde kullanmak gerekmektedir. Michel Foucault’ya göre biyopolitika biyolojik etkenlerle geri dönen politik süreçlerin ve kurumların izini sürmekten kopuştur. “Bunun yerine politikanın merkezine hayatı koyarak tarihsel süreçleri irdeler. Ona göre, politika tarih dışı değildir, aksine politikadaki tarihsel kopuş teşhis edilmesi gereken önemli bir ayrıntıdır.

²²⁴ Lemke, Age, s.35.

²²⁵ Michel Foucault, **Büyük Kapatılma**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s.39.

²²⁶ Lemke Thomas. **Biyopolitika**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.40-43.

Biyo-tarih olarak adlandırdığı bu alan tarihsel sürecin biyolojik yaşam süreçleriyle nasıl çakıştığını anlamamıza yönelik bir çabayı ifade etmektedir.”²²⁷ Kısaca filozof biyopolitikayı tanımlarken yeni sorunları geleneksel politika kurumları içerisine empoze etmektedir. Ona göre biyopolitika üç farklı biçimde kendisini göstermektedir. Birinci kol da egemen gücün tarihteki yaşamış olduğu silinmişliği ifade eder. İkinci kol olarak biyopolitika postmodern ırkçılığın yükselişinde itici güce sahiptir. Üçüncü kol ise biyopolitikanın insanın kendisini yönlendirmesi ve toplumun düzenlenmesinin dengesini sağlayacak özgürlükçü anlayışın sanatıdır. Daha önce belirttiğim gibi Foucault biyopolitika yerine zaman zaman biyoiktidar kavramını da kullanmaktadır. Biyoiktidar yok etmekte, ya da en iyi olasılıkla bireyin yaşamasına izin vermektedir. Yaşam üzerine kurulan iktidarın iki yapısı vardır. İlki bireyin kendi bedenini disipline etme ikincisi ise hükümetlerin düzenlediği nüfus politikalarıdır.

İnsan bedeninin üzerinde nasıl hükmedeceğini Foucault şöyle açıklamaktadır: “Disiplinin tarihsel uğrağı, bedenin yalnızca yeteneklerine ya da tabiatının yoğunlaştırılmasına değil, aynı zamanda itaatkâr olduğu kadar yararlı da olmasını sağlayan mekanizmadaki ilişkinin şekillenmesine de yönelen insan bedenine ilişkin bir sanatın doğduğu andı.”²²⁸ Foucault’ya göre modernizm ideolojisi ile birlikte devletlerin sürdürdüğü politikalar zamanla biyopolitikleşmiştir. Devletlerin son bulması da ölüm üzerine inşa edilen iktidara dayanmaktadır. Hayatı devam ettirmek sadece devletin insiyatifine kalmıştır. Lakin bahsetmiş olduğumuz ölüm ve yaşam salt bireyin değil tüm nüfusun öncelikli hakkıdır.

Tarihte tüm yaşanan salgın hastalıklarda hasta olanların karantinaya alınması, yayılımı azaltmak ve tedavi tekniklerinin geliştirilmesi filozofa göre çivi çivi söker metaforu gibi gücü güce karşı kullanma yöntemidir. Bilindiği üzere salgına yol açan virüs sağlıklı bireye enjekte edilince, hastalık kontrol edilebilir seviyeye gelmektedir. Dolayısıyla vücudun oluşturacağı antikorlar virüsün bedeni tamamen hasta etmesine izin vermeyecektir. Bu olguya nüfusun tüm bireyleri çerçevesinde bakacak olursak, buna benzer müdahalelerin olduğunu görmekteyiz. “Örneğin belirlenmiş bir nüfus artış oranının nüfusun tamamı için faydalı olacağını düşünelim. O halde bu artış

²²⁷ Arpacı, M.Foucault, BiyopolitikaveBiyotarih: tarihsel çalışma alanları olarak tıp, beden ve nüfus, **ViraVerita E-Dergi**, 2016, Sayı 3, s.95.

²²⁸ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**. Ankara: İmge Kitabevi, 1992, s.138.

eğrisini fiiliyatta bozan-çocuk ölümleri gibi-öğeler bir takım metotlarla azaltılmaya ya da diğer bir yaş grubundaki ölüm oranlarının düşürülmesiyle dengelenmeye çalışılır. Burada amaçlanan şey, çocuk ölümlerini sonlandırmak değil, nüfus artış eğrisini değiştirmeyecek seviyeye ulaştırmaktır.”²²⁹ “Katı ümranlarda iktisadın temelinde olan aile yapısını etkileyen salgın dönemlerinde ölüm ile üreme yoğunlu birlikteliğindeki yapının mühimliği anlaşılınca hapisane ve sağlık kuruluşları önemini kaybetmiştir bu bağlamda geline nokta aile yapısı demografik nüfusu sınıflara ayırmış, parçalanmış öge olmanın dışına çıkamaz. geline nokta önemini arttıran şeyin politik zihniyet çerçevesinde aile kurumunun yerini nüfusun almasıdır. Lakin işin temelinde yapıya duyulan aidiyetin sürmesi bedeni önemsizleştirmeyi engellemektedir.”²³⁰

Michel Foucault’nun bahsettiği yönetim zihniyetine göre yaşamlarımızın siyasi, iktisadi, toplumsal ve bireysel insicamlarının birbirleri ile birleşerek ilişki oluşturduğu bölgeden yönetim zihniyetleri yeniden düzen fikirleri oluşturmuşlardır. “Kolektif sağlığın karşılıklı etkileri olan yapılardan inşa edilen karmaşık fakat anlam içeren birliktelik olduğunu belirten filozof, kompleks olana ait anlayış programlamada dinamizme bağlanacak farklı bir fonksiyona dayalı düşünceyi mümkün kılar. topluma dayalı sağlık, hayat ile ilgilenmeyi mecbur kılan yanı sıra yaşamın kendisine bağlı süreçlerin topluma dayalı beden anlayışına etki alanını bulmaya çalışan modern teknolojik gerçekliği içerip var olan tüm şeylerin dışında kentleşmenin sağladığı kompleks görüngülerin içinde topluma dayalı sağlığın işleyiş biçiminin karantina süreci olması gerektiğini söyleyen filozof aynı zamanda kavramın metafor olduğunu da belirtir.”²³¹

Kara ölüm salgını ile mücadele de kullanılan yöntemlerden farklı olarak karantina, hastalığı bir alana kapatarak iyileştirmenin adıdır. “Salgınla mücadele, hastalığı verili mekânın dışına atma zorunluluğu taşır: şehirleri, hastalıktan ve hastalardan ayrı tutmak için mücadele dışarıda sürdürülür.”²³² Süjenin iktidara

²²⁹ Gambetti, Zeynep, Foucault’dan Agamben’e Olağanüstü Halin Sıradanlığına Dair Bir Yanıt Denemesi, **Cogito Dergisi**: Foucault Sayısı:70-71, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012 s.29.

²³⁰ Utku Özmakas, Foucault: İktidardan Biyoiktidara. **Cogito Dergisi**: Foucault Sayısı:70-71, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012. s.65.

²³¹ Lemke, Thomas, **Biyopolitika**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.51-55.

²³² Baştürk, Efe, Biyopolitika ve Savaşım: Foucault ve Agamben Arasındaki Ayrımın Kavramsal İçeriği. **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2017, s.6.

ıkabilmesi için kitlesel ayartma yapması ve ikna ettirmesi ayrıca ona meydan okuması gerektiğini düşünen Baudrillard’a göre, Foucault tüm bu belirtilenleri reddettiğinden dolayı iktidarı biyopolitika kavramından yararlanarak bireye indirgeyip maddileştirmeye ve soyuttan somuta hale getirmeye çalışmaktadır. Baudrillard politikanın asla bir son bulmayacağını yalnızca içeriğinde değışimlerin mümkün olduğunu düşünmesine benzer biçimde, ister monarşik düzende yaşıyor olalım, isterse kontrolcü toplumlarda, mikro-hücre aşamasına kadar biyopolitik müdahalelerde oluşan bir erkin himayesi altında olduğumuzu söylemektedir. “Fizikteki simülasyon teorisinin, felsefedeki temsilcisi olan Baudrillard, Nietzsche’nin “en güzel hayal ürünü olan gizli dünya” dediğı psikanalizin de bir simülasyon modeli olduğunu iddia ederek, bu durumu biyo-politik referanslarla irdelemektedir.

Baudrillard’a göre zihinsel süreçlerimiz de yine egemenler tarafından kurgulanmış, bireyin eline bir senaryo tutuşturularak bunu oynaması istenmiştir.”²³³ Biyopolitika çerçevesinde ele aldığımızda küresel salgın sonrasında yeni bağımlılıklar oluşmakla birlikte sosyal ilişkiler sürecinde Covid-19 etkisi ile birlikte tecrit altında bırakıldığımız söylenebilir.

Ulusal herhangi bir hudut tanımaksızın hanelerin içine kadar giren virüs karşısında tüm yetkililer eve kapanmanın gerekli olduğunuz söylerken akıllara hangi ev sorusu gelmektedir. Günümüzde ABD başta olmak üzere tüm dünya ülkelerinde milyonlarca evsiz insanlar bulunmaktadır. Ayrıca dünyanın büyük kısmında kadının üzerinde hissettiğı baskıyı düşünerek hanelerin kadınlar için güvenli bir mekân olmadığını da söyleyebiliriz. Dolayısıyla insanın aile diyebileceğı yakınları yoktur. Bu bağılamda iktidar tarafından bir tür muhafaza alanı olarak görülen aile formu Covid-19 salgını ile birlikte etkisini giderek yitirmiştir. O halde salgınla birlikte kimler yaşayacak kimler ölecektir? İnsan hayatı hiç tanımadığı ve hiç tanıyamayacağı insanlara bir ince ip ile bağılıdır. Öteki dediğimiz tüm dünya liderleri kimin leceğı ve kimin yaşayacağı konusunda tamamen pragmatist ve iktisadi düşünmektedir. Covid-19 salgını ile birlikte daha da çok gündeme gelen eşitlik, karşılıklı bağıllık gibi etkenlerde biyopolitik dayanakları kullanmaktadır. Salgının bireyleri hasta etme ve öldürme olgusunda görece eşit davrandığını lakin

²³³ Baudrillard, Jean **Foucault’yu Unutmak**. Ankara: Doğı Batı Yayınları,2013.s.20-38.

medeniyetin pik seviyesine kadar ulaştığı ülkelerde dahi yoksul insan gruplarının yüksek oranda güvencesiz olduğunu görmekteyiz.

Devletlerin ulusal politikalar çerçevesinde tedbirsiz olmaları, salgına hazırlıksız yakalanmış olunmasına rağmen halk üzerinde eşitliksiz davranışlar gözlenmektedir. Bedenin biyopolitik çerçevede siyasallaşmasını temele almakla birlikte egemen iktidarın faaliyete geçmesiyle birlikte ilk yapacağı işin biyosiyasal bir beden yaratmak olduğunu söylemek gerekir. Egemen iktidar kavramı kadar eski olan biyosiyaset modern devlet oluşumu ile birlikte insanlığın bedensel uyumu ve biyolojik yaşamını ekonomik değişimleri hesapladıkları tartıya koymuş hangi koşullarda kendi çıkarlarına hizmet edebileceğinin derdine düşmüşlerdir.

Modern devlet anlayışının yönetim biçimi olan demokrasi, insan hayatını ortadan kaldırmaya bile parçalayarak insan denilen varlığı bir bedene indirgeyerek siyasal çatışmanın nesnesi yapmıştır. Siyasetin oluşturduğu bu özne özgür dahi olsa hiçbir statüye ya da ayrıcalığa sahip değildir. Covid-19 salgının karantina koşullarına baktığımızda eskiden yaşanmış salgınlarda olduğu gibi yine aynı durumu görürüz. Günümüz modern toplumlarda biyosiyasal yapılarında eskiden en yüksek seviyede krallar yer alırken Covid-19 salgını ile birlikte sağlık çalışanlarının ve bilim insanlarının üst seviyeye çıktığını görmekteyiz. Burada en önemli faktör ölüm ve yaşamın bilimsel bir anlam ifadesinden çıkıp siyasal iktidarı elinde bulunduranların iki dudağı arasındaki karar haline gelmesidir. Giorgio Agamben'in Michel Foucault bağlamında biyoiktidar kavramı üzerinden Covid-19 için söyledikleri şöyledir. "Korkmak olumsuz bir yönlendirici lakin gözükmüyor gibi anlaşıldığı oldukça fazla şeylerin üretilmesine sebep kılınmaktadır. Problem, salgının önemi bağlamında düşünsel zemin oluşturmak dışında, ahlaki ve siyasal problemlerini araştırmaktır. Toplumlara korkutan salgının anlatmaya çalıştığı en önemli şeyin toplum yapısının hayatın çıplaklığından ayrı bir şeyi benimsemediğidir.

Batı toplumlarının pratik yaşamda anormal olmayan hayat şartları, toplumsal birliktelikleri, hatta kurdukları dostlukları, duygusal durumları veya dinsel siyasal varsayımları salgına yakalanmaya kurban etmeye istekli olduğu nettir. Çıplak yaşamı elinden kaçırma korkusu bireyleri bütünleştiren değil, onların görmesini engelleyen şeydir. Öteki bireyler veba salgınında olduğu gibi ne koşula bağlı olarak olursa olsun

uzaklaşması gereken hastalıklı birey olarak görür. Ölen bireylerin cenaze hakları olmamaktadır ve duygusal bağ kurduğumuz kişilerin bedenleri ne olacak, komşuluk denilen olgu tamamen tok olmuş durumdadır böyle bir toplumsal yaşam içinde bireylerin nasıl ilişki kuracağı belirsizdir. Yaşamı sağlayacak etik kuralları olmayan birlikteliğin değeri var mıdır?

Pandeminin oluşmasına neden olan ve az bir biçimde rahatsızlık veren şeyin iktidar sahiplerinin toplumu alıştırdığı istisna halidir. Geçmiş zamanlarda olan pandemiler de hiç kimse olağanüstü hâl ilan etmedi. Böyle bir durum edimde bulunmamızı engelliyor. Bireyler salgın dönemlerinde o kadar çok kontrol altına alındı ki yaşamlarının sadece biyoloji temeline indirgenip tüm ahlaki ve insani duygulardan uzaklaştırıldı. Böyle bir toplum yapısı elbette özgür olamaz. Ne yazık ki güvenlik nedenleri sunulan fakat tam aksine korku ve endişe veren güvensizlik ortamlarında yaşamak zorunda bırakıldık. Virüsler için savaş ortamından bahsetmek çok da şaşırtıcı değil lakin asıl savaş verdiğimiz durum iktidar ile bireyin arasındaki salgın dönemine dayalı çatışmadır. Düşman kendi içimizdedir. Mücadeleler birçok teknolojik uyuma miras bırakıldığından, olağanüstü salgın durumunda bile politikacıların daha önce uygulayamadıkları deneyleri yeniden uygulama çabası kuvvetlidir. En önemli örneği eğitim alanlarında ve iletişim kanallarında sadece makinelere dayalı bir mesajlaşma ve görüşme tekniğinin geliştirilmesi iktidarların kapitalist düzene güç kazandırmasının deneyidir.”²³⁴

Salgınla birlikte biyopolitik okumaların hiçbir şey bilmediğimizin farkında olarak hareket etmemiz gerçeğini vurguladığını görmekteyiz. Günümüzde halk kitle iletişim araçlarının herhangi birisini açtığında devlet içeriğinde tüm yapılara tavsiye veren bilim insanlarının dahi çok az şey bildiğini görmekteyiz. Böyle bir siyasi çıkmazın kolektif bilince büyük etki bırakacağını göz ardı etmek ahmaklık olacaktır.

Aslında tüm anayasalarda yer alan herkesin yaşama hakkı vardır maddesi Covid-19 salgını ile birlikte hastaların sınıflandırılması ve tecrit için biçilen zamanın tartışılır hale gelmesine neden olmuştur. Salgınla birlikte sağlık çalışanlarının yetersiz olmasından dolayı Covid-19’a yakalanan bireyler arasında yaşama,

²³⁴Agamben, Giorgio **Kutsal Hayat**: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat. İstanbul: Ayrıntı Yayınları 2001 s.11-18.

cinsiyetine, ırkına göre ayırım yaparak tedavi etme girişimi belirtilen anayasa maddesini bizlere hatırlatmaktadır. Etik kurallar çerçevesinde asla bir insanın yaşamı için başka insan yaşamından vazgeçilmez. Bir başka biyopolitik mevzu olan, karantina süresi yararcılığın hesap mantığıyla çatışma haline girmektedir. Bir tarafta iktisadi gerçekliğin canlı tutulması diğer taraftan ölümlerin önüne geçme tartışını elinde bulunduran iktidarın tercihlerini iktisattan yana değil bireylerin yaşamasından yana kullanması gerekir. Bu bağlamda karantina süreci bireylerin özgürlük yapısını kısıtlamayacak şekilde düzenlenmelidir.

SONUÇ

Beden, tarih, felsefe, siyaset, arkeoloji, psikoloji vb. oldukça fazla farklı alanların konusu olmuştur. Toplum içerisinde beden kavramının tartışılması modernite ile birlikte olmuştur. Beden tarihi serüven içerisinde ifade edilen anlamların ötesinde, yani natürel olanın dışında farklı şekilde anlatılmıştır. Diyalektik süreç içerisinde incelenmiş, fazlaca ideolojik değişimler çerçevesinde ele alınmıştır. Bedeni yeniden ele almak isteyen siyasal politik sistemler kavramı güç istenci ve iktidar edimi arasında aracı konumda kullanmışlardır. Bedenin iktidar sistemleri içerisinde yeniden üretilmesi, ona olan önemi de yoğunlaştırmıştır. Bu önemin nedeni, üzerinde farklı politik karar biçimlerinin hükümlanlık kurmasına bağlanmaktadır. Beden birçok değişken iktidar mücadelesinin yürütüldüğü bir alana devinmekte ve yeni kişisiz kimlikler, Foucault'nun da ifadesiyle yeni söylemler yaratmaktadır. Bedenin ilk yaratılıştan beri iktidarın konusu olması şaşırtılacak bir durum değildir. Antik yunan köle anlayışı ile birlikte şuan kadar aynı biçimde ilerlemeyen fakat daimi kendinden bahsettiren birliktelik türü doğurmaktadır. Mülk edinme ile daha çok belirginleşen beden, özel mülk edinme süreciyle ele alınmıştır. Böylelikle birliktelik türü zamanla iktidar birlikteliğine dönüşmüştür. Bu olgu klasik toplum anlayışında açığa çıkan bir durumdur. Hristiyanlık anlayışı ile birlikte beden daimi olarak ötekileştirilmiş ve çileci bir tavır içine sokulmuştur.

Beden dönem içerisinde sadece tanrının özel mülkü olarak kabul edilmiş ve özneye bırakılan bir emanet konumunu almıştır. Dönemin iktidarı elinde bulunduran güç unsuru kilise beden üzerinde her türlü egemenliğe sahiptir. Ayrıca beden iki farklı bilinmektedir. İlki günahkâr olan beden ikincisi ise kutsal sayılan İsa'nın bedenidir. Bu bağlamda beden her şekliyle günahkâr olarak görüldüğü için halkın bedeni dini hükümlanlık için mühim olacaktır. Bedenin üzerinde egemenlik kurmanın yolu ise günah çıkarma yolundan geçmektedir. Böylelikle günah çıkarma edimi beden üzerinde kontrol kurma edimiyle paralel ilerlemektedir. Modernitenin gelişmesiyle birlikte klasik toplum anlayışına dayalı beden olgusu önemini kaybetti. İktidar somut bir şekilde varlığını kaybederek, görünmeyen bir hâl aldı. Michel Foucault'nun ifadesiyle disipline etmeye çalışan iktidar yeni döneme tam anlamıyla etkide bulundu. Artık iktidar anlayışı zamanla soyutlaştı ve tek noktadan değil de farklılaşan yapılar ve topluluklar tarafından kitlelere yayılarak, ilerlemeye başladı.

Yeni dönemde iktidar daha önce kilisenin etkin olduğu döneme kıyasla laik ve akla dayalı örgüt biçimiyle araç ve yöntem değişikliğine giderek beden üzerinde etkide bulunmuştur. Bu bağlamda modernite ile birlikte beden tahakküm altına alınarak kitleler yönetilmek istenmiştir. Bedenin, hareketleri, edimleri, teknolojik üretimleri ve gözetime dayalı disipline edilme süreçleri yeniden üreilmeye konu olmuştur. Foucault'ya göre bu dönem net bir ifadeyle bedensel boyun eğme dönemidir. Eski dönemde olduğu gibi bedenlerin yok edilmesi değil aksine yeniden üretilmesi arzulanmaktadır.

Filozofun modern disipline etme biçimine dayanan iktidar yaşamı kontrol altında tutmak adına biyoiktidara dönüşmüştür. Biyoiktidar tek tek öznelere bedeni ve nüfusun demografik yapısına bağlı beden anlayışı üzerinde etkili olmuştur. Nüfus üzerine ele alınan biyoiktidar niceliğe dayalı incelemenin yanında niteliğe dayalı bir incelemeyi de meşrulaştırmıştır. Toplumların yaşam kalitesi, sağlık- hastalık durumu, gibi birçok değişken üzerine incelemede bulunmuştur. Nüfusun biyopolitik süreçlerinde seksist yaklaşımlar, cinsellik üzerine oluşturulan argümanlar önemli hâle gelmiştir. Michel Foucault'nun iktidar beden ilişkisine dayalı olarak aktarmaya çalıştığı felsefi düşüncesi modern dönemin bedeni üzerinden salgın hastalıkların irdelenmesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. İnsan yaşamının başladığı dönemle birlikte insan hayatı üzerinde farklı yönlerden etkilenmesini sağlayan birçok felaket yaşanmıştır. Bu felaketlerin en önemlisi salgın hastalıklar olmuştur. Salgın hastalıklar geçmişte olduğu gibi günümüzde dahi etkisini hala sürdürmektedir. Tüm salgın hastalıkların etkisi birbirinden farklı olsa da hepsinin ölümle sonuçlandığı bir gerçektir. Hastalıklar sadece insan ölümlerine sebep olmamıştır. Çalışmanın konusu olan Kara Ölüm (Veba) ve İspanyol Gribi gibi Covid-19 salgını da yarattığı sonuçlar bağlamında geleceğin dünyasını şekillendirmiştir. İnsanlık tarihinden bugüne kadar uluslar arasın da sadece üretilen mallar, teknik bilgiler vb. bilgiler değil aynı zamanda salgın hastalıklar da toplumlar bağlamında yayılmıştır. Dolayısıyla salgın hastalıklar ile birlikte tüm toplumun tehdit edilmiş olması üzerinde durulacak en önemli olgudur. Geçmişten günümüze yaşanan salgın hastalıklar kimi zaman yaşlılar kimi zaman da genç nüfus üzerinde ölümcül olmuştur. Dolayısıyla ölüm kitlesinin hangi kitle olduğuna bağlı olarak da toplumlarda çeşitli aksaklıklar yaşanmıştır. Günümüzde teknolojinin gelişimi ile birlikte de Veba ve İspanyol gribinin yaşandığı dönemlerden farklı olarak daha faydalı önlemler alınmıştır. Covid-19 bağlamında

gençler için uzaktan eğitime geçilmesi veya herkes için hayat eve sığar uygulamasının aktif kullanılmasını örnek gösterebiliriz. Tarih boyunca tüm salgınlar insanların ruhsal bağlamda da etkilendiğini göstermektedir ve bu durum insan davranışlarını da oldukça etkilemiştir.

Salgınlara yaşandığı dönemler de ortaya çıkan yoğun nüfus kayıpları iktisadi alanlarda da oldukça etkili olmuştur. Ülkelerin vergi gelirleri düşmüş, üretim azalmış, enflasyon oranları oldukça artmış ve güvenlik sağlayıcıları temini düşmüştür. Her ülkede salgına bağlı olarak geçmişten günümüze kadar büyük göçler yaşanmıştır. Dolayısıyla demografik bağlamda dönüşümler yaşanmıştır. Dolayısıyla salgınlar gerek bireysel gerekse toplumsal boyutta aşırı etkili olmuştur. Kısaca insan yaşamının başladığı andan günümüze kadar yaşanan tüm salgın hastalıklar birey üzerinden toplumun her kesimini etkileyerek derin yaralar bırakmıştır. Fakat belirtmeliyiz ki salgın hastalıkların bazı durumlarda da olumlu etkileri olmuştur.

Günümüzde yaşanan Covid-19 salgını bağlamında örnek verirken eğer dünyanın birçok yerindeki savaş ortamında salgınla birlikte ateşkes imzalanmıştır. Karbon salınımına bağlı olarak atmosferin salgından önceki döneme göre daha temiz olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla doğa kendisine gelmeye başlamıştır. Denizlerin kirlenmesi durmuştur. Deforme olan çevre dengesi yeniden kurulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda salgın hastalıklar toplum yapısını devlet işleyiş biçimini şekillendiren ve önemli anlamda değiştiren önemli olgulardan biri olmaya başlamıştır. Tarih boyunca yaşanan salgın hastalıkları incelediğimizde birçok önlem alınmıştır. Modern dönemde Mevcut kamu ve özel hastanelerin güçlendirilmesi, büyük şehirlerde sahra hastanelerinin kurulması, sağlık çalışanlarının hastalığın tedavisi için nasıl bir yol izleyeceğinin eğitiminin verilmesi, biyolojik savunma sistemlerinin kurulması, ekolojik güvenliğin sağlanması, tarım alanları için önlemlerin alınması, demografik düzenin bozulmamasının sağlanması, ekonomik alanda yaşanan daralmaları minimum seviyeye indirmek alınan önlemlerin bazılarıdır. Salgınlara en iyi şekilde kontrol altında tutulması elbette sadece iktidar sahibi kişilerin alacağı güvenlik önlemleri ile olmamaktadır halkın bireysel çabası salgınlara önüne geçilmesinin en önemli kuralıdır.

Michel Foucault'nun tehlikeler çapı olarak adlandırdığı günümüzün özgürlükçü toplumlarında, bireyler yaşantılarını zamanla birlikte geleceklerini tamamen tehlike içinde algılamaya başlamışlardır. Bu görüngü son yüzyıllarda yaşanan gelişmeler ile birlikte başlamış olsa da Avrupa'nın en büyük tehlikesinin yaşandığı dönemlerde de geçerlidir. O dönemlerin ruhuna şekil veren Kara ölüm (Veba) ve İspanyol Gribi tüm insanlığın hayal edebileceği en büyük tehdittir. Günümüz de aynı şeyleri tekrardan yaşayan insanlığın ruhsal durumunu göremeyen Michel Foucault, mahşerin dört atlısı olarak bilinen beyaz at ve binicisi İsa'yı, kızıl at ve binicisi kan ve savaşı, siyah at ve binicisi kıtlığı ve soluk renkli at ve binicisi salgın hastalıklar ile birlikte ölümün 19.yüzyılda kaybolduğunu yerine ise gündelik yaşamda ki tehditlerin geldiğini söylemektedir. Filozofa göre, salgın ve hijyenle birlikte yürütülen iktidarın kampanyaları yozlaşma korkusu ekseninde dönmektedir. Korku liberalizmin şartıdır diyen filozof tehlike oluşumunun yokluğunda, özgürlüğünü daimiliğini sürdüremeyeceğine işaret etmektedir. Bugün dahi kitle iletişim araçlarının herhangi birini açtığımızda aynı korku iklimi yaşamaktayız.

Halkı bilinçlendirmek yerine üzerlerine korkuyu empoze ederek iradelerini çalma amacı taşıyan bir habercilik, biyopolitik saldırıyı gerçekleştiren kirli ellerin uğraşısıdır. Gelineen noktada, salgın ya da saldırılarla müdahalede bulunmayı sağlayabilmenin matematiğini aradığımızda filozofun temel kavramı olan yönetim sanatı kavramı ile karşılaşırız. Foucault kavramı tartıştığında veba ve İspanyol gribi salgınlarında toplumdan ötekileştirilen hastaların içerde tutulmasını yani büyük kapatılmayı yönetim sanatının zıddı olarak görmektedir. Dolayısıyla bir yönetilmemeyle karşı karşıyayız. Klasik çağın meyvesi olarak düşündüğü devlet veya aile gibi iktidar teknolojilerinin, yaşlıları, fukaraları, akıl hastalarını ve tüm dezavantajlı grupları yönetecek şekilde tasarladığını söylemektedir. Zaten filozof yönetim denen olgunun bireylerin iradesinin nakli üzerinde kurulu olduğunu söylemektedir. Ayrıca sağlığın maddileşmesi sonucunda ortaya çıkan sağlık talebi sermayeyi kar sağlamak olarak görmektedir. Kapitalizmin biyopolitika sayesinde sağlık istencini gelişme üzerinden halkın refahının yükselmesinin koşulu olarak görmesi önemlidir. Lakin ülkeler arasındaki refah düzeyi sağlık bağlamında da fark edilmektedir. Yoksul ülkelerdeki sağlık hakkı ile zengin ülkelerdeki sağlık hakkı hiçbir zaman aynı olmamıştır. Sadece ülkeler olarak değil, bir toplumdaki kişiler arasında dahi sağlık hizmetleri ve sağlık hakkı eşit olmamaktadır.

Kapitalist düşüncenin ve biyopolitika'nın daimî başarılı olma anlayışı kendi varlığını sürekli sağlama aracı olarak eşitsizliği yönetmek olmuştur. Yoksulların fazlaca maruz kaldığı, beslenme yetersizliği, kronik hastalıklar ve yaralanmalar gibi bedensel riskleri doğrudan birlikte getiren ekonomik koşullar, kişisel gelişim temelli problemler, toplumsal yaşanmışlık ve aile yaşamı gibi sorunlar çeşitli hastalıkların önünü açmaktadır. Michel Foucault'nun biyopolitika kavramı üzerinden salgınlarda yaşanan durumları anlamak oldukça önemlidir. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi filozof biyopolitika kavramı yerine çoğu zaman iktidar kavramını da kullanmaktadır. Foucault'ya göre tarihin dışına sürüklenenlerin tarihini yazmak, doğrudan doğruya süjenin yanı sıra iktidarın da kim ya da ne olduğuna ilişkin soruşturmasını içerir. Burada ki temel görev toplumu revize etmek için kurulan dışlama sisteminin içeriğini açığa çıkaran kuralların incelenmesidir.

Kuralların nasıl oluşturulduğunu görmek iktidarın yönelim anlayışının nasıl şekillendiğini görmek demektir. Dolayısıyla kural kurallar birey üzerinde iktidarın baskı kurma çabasının birincil sonucudur. Filozof kuralların dayatma olarak değil dolaylı bir zorlama yoluyla ikna süreçleri ile birlikte devreye girdiğini düşünmektedir. Bu bağlamda Michel Foucault için norm daha sonra normalleşme kavramına dönüşecektir. İktidarın işleyişini anlamak için bakılması gereken yer kuralların işlendiği öznedir. Birey kendisini ne kadar nesne haline getirirse getirsin iktidarın öznesi olmaktan çoğu zaman kurtulamaz. Dolayısıyla iktidar sadece baskıcı değil aynı zamanda üreticidir. Foucault, daha önce belirtildiği üzere bedeni söylemin bir işlevi olduğu anlayışını terk ederek iktidar ve bedeni birleşik yapılar olarak görmektedir. Beden ile iktidar aynı kap içerisinde yer alan iki önemli olgudur. Bu bağlamda Michel Foucault'nun salgınlar bağlamında toplumların nasıl yönlendirileceğini geçmişte yaşanmış salgınlara irdelemek gerekmektedir.

Tüm salgın hastalıklar iktidarın biyopolitik kararlar ile beden üzerinde tahakküm kurabildiği bir alana fırsat açmıştır. İktidar sahipleri hapishaneler, tımarhaneler, kurumlar sayesinde bedeni daimî olarak disipline alma çabasıyla birlikte istedikleri gibi kimlik oluşturmuşlardır. Salgın dönemlerinde halkı tutsak haline getiren yöneticiler yönetilenler üzerinde baskı gücünü daimî arttırmıştır. Artık birey kendisinin bedeni değil yönetenin nesnesi konumuna getirilen bir bedendir.

KAYNAKÇA

- Afacan, E., Avcı N., (2020). Koronavirüs (Covid-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt 7, Sayı 5.
- Agamben, G., (2017). *Çıplaklıklar*. (Çev. Suna Kılıç), İstanbul: Alef Yayınevi.
- Agamben, G., & Türkmen, İ. (2001). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat*. Ayrıntı yayınları.
- Agamben, G., (2001). *Kutsal Hayat: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Akay, A., (2002). *Kapitalizm ve Pop Kültür*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Akay, A., (2000). *Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2. Baskı.
- Arlı, A., (2020). *Pandemi gözlemleri: İnsan-merkezci bilginin sınırları*. 10 Mayıs 2020 tarihinde <https://tyap.net/pgi> adresinden erişilmiştir.
- Arpacı, M.Foucault., (2016). *Biyopolitika ve Biyotarih: tarihsel çalışma alanları olarak tıp, beden ve nüfus*, Vira Verita E-Dergi, Sayı 3.
- Baştürk, E., (2017). Biyopolitika ve Savaşım: Foucault ve Agamben Arasındaki Ayrımın Kavramsal İçeriği. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2.
- Baudrillard., (2013). *Jean Foucault'yu Unutmak*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard., J., Deliçaylı, H., (2013). *Tüketim Toplumu* (Çev. Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayhan V., (2020). Covid-19 Küresel Salgın Bağlamında Gündelik Hayatın Denetimi, *Şehir Araştırmaları Dergisi*, 33-42.
- Blanchot, M., (2005). *Hayalimdeki Michel Foucault* (Çev. Ayşe Meral). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Camus, A., (2013). *Veba*. İstanbul: Can yayınları.
- Canneti, E., (1998). *Kitle ve İktidar* (Çev. Gülşat Aygen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çıpa, H. E., (1995). McNeill'in "Salgınlar ve Halklar"ı Üzerine Düşünceler. *Toplumsal Tarih*, Sayı. 22, Cilt. 4, 17-22.
- Deleuze, G., (2006). *Foucault'nun Bir Portresi* (Çev. İnci Uysal). İstanbul: Norgunk Yayınları.

- Deleuze, G., (2010). *Nietzsche ve Felsefe*, İstanbul: Norgunk Yayınları, 1. Baskı.
- Deleuze, G., (2019). *Bilgi: Foucault Üzerine Dersler 22 Ekim- 17 Aralık 1985*, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Deleuze, G.,Guattari, F.,(2001). *Felsefe Nedir?*,İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı.
- Deleuze, G.,Guattari, F.,(2014). *Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni I*, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2. Baskı.
- Emine, A., (1977). *Ortaçağ Tababeti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları.
- Erkızan, H. N., (2003). *Felsefe Ansiklopedisi* (Edt. Ahmet Cevizci). İstanbul: Etik Yayınları.
- Fiske, J., (1999). *Popüler Kültürü Anlamak* (Çev. Süleyman İrvan). Ankara: Ark Yayınları.
- Flinn, M., W. (1987). Avrupa ve Akdeniz ülkelerinde veba. (Çev: Nemciye Alpay), *Tarih ve Toplum*.
- Foucault, M., (1992). Hapishanenin Doğuşu (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Foucault, M., (2001). Toplumu Savunmak Gerekir, Ş. Aktaş (Çev.), *İstanbul: YKY*.
- Foucault, M., (2003). *Cinselliğin Tarihi*.(Çev. Hülya Ugur Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M., (2003). Göz Kamaştırıcı Hayvan: İktidar. *İktidarın Gözü*, 151-167.
- Foucault, M., (2003). Hapishane üzerine söyleşi: Kitap ve Yöntemi. *İktidarın Gözü*, 21-37.
- Foucault, M., (2003). Ölüm Üzerinde Hak ve Yaşam Üzerinde İktidar, Cinselliğin Tarihi, Çev. (Hülya Uğur Tanrıöver), *Ayrıntı Yayınları, İstanbul*, 99-118.
- Foucault, M., (2007). Cinselliğin Tarihi Çev. (H.U Tanrıöver). *İstanbul: Ayrıntı Yayınları*.
- Foucault, M., (2007). İktidar ilişkileri bedenlerin içine nüfuz eder, İktidarın Gözü içinde.(ss. 106-116), Ergüden, I.(Çev.). 2. Basım, *İstanbul: Ayrıntı Yayınları*.
- Foucault, M.(2007c). *İktidar ve Bilgi, İktidarın Gözü içinde*.(ss. 167-185), Ergüden, I.(Çev.), 2.
- Foucault, M., (2007). İktidarın Gözü, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M., (2012). Bilme İstenci Üzerine Dersler (Çev. Kerem Eksen), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M., (2013). Güvenlik, toprak, nüfus. (Çev. F. Taylan,) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M., & Ergüden, I. (2004). *Felsefe Sahnesi*. Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M., & Kapatılma, B. (2000). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M., Ergüden, I., & Akınhay, O. (2005). *Özne ve iktidar*. Ayrıntı.
- Foucault, M., Ergüden, I., Keskin, F., & Akınhay, O. (2000). *Entellektüelin Siyasi İşlevi*. Ayrıntı.
- Foucault, M., Ergüden, I., Keskin, F., & Akınhay, O. (2005). *Entellektüelin Siyasi İşlevi*. Ayrıntı.
- Gambetti, Z., (2012). Foucault'dan Agamben'e olağanüstü halin sıradanlığın dair bir yanıt denemesi. *Cogito*, 70(71), 1-18.
- Giddens, A., (2000). *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Harvey, D., (2003). *Postmodernliğin Durumu* (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları. 3. Baskı.
- Huberman, L., (2010). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, İstanbul: İletişim Yayınları, 10. Baskı.
- Kant, I. (2000)., Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt, Çev. (Nejat Bozkurt). *Toplum Bilim Aydınlanma Özel Sayısı*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2. Baskı.
- Karakaş, S., Bekçi, B. (2003) Zihin/Davranış ile Beden/Organizma İlişkilerini Ele Alan Bilim Dallarının Doğuşu ve Gelişimi. *Neuro Quantology*, 2, 232-265.
- Kemal Özden, Mustafa Özmat., (2014). “ *Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları*”, İdealkent dergisi, Sayı 12.
- Kemal Temel, (2020)., *Gelmiş Geçmiş En Büyük Katil: 1918 “İspanyol” Gribi*, İstanbul: Betim Yayınları.
- Kemerlioğlu, E., (1996). *Bilgi Sosyolojisi*, İzmir: Saray Kitabevi.
- Keskin, F., (2005). “*Özne ve İktidar*”, *Michel Foucault, Seçme Yazılar-2*, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.
- Kızılçelik S, Erdem Y., (1996). *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, İzmir: Saray Kitabevi.
- Koronavirüs “COVID-19” Nedir? <https://www.yeditepe.edu.tr/tr/duyuru/yeni-koronavirus-COVID-19-nedir> (Erişim Tarihi: 26.03.2020)

Koronavirüs nedir: Covid-19 hastalığının semptomları neler, hangi önlemler alınmalı?. BBC, 27 Mart 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538>

Kutsal kitap, (2001). İstanbul: Yeni Yaşam yayınları.

Lemke, Thomas., (2013). *Biyopolitika*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Lemke, Thomas., (2015). *Foucault, Yönetimsellik ve Devlet*, Çev. (Utku Özmakas), Ankara: Pharmakon yayıncılık.

Lemke, Thomas.. (2016). *Biyopolitika*, Çev (Utku Özmakas), İstanbul: İletişim Yayınları.

Machiavelli Niccolo.,(2014). *Prens*, Çev.(Nazım Güvenç), Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Mahmut Sert., (2002).*Spor Dünyasında Beden-İktidar ilişkisi*, Toplum Bilim Futbol Özel Sayısı, Sayı; 16, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Mark Philip, Michel Foucault., (1997). *Çağdaş Temel Kuramları*, (Çev.Ahmet Demirhan), Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara,

Martin Jay., (1989). *Diyalektik İmgelem*, İstanbul: Ara Yayınları, Aktaran: Erhan Atiker, *Modernizm ve Kitle Toplumu*,(1998). Ankara: Vadi Yayınları.

Mary Douglas., (2007) *Saflık ve Tehlike*, (Çev. Emine Ayhan), İstanbul: Metis Yayınları.

MaxWeber., (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, (Çev. Özer Ozankaya), İstanbul: İmge Kitapevi.

Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker., (1998). *İmparatorluktan Tanrı Devlete*, Ankara: İmge Kitabevi, 3. Baskı.

Michel Foucault., (1993). *Cinselliğin Tarihi*, (Çev. Hülya Tufan), İstanbul: Afa Yayınları, 2. Baskı.

Michel Foucault., (2003). *İktidarın Gözü, Seçme Yazılar-4*, Ferda Keskin (Yay. Haz.), (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Michel Foucault., (2004). *Marx'tan Sonra: Michel Foucault ile Söyleşi*, İstanbul: Chivi yazıları Yayınevi, 1. Baskı.

Michel Foucault., (2005). Noam Chomsky, *İnsan Doğası: İktidar Karşı Adalet*, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Bgst Yayınları.

Michel Foucault., (2011) “Bir Soruya Cevap”, *Felsefe Sahnesi, Derleyen: Işık Ergüden*, Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.

- Michel Foucault., (2011). “*Kültür Sorunları: Foucault-Preti Tartışması*”, Felsefe Sahnesi, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.
- Michel Foucault., (2011). “*Hakikat ve Hukuksal Biçimler*”, *Büyük Kapatılma*, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı.
- Michel Foucault., (2011). “*Hakikat ve İktidar*”, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Michel Foucault., (2011). “*İktidar Üzerine Diyalog*”, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Michel Foucault., (2011). “*Michel Foucault ile Söyleşi*”, *Felsefe Sahnesi*, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.
- Michel Foucault., (2011). “*Yaşam: Deneyim ve Bilim*”, Felsefe Sahnesi, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.
- Michel Foucault., (2014) “*Ahlâkın dönüşü*”, *Özne ve İktidar*, Derleyen: Işık Ergüden, Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4. Baskı.
- Michel Foucault; Huck Gutman; Patrick H. Hutton., (1998). *Kendini Bilmek*, İstanbul: Om Yayınevi, 1. Baskı.
- Murat Yolun., (2012). *İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman.
- Nazlı, A., (2005). “Görünmeyen” Beden’den Görünen Beden’e Beden’in Sosyolojisi, *Sosyoloji Araştırma Dergisi*, Sayı:2,
- Nesrin Canpolat., (2003). “*Foucault*”, Kadife Karanlık, Nurdoğan Rigel (Edt.), İstanbul: Su Yayınları.
- Oğuz Gora., (2014). *Biyopolitika*, Sosyoloji Dergisi, Sayı 30.
- Ömer Naci Soykan., (1996). “*Beden Fenomenolojisi İçin Düşünceler, Beden Politikasının Bir Yüzü Spor*”, İstanbul: Varlık Dergisi, Sayı: 1064.
- Özlem Genç., (2011). “*KaraÖlüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa’sına Etkileri*”, Tarih Okulu, Sayı: 10.
- Özmkas, Utku., (2013). Foucault: *İktidardan Biyoiktidara*. *Cogito Dergisi*: Foucault Sayısı: 70-71, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özmkas. Utku., (2016). *Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma*, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara.
- Philip Simith., (2007). *Kültürel Kuram*, İstanbul: Babil Yayınları.

- Pirenne, Henri.,(2012). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev: Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: İletişim yayınları.
- Platon, (1996),. *Phaedo The Trial and Death of Socrates Macmillan*, Londra, 1952, Aktaran: Genevieve Lloyd, Erkek Akıl, Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın, (Çev. Muttalıp Özcan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Revel Judith., (2005). Michel Foucault Güncelliğin Bir Ontolojisi, (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Robert Dahl., (2007). *Modern Political Analysis*, Prentice-New Jersey, 1963, Aktaran: Nur Vergin, Siyasetin Sosyolojisi, İstanbul: Bağlam Yayınları, 5.Baskı.
- Schmitt, C., (2005).*Siyasal Kavramı*, (Çev. Ece Göztepe). İstanbul: Metis Yayınları.
- Spargo Tamsin., (2000) *Foucault ve Kaçıklık Kuramı*, (Çev. Kaan H. Ökten),İstanbul: Everest Yayınları.
- Swingewood, A., (1998).*Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*(Çev. Osman Akınhay).Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şişman, N., (2003). *Emanetten Mülke Kadın Bedenin Yeniden İnşası*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, <https://covid19.saglik.gov.tr/tr/ss/halkayonelik.html>.
- Tanilli, S., (1998). *Yaratıcı Aklın Sentezi*, İstanbul: Adam Yayınları. 3. Baskı.
- Tiryakian, E. A., (2006). *Emile Durkheim, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi-1*, (Çev. Ceylan Tokluoğlu),İstanbul: Kırmızı Yayınları
- Tüba., (2020). *Covid-19 Küresel salgın değerlendirme raporu*. (M. Şeker, A. Özer, Z. Tosun, C. Korkut, M. Doğrul, Ed.), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. Uğur Dolgun., “Çalışma Yaşamında Gözetim”,<http://www.isguc.org/armaganlar/turanyazgan/20.pdf>.
- Urhan Veli., (2007). “M. Foucault Ve Bilgi/İktidar İlişkisinin Soykütüğü”. Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi.
- Weimar Anayasası*,1919.
- Yalçinkaya, T., (2010). *Küreselleşmesürecinin ekonomi politikaları üzerine etkilerinin analizi: Türkiye örneği*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Yaşar Çabuklu., (2004). *Postmodern Toplumda Kriz Ve Siyaset*, İstanbul: Kanat Yayınları.

Yaşar Çabuklu., (2004). *Toplumsalın Sınırında Beden*, İstanbul: Kanat Kitap.

Ziegler, Philip., (1972). “*Veba.*” Tarih Mecmuası, İstanbul: Hayat Yayınları.

Zygmunt Bauman., (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ozancan DERNEK

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu

Önlisans : Kastamonu Üniversitesi, İhsangazi Mes. Yüksekokulu, Harita Kadastro (2013)

Lisans : Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe (2016)

Yüksek Lisans : Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe (2020)

Çalıştığı Kurum ve Yıllar : Murat Eğitim Kurumları-Felsefe Grubu Öğretmeni (2020-2022)

Yayınları (Diğer) : Uluslararası modernizm ve postmodernizm çalışmaları konferansı (2021-Aralık)

Araştırma Alanları : Biyoloji felsefesi, Siyaset felsefesi, Modernizm, Postmodernizm.